

DOSSIER: IN MEMORIAM ORIOI MERCADAL

FOTO: FRANCESC ESTEBAN

Grup de Recerca
de Cerdanya

IDAPA

Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
Institut entath Desenvolupament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Anem bé per a anar a la Cerdanya?. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 06** 10è Aniversari del GRC. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 08** A les telúries: L'abús d'allò públic. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 09** CF: Entre los latidos de la noche, de Charles Sheffield. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 10** Poesia: Maria Mercè Marçal
- PÀG. 11** Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya: Vint-i-cinc anys a Llivia. Albert de Montjuïc
- PÀG. 13** El pont de la "Dinorah" de Senillers. Dani Cortés Gil
- PÀG. 15** Revue "Sources": Les Cahiers de l'Âne Rouge. Denis Cabrol
- PÀG. 20** RECORDS DE L'ARAVÓ, revista d'història de la Vall. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 22** Última Hora: Premi Nobel de Literatura a l'autor de la novel·la en català Curial e Güelfa. Guillem Sendred
- PÀG. 25** Meditació sobre el misteri de la Creu, de la mà de J. S. Bach. Pare Efrem de Montellà
- PÀG. 28** "Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir", la descoberta del passat en el present. Erola Simón
- PÀG. 29** Notes sobre gestió cultural al Pirineu. La transformació d'un model en extinció. Jordi Forcada i Nicolau
- PÀG. 33** Les dificultats dels nous cerdans. Jordi Romeu Carol
- PÀG. 34** El gran poder de la crítica: el *Canigó* de Verdaguer i el mapa del Pirineu de l'edició de 1886. Laura Vilardell
- PÀG. 40** El Beatus de la Seu d'Urgell. Montserrat Pagés
- PÀG. 45** Descobrim la Sagrada Família. Natividad Casado
- PÀG. 56** PÀGINES LITERÀRIES PIRINENQUES / Fa temps / Abans que el tren arribés a Puigcerdà. Núria Casamitjana
- PÀG. 59** Sant Joan Rodó o de Saga. Joaquim Nadal
- PÀG. 60** La guerra de les pintades. Alfons Mills
- PÀG. 61** Cal pagar per anar a collir bolets a la muntanya. Enric Quílez
- PÀG. 63** Campanades a morts. Guillem Lluch Torres
- PÀG. 65** El poder de la mirada. Jaume Piguillem
- PÀG. 66** La tardor. Miquel Llimona
- PÀG. 67** La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement. Albert Grau
- PÀG. 68** La nostra assignatura d'història. Marc Forga Ochoa
- PÀG. 69** Operació Mincemeat. Bernat Pous
- PÀG. 72** El poble. Jordi Llaudó

DOSSIER: IN MEMORIAM ORIOL MERCADAL

- PÀG. 74** La nit que vaig conèixer l'Oriol. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 76** Oriol Mercadal: savi i excel·lent persona. Montse Jorba i Valero
- PÀG. 77** L'Oriol Mercadal i el GRC. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 78** L'Uri. Àlex Mercadal Fernández
- PÀG. 85** "A mi viure m'ocupa molt de temps". Sara Aliaga
- PÀG. 90** L'Oriol Mercadal i la recerca arqueològica. Oriol Olesti Vila
- PÀG. 98** L'Oriol Mercadal i les Trobades Micològiques de Cerdanya. Josep Ballarà
- PÀG. 101** Encara et sento, Oriol. Jordi Pasques i Canut
- PÀG. 103** Home participatiu i socialment compromès. Gràcies!. Grup de Recerca de Cerdanya
- PÀG. 105** Fa mal fer aquest escrit. Nati Balada

EDITORIAL

Aquest número està ple de continguts. Malgrat tot, el més remarcable d'aquesta edició és l'especial a la memòria del nostre company desaparegut, l'Oriol Mercadal, del qual volem fer un sentit homenatge.

Tanmateix, hem de lamentar la defunció de la historiadora Eva Serra i Puig (1942-2018), que amb generositat va col·laborar amb aquesta revista, publicant un parell d'articles.

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro

Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas

Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro

Maquetació: Anna Solans. www.creativadisseny.cat

Internet: Gael Piguillem i Boladeras

COL·LABORADORS HABITUALS

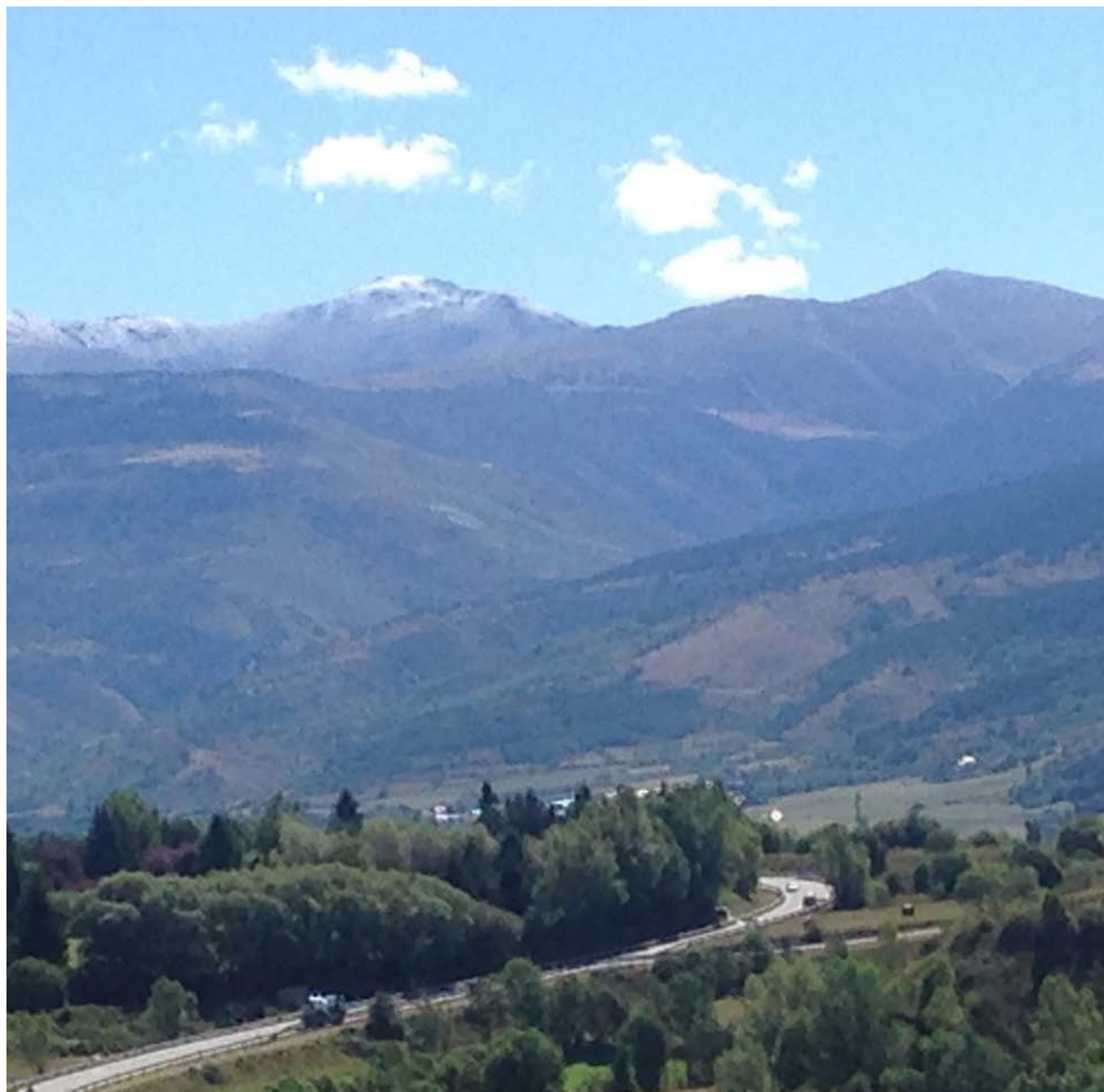
Albert Grau, Miquel Llimona, Guillem Lluch i Torres, Alfons Mills i Munt, Alfred Pérez-Bastardas, Gael Piguillem i Boladeras, Jaume Piguillem Pérez de Rozas, Enric Quílez i Castro, Marc Forga, Jordi Llaudó, Jordi Palomino, Àlex Rubio Quintana i Bernat Palacín.

Grup de Recerca
de Cerdanya

Anem bé per anar a Cerdanya?

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

Em preguntaven uns despistats viatjants de comerç aquest hivern, tot just arribats a la plana de Vic. Veureu, tot depèn de la vostra sagacitat, vaig replicar amb un somriure maliciós, però obert.

-Què voleu dir?, -contestaren aquells venedors-, que ja es pensaven que hi eren.

Mireu, si seguiu recte, carretera enllà, prou que hi arribareu, amb tenacitat i sense distreure-us.

-És que hem sentit parlar d'un túnel que facilita el passatge i porta directament a la capital comarcal.

Sí, és cert, però no és pas aquesta la carretera adequada per anar-hi, vull dir per passar aquest túnel que dieu.

Però per aquí també hi arribareu i ho trobareu més bonic, més turístic, més verd i sense tants entrebancs.

-Aleshores?

Donques, la Collada és més supèrbia, més esplendorosa, més violada i més groguenca a la primavera. Que té a més alguna font on aturar-se per veure aigua fresca que baixa dels cimals encara amb

alguna congesta, que veureu passar algun isard i potser un conill, i si us hi feixeu bé, fins i tot sentireu un rossinyol, d'aquests que van a França, i encomana'm a ma mare, rossinyol d'un vol.

I a mon pare no pas gaire,- es posaren a cantar aquells viatjants de comerç quan van atrevir-se a interrompre'm, veient que no els deixava parlar.

Perquè anant cap a Cerdanya, em venen ganes de cantar; el paisatge s'ho val i a la vista, és meravellosa. No us soterreu pas per un túnel quan podeu pujar collades; les collades eixamplen el cor i la vista us serà més plaent.

-Tot això és molt interessant, però nosaltres el que volem és vendre: vendre apartaments, vendre xaletets i la resta ens és igual.

Perdoneu que m'hi fiqui, però per tenir èxits us cal que la collada us enamori, us ensenyi quin país és aquest, quins colors té, quants rius hi passen, quin nom tenen les muntanyes i les valls, i encara com és de bonica la neu, els prats verds, i els cavalls i vaques que hi veureu pasturant... Sí que us entenem, nosaltres no voldríem pas portar-vos la contrària, digueu-nos només si per aquesta carretereta anirem a la collada i podrem passar a la Cerdanya amb facilitat. Doncs si no, anirem directament al túnel, que pel que intuïm no pot ser gaire lluny, malgrat que ens quedi mig amagat...

Com vulgueu amics nostres- els vaig respondre amablement; tot seguint recte passareu per Camprodon, la Farga de Bebié, i més endavant la Fonda de la Corba i el gran Balneari Montagut, on podreu prendre les aigües de Ribes de Freser, conegudes arreu.

Esteu a un pas de Núria i aquí sí que hi haureu de pujar amb el ferrocarril, o a peu...

-Ja no tenim pas edat per aquestes excursions, em van contestar.

-Així que anem prou bé cap a Cerdanya, no?

Jo us haig de dir que aquest és el millor pas. Perquè l'altre és més ràpid, però és fosc, i es viatja entre parets que fan basarda i moltes vegades hi ha cues intermitents que no us recomano.

-Bé, d'acord, ho deixarem per un altre dia...

Si és així però, els vaig dir, no vingueu per Vic, aneu per Manresa i allò que en diuen l'eix del Llobregat on veureu les antigues fàbriques tèxtils i les mines de

Fígols i el gran pantà de la Baells, i en fi té també el seu encant...

Però ara, ja no canviarem; pujaré, per la collada i baixarem per la Molina fins que...

I tant els vaig dir, no té pas pèrdua, allà baix hi trobeu Puigcerdà.

Allà us esperen, de ben segur amb els braços oberts. La vostra mercaderia té molta demanda. Però no us oblideu de recomanar a qui li interessi que per sobre de tots els xalets i cases d'estiu, o d'hivern, dels camps de golf i dels llocs de menjars, la Cerdanya també té esglésies romàniques i un ric patrimoni i encara digueu-los que aixequin el cap per veure sempre les grans muntanyes que canvien de colors tant a l'estiu com a l'hivern.

És el nostre patrimoni cultural que ens acompanyarà sempre.

**Alfred Pérez-Bastardas, ha publicat
La Cerdanya, Quadern de notes,
Cerdanya, cap a on vas?
i Frontals d'altar romànics de la Cerdanya.*

10è aniversari del Grup de Recerca de Cerdanya

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

El 25 d'octubre del 2008, un grup de persones vam decidir de constituir una entitat cultural i científica sense ànim de lucre relacionada amb la Cerdanya. El projecte va néixer fa uns quants anys, arran de la col·laboració continuada i reeixida amb el Museu Cerdà de Puigcerdà. Allò que inicialment era un grup d'amics que ajudaven en algunes tasques organitzatives d'activitats, ha esdevingut, amb el temps, en un grup força sòlid de persones que tenim com a comú denominador el nostre amor per la Cerdanya i per la cultura i la investigació en general.

És per això que vam decidir de donar-li una forma més duradora a aquest grup i constituir una associació cultural i científica anomenada "Grup de Recerca de Cerdanya" (GRC), les finalitats fonamentals de la qual són la promoció cultural, la recerca científica i la seva difusió a la Cerdanya i la col·laboració amb altres entitats de dins i fora de la comarca amb finalitats similars.

El grup constitutiu del GRC va ser força heterogeni, tant pel que fa a orígens geogràfics, professionals i vitals, cosa que creiem que ha enriquit notablement l'associació. Hi havia persones més vinculades a les ciències naturals (botànica, zoologia, biologia, ecologia, geologia) i d'altres més relacionades amb les ciències humanes (història, arqueologia, poesia, teatre, música, ensenyament, arqueologia o etnologia). Creiem

que tot això ha contribuït i contribuirà molt positivament a la realització de les finalitats del grup.

Amb el pas dels anys, aquesta tendència s'ha anat consolidant. Actualment tenim un centenar llarg de socis i la diversitat continua essent un dels trets distintius de la massa social del GRC.

El GRC té com a mètodes per a dur a terme els seus objectius, la realització de cicles de conferències, entre les quals hi ha el Cicle de Joves Investigadors, sobre treballs de síntesi realitzats pels alumnes de l'IES Pere Borrell; el Cicle Recerca't, que té lloc durant el mes d'agost i que consisteix en una marató de conferències; o la celebració de la Setmana Mundial de la Ciència, durant la tardor.

Tenim també entre els nostres objectius la promoció de la recerca a i sobre la Cerdanya, la difusió del patrimoni natural i cultural de la comarca, la realització d'una revista anual (inicialment en format electrònic, consultable lliurement per internet) anomenada KER i una altra de caràcter més cultural, de caràcter semestral anomenada QUEROL. Igualment, contribuïm a la presentació de llibres de temàtica comarcal i pirinenca, sempre que podem, així com a la seva promoció i difusió.

També realitzem exposicions temporals al Museu, especialment de temes relacionats amb les ciències na-

turals (paisatge, papallones, lepidòpters, flora, etc.) i sortides guiades de diferents temàtiques (astronòmiques, botàniques, zoològiques, geològiques i patrimonials).

Dins de la promoció de les arts, tractem especialment la literatura, amb la Jornada de Poesia d'Hivern a Puigcerdà, i la Nit Màgica de la Poesia, a Bellver de Cerdanya i més recentment, la Nit Màgica de la Poesia a Sant Jaume de Rigolisa (Puigcerdà).

El cinema està molt ben representat amb el Festival Internacional de Cinema de Cerdanya (FICC) que ocupa gairebé 10 dies i és l'activitat estrella de l'associació. Al llarg de l'any, també es realitzen tallers i projeccions de curtsmetratges relacionats amb el FICC.

També està força ben representada la música, amb el Cerdanya Classic Music i el Cerdanya Modern Music – “Memorial Lleó Borrell”.

Pel que fa a la poesia, celebrem el Dia Mundial de la Poesia (21 de març) i les Jornades de Poesia i Música d'Hivern (30 de desembre).

I no hem d'oblidar la col·laboració en la recuperació de tradicions etnològiques de la comarca, com és el cas de la Nit d'Ànimes, a Puigcerdà o la recuperació del Cant de la Sibila.

Hem contribuït a un replantejament de la festa Major de Puigcerdà, amb la creació de dues colles rivals –Nyerros i Cadells– que competeixen entre elles en un seguit d'activitats i que finalitza amb un dinar de germanor.

Commemorem determinades dates d'especial transcendència comarcal o local, com és el 10 d'abril (Puigcerdà), o dates de caràcter més general, com el Dia Mundial de la Meteorologia.

A finals de setembre, celebrem les Jornades Europees del Patrimoni, amb conferències i sortides guiades per descobrir el patrimoni de la comarca.

Una fita important és el Premi Sebastià Bosom – Vila de Puigcerdà, concedit entre el GRC i l'Ajuntament de Puigcerdà i que premia el millor treball de recerca de Batxillerat de l'any, relatiu a Cerdanya.

El mateix dia que es concedeix aquest guardó, també es concedeix el Premi Josep Egozcue – Vila de Puigcerdà, que premia una trajectòria vital en qualsevol camp de la investigació sobre Cerdanya.

Tanmateix, des del 2016, hem creat el premi de fotografia de flora cerdana Esteve Sais – Vila de Llivia, en memòria del nostre company recentment desaparegut.

Actualment, s'està instituint un premi similar al Sebastià Bosom però dedicat al nostre company, el també desaparegut Oriol Mercadal, que patrocina l'Ajuntament de Bolvir.

Altres celebracions inclouen cicles específics com les Jornades de Fauna de Cerdanya i les Jornades de Flora de Cerdanya, organitzades en anys alternatius.

També organitzem d'ençà d'uns anys la Catarjada, a finals de juny, amb actes culturals relacionats amb els càtars.

Des de fa poc, també celebrem cada dos anys les Jornades d'Estudis de Cerdanya, que posteriorment es publiquen en format de llibre, als quaderns “ERA”.

Tanmateix, el GRC neix amb la idea d'una Cerdanya sense fronteres artificials, això és, única, sense diferenciacions entre Alta o Baixa Cerdanya o Baridà, ja que creiem que aquestes fronteres artificials no són sinó un obstacle per a la plena expressió de la identitat comarcal. Per tant, el nostre àmbit inicial d'actuació és el de la comarca natural i històrica de la Cerdanya, que inclou l'Alta i la Baixa Cerdanya, el Baridà i bona part del Capcir, així com alguns municipis de l'Alt Conflent.

Així, el GRC pretén realitzar activitats a tota la comarca, en la mesura en què això sigui possible i es disposi de prou mitjans materials per a la tasca.

El GRC forma part de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC).

Molts de nosaltres ja hem col·laborat en altres projectes culturals d'una certa volada, com és el cas del CD-ROM de la Cerdanya o el Web Site de la Cerdanya i des de sempre hem mantingut aquest esperit en les nostres actuacions. Esperem poder continuar la tasca al GRC durant molts anys.

**President del Grup de Recerca de Cerdanya*

A les telúries: L'abús d'allò públic

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

L'Ajuntament de Puigcerdà es planteja reformar el funcionament de la zona taronja d'estacionament de la plaça Cabrinetty. Bàsicament, pots deixar el teu cotxe un màxim de dues hores i has d'apuntar l'hora d'estacionament en un lloc visible des de l'exterior del cotxe, amb un paper i l'hora o amb un disc horari.

El cert és que, com era d'esperar, la gent n'abusa i deixa el vehicle estacionat hores i hores o fins i tot dies i setmanes. Un altre tant passa amb el pàrquing cobert del Museu Cerdà, on ni tan sols hi ha regulació de temps d'estacionament i on és pràcticament impossible trobar aparcament cap hora del dia, perquè està ple de cotxes, molts dels quals es queden allà dies i dies, ja que el fan servir com una mena d'aparcament privat, però pagant entre tots.

Crec que ja va essent hora que es posi fil a l'agulla i es regulin aquests aparcaments gratuïts. Està clar que la gent no col·labora el més mínim a l'hora de fer servir l'espai públic, així que caldrà regular-ho d'alguna manera. Cal conscienciar la gent que res no és gratuït. Que algú acaba pagant els serveis i que si no pagues tu la plaça d'estacionament, la paga el comú, és a dir, tots nosaltres.

D'altra banda, trobo d'un morro impressionant que hi hagi persones que deixin el seu vehicle dies i dies, molts cops tenint aparcament privat, simplement perquè els és més còmode. Se suposa que aquests estacionaments són rotatoris i que han d'afavorir la mobilitat. Ans al contrari, semblen places d'ús privat que uns quants espavilats s'han fet seves sense cap mania.

La solució: doncs possiblement pagar, encara que sigui poc, però que no surti gratuït. Hem arribat al punt que totes les places cobertes estan perpètuament ocupades pels mateixos cotxes i que trobar-ne una lliure és més difícil que trobar un follet al bosc.

ENTRE LOS LATIDOS DE LA NOCHE / CHARLES SHEFFIELD

ENTRE LOS LATIDOS DE LA NOCHE

BETWEEN THE STROKES OF THE NIGHT

CHARLES SHEFFIELD

ED. B, COL. NOVA, Nº 4

PÁGS.: 300

1988

Estamos ante una novela de corte clásico, en la que abunda el sentido de la maravilla, las sorpresas tecnológicas. Aunque los personajes son arquetípicos, no por ello deja de ser una novela muy interesante.

Narrativamente la novela tiene lugar en un futuro cercano, en que el hombre ha empezado la construcción de estaciones espaciales autosostenidas (arcológicas) y el cambio climático es un hecho más que notable, cosa que origina una gran tensión política y militar entre las potencias terrestres.

Acto seguido, la novela salta a un futuro lejano en un planeta remoto con la desaparición de los personajes principales, que son sustituidos por otros más jóvenes y muy diferentes, aunque en la parte final de la novela, ambas líneas confluirán.

En la novela, se nos presentan conceptos como las arcológicas, la hibernación (animación suspendida), la percepción alterada del tiempo y el uso de estas tecnologías para “viajar” al futuro.

Aunque en su base se trata de una novela de aventuras más o menos entretenida, tal vez lo más remarcable es su uso de unas cuantas ideas más o menos novedosas para plantearnos cuestiones importantes como qué es ser humano.

Asimismo, también nos presenta de manera bastante sucinta, eso hay que admitirlo, otras inteligencias extraterrestres más o menos exóticas, con un cierto regusto a **El mundo al final del tiempo** de Frederik Pohl o a **La nube negra** de Fred Hoyle.

A mí, personalmente, lo que más me gusta es que una novela de “sólo” 300 páginas pueda ser tan interesante. Por desgracia, ya no se escriben novelas así. Actualmente se estilan tochos tres veces más voluminosos, con la mitad de ideas que acaban siendo

soporíferos por la cantidad de paja que contienen.

Me deja, pues un buen sabor de boca, aunque el final es demasiado abierto para mi gusto.

Poesia: Maria-Mercè Marçal

20
anys

Foc de pales

II

La nit em clava
el seu ullal
i el coll em sagna.

Sota les pedres
l'escorpit
balla que balla.

La pluja, lenta
fa camí
fins a la cambra.

L'escala fosca
del desig
no té barana.

V

BRIDA

A la fira dels Folls
jo hi aniria.
Vindria qui sap d'on
-i ningú no ho sabria-
amb els llavis oscats
de molta vida,

traginer de cançons
en cavall sense brida.

Quin esquer se m'arrapa
a la geniva?
Amor, estel amarg
a la deriva,
em fa senyals: jo vaig
per l'altra riba,
traginer de cançons
en cavall sense brida.

Cadenes són presons
i jo en fugia
pel call dels bandolers
a trenc de dia.
A la fira dels Folls
jo hi aniria

traginer de cançons
en cavall sense brida.

Avui les fades i les bruixes s'estimen

Avui, sabeu? les fades i les bruixes s'estimen.
Han canviat entre elles escombres i varetes.
I amb cucurull de nit i tarot de poetes
endevinen l'enllà, on les ombres s'animen.

És que han begut de l'aigua de la Font dels Lilàs
i han parlat amb la terra, baixet, arran d'orella.
Han ofert al no-res foc de cera d'abella
i han aviat libèl·lules per desxifrar-ne el traç.

Davallen a la plaça en revessa processó,
com la serp cargolada entorn de la pomera,
i enceten una dansa, de punta i de taló.

Jo, que aguaito de lluny la roda fetillera,
esbalaïda veig que vénen cap a mi
i em criden perquè hi entri. Ullpresa, els dic que sí.

Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya

ALBERT DE MONTJUÏC*

VINT-I-CINC ANYS A LLÍVIA de Manuel Anglada. *ESTAMPES DE Cerdanya*

Llegint aquest llibre d'un fill de Maçanet de la Selva, afincat a Llivia i a Andorra pot semblar que la seva adscripció era purament casual; res més lluny de la realitat, doncs Manuel Anglada (Maçanet de la Selva 1918- Andorra 1998) va tenir anant a viure a Llivia una transformació cultural i psicològica i va esdevenir un autèntic pirinenc de Llivia, a on exercí de secretari interí del seu ajuntament, i després vivint a Andorra (1962) i acceptant la nova situació, en quedà enamorat, adquirint carta de naturalesa andorrana. Feu amistat amb el pirinenc Esteve Albert, Anglada que sempre havia viscut a muntanya, fou un autodidacte, que dedicà la seva imaginació a escriure articles i també va fer novel·la, crítica històrica i encara va cultivar unes memòries molt reeixides. La seva curiositat li serví per assajar temes d'història i arqueologia publicats en revistes d'aquí i de l'estranger.

A Andorra va fundar el *Club Pirinenc Andorrà* (1969) i el *Centre de la Cultura Catalana* (1995). Va ser responsable de la secció de llengua de la *Societat Andorrana de Ciències (SAC)*.

La Generalitat de Catalunya li donà la Creu de Sant Jordi el 1998 i el Govern d'Andorra el va homenatjar. Els seus arxius els cedí a l'Arxiu Nacional d'Andorra.

Anglada va publicar aquest primer llibre el 1962, que va resultar finalista del Premi Maspons i Camarasa de monografies comarcals.

Vint-i-cinc anys a Llivia és un exercici d'etnografia lingüística per donar a conèixer el parlar de Cerdanya en un moment de transició, quan el llenguatge cerdà propi s'anava perdent; Anglada va recollir una sèrie de converses, inventades o no, però expressades amb paraules que encara havia sentit dir i recollides per ell com a documentació pròpia de la terra cerdana; avui dia gairebé s'han perdut. Per això és tan útil aquest llibre, com ho són els dos llibres de Manel Figuera sobre el parlar de la Cerdanya, que recullen com a diccionari cerdà el parlar de l'encontrada. Però també és, i el subtítol ho recorda, unes estampes cerdanes, on hi trobem els costums pagesos i la manera de viure

en aquells primers anys de la postguerra, on les mancances eren el pa de cada dia, encara que a pagès i de rebot a tocar a França sempre hi havia la possibilitat de trobar-hi alguna cosa més, malgrat que a la França ocupada pels alemanys, tampoc l'abundor era la tònica normal, i l'acaparament de menjar, era la norma per alimentar les tropes invasores.

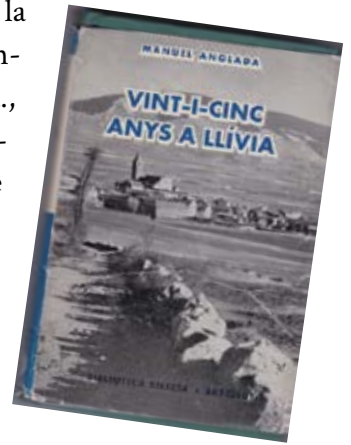
Per donar-li un context històric, Manel Anglada va optar per afegir-hi un apèndix amb temes històrics, que per l'època en què fou escrit està molt ben documentat i no és pas sobrer.

El llibre de 250 pàgines fou publicat a la prestigiosa col·lecció Biblioteca Selecta, editada per Cruzet amb el número 332, el 1962. Conté, a més, força fotografies d'indrets llivienços, fetes per ell mateix. El conjunt doncs, és d'interès i el llibre es pot adquirir en llibreters de vell, sense cap problema.

I com ha deixat escrit l'arquitecte Antoni Pol, tot parlant d'ell: *Però més enllà de la seva catalanitat i de la seva andorranitat, de la seva generositat i del seu compromís amb la vida i amb la cultura o precisament per totes aquestes raons hi ha un aspecte que destaca de tots i apareix sempre en el rerefons de la seva obra, la seva condició, lleial i insubornable, d'home natural*. Que estimava el que veia, el que sentia i el que trepitjava. Per això va escriure també altres relats, ara ja andorrans.

Nosaltres voldríem esmentar tant sols un parell de llibres que mereixen ser considerats també obra pirinenca i gairebé cerdana, si més no perquè Andorra és la veïna d'aquesta comarca, petit país també del Pirineu.

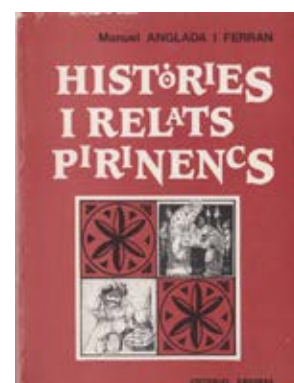
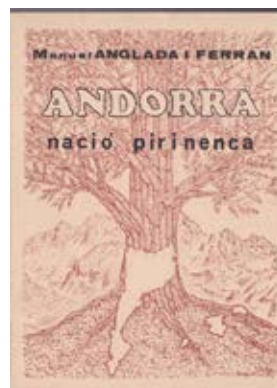
Es tracta del llibre *Andorra, nació pirinenca*, que si bé fou escrit el 1975, no fou publicat fins al 1983, i on Anglada fa un repàs dels fets més importants d'Andor-

ra, de la seva catalanitat com a fet social, de les seves lleis i costums; en definitiva Anglada fa un repàs passant del *Fet Geogràfic*, al *Fet Històric*, al *Fet Sociocultural*, tot donant a la llengua un dels valors primordials amb un petit vocabulari, amb una incursió als *Usos i Costums, les Institucions i el Dret*. Un llibre divulgatiu d'interès per aquells que vulguin recopilar els temes centrals de l'*andorranisme*. El llibret de 100 pàgines ve il·lustrat amb uns dibuixos en blanc i negre realitzats per Sergi Mas.

Cal destacar que en l'apartat de Conclusions, Anglada hi fa patent en els darrers paràgrafs la voluntat expressada el 1973 per la Mitra andorrana sobre el sobiranisme en un acte celebrat al santuari de Meritxell, en què deia que *mai sota cap pretext el Copríncep episcopal no transferirà els seus podrs sobre Andorra a l'Estat Espanyol, ni tampoc a la Santa Seu. Si un dia els hagués de cedir, només ho podria fer a favor del poble andorrà, i només a ell, perquè d'ell els ha rebuts*.

Tornant però al començament, volem esmentar, per acabar, el llibre de Manuel Anglada *Històries i relats pirinencs*, publicat el 1989 per Editorial Andorra; el text és fruit una vegada més de l'obra premiada a la VI Nit Literària Andorrana de 1983, amb dibuixos de Sergi Mas, on Anglada hi descriu les facècies reals o fictícies que a ell li han contat i algunes històries reals o de ficció que ha tret de l'estada a aquest País del Pirineu. Aquests relats tenen una visió i un no sé què, que bé podrien ser reals, si no fos que nosaltres sabem que de ser així, són prou allunyats en el temps, fins i tot del moment en què varen ser presentats, de manera que tots ells esdevenen versemblants en el segle XIX o finals del XVIII. Aquella Andorra que ara ens costa d'imaginar. El llibre de 150 pàgines es pot encara trobar a llibreries de vell per qui tingui interès a rellegir una història andorrana de quan els nuclis poblats no deuriem passar mai de les tres-centes persones. Una Andorra allunyada en el temps i en l'espai.

El pont de la “Dinorah” de Senilllers

DANI CORTÉS GIL

*Plau-me, el bastó del caminant al puny,
abraçar els horitzons d'una mirada;
fer-me entrar dins la immensitat del cel
i el gran adormiment de les muntanyes;
sentir el riu invisible per la vall
i el llunyedà ressò de la tronada.*

Joan Maragall. “Pirinenques”- VI

Final de l'Acte II de l'òpera “Dinorah”.
Bibliothèque Nationale de France

Dinorah o *Le Pardon de Ploërmel* (“La romeria de Ploërmel”) és una òpera en tres actes de Giacomo Meyerbeer estrenada a l’Opéra de Comique de París el 1859. L’obra arribà al nostre país el 1868 quan l’11 de febrer d’aquell any pujà a l’escenari del Liceu, malgrat que ja abans n’eren coneguts alguns fragments, com la seva extensa obertura. Però no només s’escoltà en aquell teatre. Fins a cinc escenaris barcelonins més pujaria l’obra a finals del segle XIX: el teatre Principal (1882), el teatre del Buen Retiro (1883), el teatre Circ (1884), el teatre Novedades (1889) i, fins i tot, el teatre Tívoli (1889). Era doncs una de les òperes més representades i conegudes a la Barcelona de finals de segle; només al Liceu s’hi donaren 87 representacions. També hi ha constància de representacions esporàdiques a teatres de províncies, com el Teatre Municipal de Girona (1890 i 1901).

L’obra agradava el públic per la seva pintoresca representació dels ambients rurals bretons on es desenvolupa la història, així com per la ingenuïtat de la protagonista, una noia que perd el seny en ésser abandonada pel seu estimat. La pobra pastora, com ànima en pena, vaga pels boscos de Ploërmel en companyia d’una cabra de la seva propietat anomenada Bellah. Malgrat aquest delirant argument (que musicalment es presta a diversos moments de gran lluïment vocal), l’obra és d’un gran lirisme i també efectisme escènic, com l’escena final de l’acte segon: enmig d’una furiosa tempesta, *Dinorah*, en cedir el pont on es trobava,

s’enfonsa a les profunditats d’un riu desbocat.

Aquesta escena del pont amb la seva corresponent cascada era un dels moments més esperats de les representacions. “*Distinción merecieron los pintores escenográficos señores Ballester y Carreras por las nuevas y bellas decoraciones que han pintado para el acto segundo y tercero, que son de muy buen efecto, particularmente la primera en medio de la cual salta una ancha cascada de agua natural*” esmentaven les crítiques de l’estrena al Liceu (Diario de Barcelona, 12.2.1868). També entorn de les funcions que es varen fer al teatre del Buen Retiro es publicitava: “*Se ha construido una cascada, de la que manará gran chorro de agua natural*” (La Vanguardia, 31.1.1883). Els teatres posaven doncs tot el seu enginy en representar de la manera més fidedigne possible la inundació amb què acabava el segon acte de l’òpera.

Puigcerdà. Sanillés. Cascada y puente de Dinora[h]. Postal 1910-1925.
Arxiu Municipal de Girona. El mateix indret en l’actualitat

Pensant en aquest moment culminant de l'obra, és fàcil establir relacions entre l'òpera de Meyerbeer i un curiós pont que se'ns mostra en una antiga postal de Senillers i que encara avui es pot visitar. Des de la seva inauguració el 1877, el balneari de Senillers i les seves aigües termals eren conegudes arreu del país i especialment a Barcelona. Grans senyors, artistes i *dilettanti* diversos començaren a aparèixer per aquestes solitàries contrades, fugint dels maldecaps de la ciutat i la velocitat de la vida moderna. *"Donde la vida se pasa apaciblemente, exenta de las molestias del calor y de las no menores que de continuo proporcionan el negocio y la política en las grandes capitales. Aquí puede decirse que el hombre se regenera y adquiere nueva vida y brío para emprender de nuevo las tareas ordinarias"* (La Vanguardia, 19.7.1887)

És remarcable l'impuls que el balneari adquirí arran de la seva presentació i reconeixement a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888: *"Juan Bordanova, Traveseras Sanillés: Aguas silicatadas y sulfurosas. La temporada para tomar estas aguas es de 15 Junio a 30 Septiembre"* anunciava l'expositor (Nueva Lucha, 1.8.1888). Un dels més il·lustres visitants d'aquells últims anys del segle XIX al balneari de Senillers va ser el poeta Joan Maragall, on hi va escriure les seves "Pirinenques".

L'interès pel fenomen dels balnearis i els seus múltiples beneficis per a la salut va prendre una gran revifada durant la segona meitat del segle XIX. El mateix Meyerbeer, d'una fràgil salut durant tota la seva vida, era assidu d'algun d'aquests, especialment el de Spa, Bèlgica. Els diaris s'encarregaven de fer pública aquesta afició a les aigües termals per part del llavors famós compositor: *"El ilustre Meyerbeer vive actualmente en Spa. El que encuentre en aquellas arboledas un señor mayor que lleva una gran canoa y un enorme paraguas blanco y va caballero en un burro, puede asegurar que ha encontrado al autor de "Roberto el diablo"* [òpera estrenada el 1831]. *Meyerbeer no abandona un instante su burro, que es conocido en aquel país por el burro de Meyerbeer"* (Diario de Barcelona, 29.9.1858).

Pont de Dinorah o Le Pardon de Ploërmel (Spa)

Caricatura
del compositor
en una de les seves
excursions en
burro a Spa

Fins i tot hi ha qui pensa que l'ambient rural de Spa va inspirar el compositor a l'hora d'escriure l'esmentada òpera "Dinorah". *"Segons sembla, hi ha allí un pont que'l publich ha batejat ab lo nom de Pont de'n Meyerbeer, ahont lo gran artista s'hi trobà un dia en lo moment en que's desencadenava sobre la vila una terrible tempestat. Passada aquesta, la gent vegé al autor dels Hugonots [òpera estrenada el 1836] atravesant los carrers com un boig, tot empapat d'aygua y portant á la ma un plech de papers de solfa mullats, en los quals hi havia algunas frasses no acabades escrites en llápis. Alló era la llavor de lo que més tart havia de ser lo gran final del según acte de Dinorah"* (L'Esquella de la Torratxa, 30.6.1893).

Tots aquests documents ens fan pensar l'estreta relació entre aquests paratges d'aigües termals, frondosos boscos, petits ponts, cascades d'aigües cristal·lines i la música i biografia del compositor alemany. En homenatge a les múltiples estades del compositor a Spa

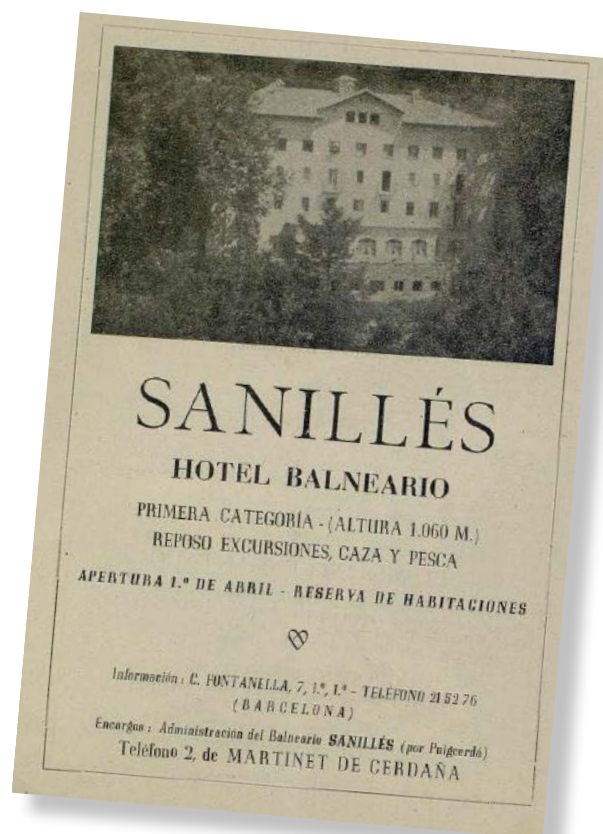
aquest poble arribà a idear un recorregut Meyerbeer, la coneguda com a *Promenade Meyerbeer*, que encara avui en dia es pot resseguir. El camí està farcit de llocs pintorescos que homenatgen la seva obra i figura; i on també hi trobem un pont dedicat a l'òpera "*Dinorah*".

Sembla evident doncs que l'òpera "*Dinorah*" de Meyerbeer també inspirà Senillers a l'hora d'anomenar un dels seus ponts. La música del compositor era conegudíssima arreu durant l'últim terç del segle XIX, precisament l'època en què el balneari de la Cerdanya es va obrir al públic. També eren conegudes per la

premsa les diferents estades del músic a Spa on sembla que Senillers s'hi volia emmirallar.

Monument a Meyerbeer.
Spa, Bèlgica

Anunci del balneari al programa de la temporada de primavera de 1950 del Gran Teatre del Liceu. Societat del Liceu

Revue "Sources" : Les Cahiers de l'Âne Rouge

DENÍS CABROL

L'Âne Rouge, créé en l'an 2000, avait pour but essentiel la publication d'articles portant sur des thèmes ethnologiques divers et variés. C'est ainsi que nous avons traité ceux des histoires de femmes, du retour (retours de troupeaux, retour des images sacrées de la Vierge Marie dans leur lieu de résidence, etc), de la filature d'Angoustrine, de l'eau, des petits commerces, des jardins, des cabanes, des frontières – frontière, de la chasse et des racines.

Publié dans un format inhabituel, avec une mise en page très originale due à Paul Delgado, les dix premi-

ers numéros ont eu un certain succès. Les disponibilités de notre graphiste ne permettent plus, du moins à ce jour, de continuer à traiter les sujets abordés sous cette forme.

Le format d'un livre est une chose, le contenu en est une autre. Aussi, en 2013, nous avons décidé de publier l'Âne Rouge sous forme de cahier, certes moins artistique mais plus diversifié. L'archéologie, l'ethnographie, l'histoire et peut-être même les sciences naturelles figurent dans les numéros de cette nouvelle revue, publiée dans un format A4 plus classique.

Ces cahiers porteront le nom de "SOURCES" (Les Cahiers de l'Âne Rouge – Revue d'Archéologie, Histoire, Ethnologie et Sciences Naturelles de Cerdagne – Capcir – Pyrénées catalanes).

La sortie d'une nouvelle revue scientifique et culturelle est toujours un événement en soi. En cette période de crise où ces publications, parce qu'elles sont justement culturelles, sont souvent mises en sommeil, et parce que leur survie est souvent liée aux subventions accordées par les instances locales, départementales ou régionales, faut-il dès lors mourir bêtement parce qu'on est pauvre ?

La culture, déjà durement touchée depuis bien longtemps, n'a pas attendu la crise pour souffrir et c'est ainsi que, année après année, disparaissent des titres et avec eux les résultats des travaux de beaucoup de chercheurs. Il faut savoir que nos publications régionales sont victimes d'arbitraires classements internationaux qui rangent les revues de A à C et que seules sont considérées celles publiées en anglais. Cela peut s'entendre pour les sciences dures mais pour les sciences sociales, les langues nationales ou régionales sont indispensables afin de faire ressortir les subtilités des discours.

Pour illustrer ce propos, nous vous laissons imaginer, dans le cas d'une enquête ethnologique, la célèbre partie de carte de Marcel Pagnol traduite dans la langue de Shakespeare, je doute que l'on y retrouve toute la finesse des débats.

Le but est de publier un maximum de résultats des diverses recherches en Archéologie, Histoire, Ethnologie et parfois en Sciences Naturelles. Notre revue n'a pas d'autre prétention que de publier dans leur intégralité les articles, les enquêtes de terrain, les sources, sans en retirer une ligne, de faire le point sur les activités humaines et de notre patrimoine depuis les origines jusqu'à nos jours.

Des domaines particuliers en Archéologie montrent ainsi l'originalité des recherches. C'est le cas par exemple des nombreux travaux sur les gravures rupestres et notamment sur les écritures ibères. La Cerdagne contient le plus grand corpus d'écritures ibères rupestres du monde ibère.

Avec ces articles scientifiques, la revue rend hommage à des chercheurs, disparus récemment, ayant participé aux recherches dans notre région, aux divers événements comme les colloques ou bien ayant

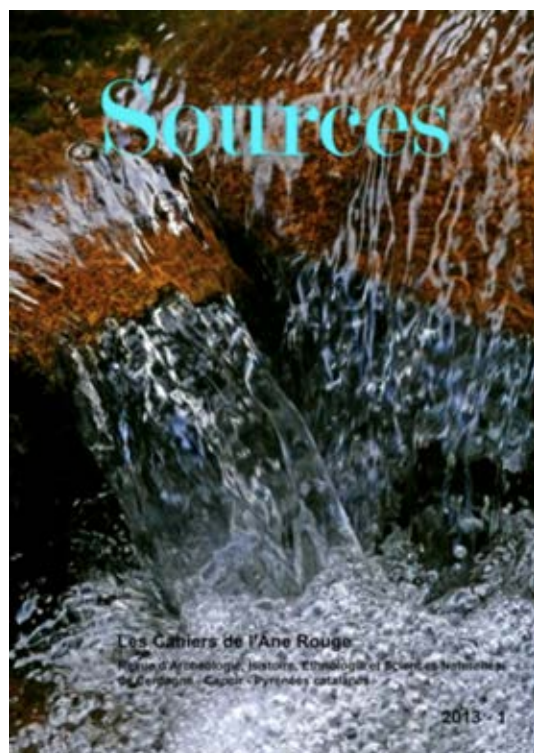
patronné des chercheurs dans leurs parcours scientifiques. Dans le n°1 par Pierre Campmajo, un hommage à Jürgen Untermann professeur à l'Université de Cologne, qui a publié de nombreux articles sur la langue ibère et étudié les écritures ibères de Cerdagne. Dans le n°2 par Pierre Campmajo, Martí Solé i Irla et Jean-Louis Blanchon, un hommage à Sebastià Bosom i Isern, archiviste à l'*Arxiu Comarcal de Puigcerdà* qui a accompagné de nombreux chercheurs des deux côtés de la frontière dans leurs travaux. Dans ce même numéro par le comité de rédaction de la revue, un hommage à Pere Font i Alart, personnage discret mais sans qui le Colloque International d'Archéologie de Puigcerdà ne se serait pas déroulé correctement. Dans le n°4 par Pierre Campmajo et par Jean Guilaïne, un hommage à Daniel Fabre, ethnologue, fondateur du Laboratoire d'Anthropologie et d'Histoire de l'Institution de la Culture à Paris. Ses liens avec la Cerdagne étaient très forts puisqu'il a été le directeur de recherche de la thèse de Christine Rendu « La montagne d'Enveig – Une estive pyrénéenne dans la longue durée » et qu'il a ensuite présidé le jury de la thèse de doctorat de Pierre Campmajo « Ces pierres qui nous parlent – Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrénées orientales) ». Dans ce même numéro par Pierre Campmajo et par Jean-Sébastien Vaquer, un hommage à Christiane Guilaïne, épouse et collaboratrice de Jean Guilaïne qui ont participé activement à la plupart des colloques de Puigcerdà depuis le premier en 1974.

Aujourd'hui un grand ami nous a quitté à qui plusieurs personnes rendront un hommage chaleureux dans notre prochain numéro, Oriol Mercadal i Fernández vous l'aviez certainement pensé.

Nous avons voulu, dans cette revue plutôt scientifique, un aspect artistique pour les couvertures qui sont des photographies de Brigitte Fort dont les œuvres artistiques font l'objet d'une véritable recherche originale et poétique, « *Photographier l'eau dans la nature, ses distorsions, ses couleurs sublimées par la lumière... une démarche solitaire et méditative, plus picturale que descriptive, laissant apparaître l'étrangeté du monde visible* ».

Nous vous présentons les numéros parus avec la couverture et les articles publiés.

SOURCES n°1 :

Joan Ferrer i Jané

Deux alphabets ibères duals de Cerdagne

Pierre Campmajo, Denis Crabol et Delphine Bousquet

Traces de charrues observées sur les roches et pierres présentes dans les sols archéologiques

Elisabeth Bille

Les devèses de la vallée du Capcir aux XIVe et XVe siècles

Maryse Carraretto

La résurrection des décors de la Semaine sainte. Le cas cerdan

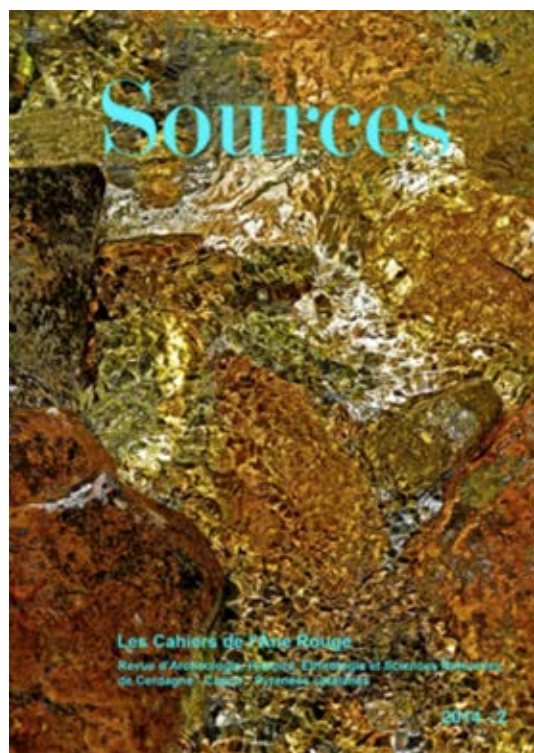
Christine Rendu

Les débuts du machinisme agricole en Cerdagne

Jean-Marie Bertrand

Deux plats de quête à l'église de Valcebollère.

SOURCES n°2 :

Joan Ferrer i Jané

Le nouveau corpus d'inscriptions ibériques rupestres de la Cerdagne (2) - Deuxième parution

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Michel et Elise Lliboutry.

Nouveau jalon gravé des marqueurs de territoire en Cerdagne. Le site de Sainte-Léocadie – Zone 1

Jean Claude Leblanc, Catherine Ferrier, Jean Claude Coulet

Chronologie d'une expérience hors du temps. Retour sur les premiers pas de la sidérurgie au pied du Canigou

Maryse Carraretto

« Pour une poignée de xicoïes et même plus... »

Jean-Louis Blanchon

L'église de Câldegues - Un musée de l'art baroque du premier tiers du XVIIIe siècle.

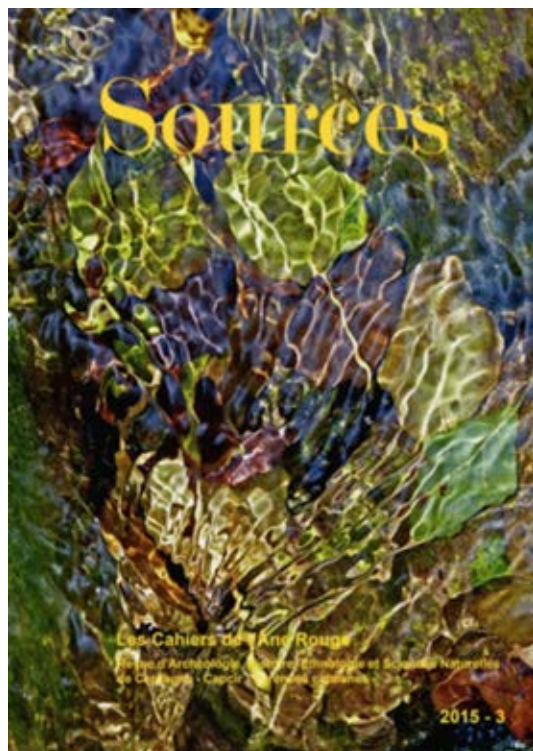
Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Colonnes de marbre incluses dans le mur-clocher de l'église Sant Julià d'Estavar.

Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Les haches en pierre polie scellées dans les murs de l'Église de Dorres (Cerdagne, Pyrénées-Orientales)

SOURCES n°3 :

Joan Ferrer i Jané

Le nouveau corpus d'inscriptions ibériques rupestres de la Cerdagne (2) - Deuxième parution

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Michel et Elise Lliboutry.

Nouveau jalon gravé des marqueurs de territoire en Cerdagne. Le site de Sainte-Léocadie – Zone 1

Jean Claude Leblanc, Catherine Ferrier, Jean Claude Coulet

Chronologie d'une expérience hors du temps. Retour sur les premiers pas de la sidérurgie au pied du Canigou

Maryse Carraretto

« Pour une poignée de xicoïes et même plus... »

Jean-Louis Blanchon

L'église de Câldegues - Un musée de l'art baroque du premier tiers du XVIIIe siècle.

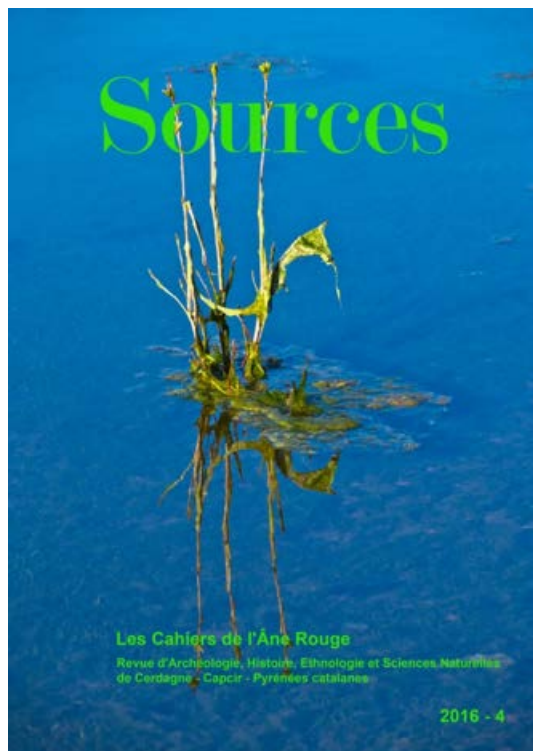
Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Colonnes de marbre incluses dans le mur-clocher de l'église Sant Julià d'Estavar.

Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Les haches en pierre polie scellées dans les murs de l'Église de Dorres (Cerdagne, Pyrénées-Orientales)

SOURCES n°4 :

Joan Ferrer i Jané

Une inscription rupestre ibère inédite de ger (Cerdagne) avec la formule « neitin iunstir »

Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Les roches gravées du Val d'Enfer à Olargues : relecture pour une nouvelle proposition chronologique au travers des gravures rupestres de Cerdagne

Pierre Campmajo, Denis Crabol.

Gravures contemporaines dans une des tours de « La Bastide » d'Olette (Pyrénées-Orientales)

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Christine Rendu, Delphine Bousquet

La Transition Bronze moyen – Bronze final dans les Pyrénées de l'est. Le cas de la Cerdagne

Maryse Carraretto

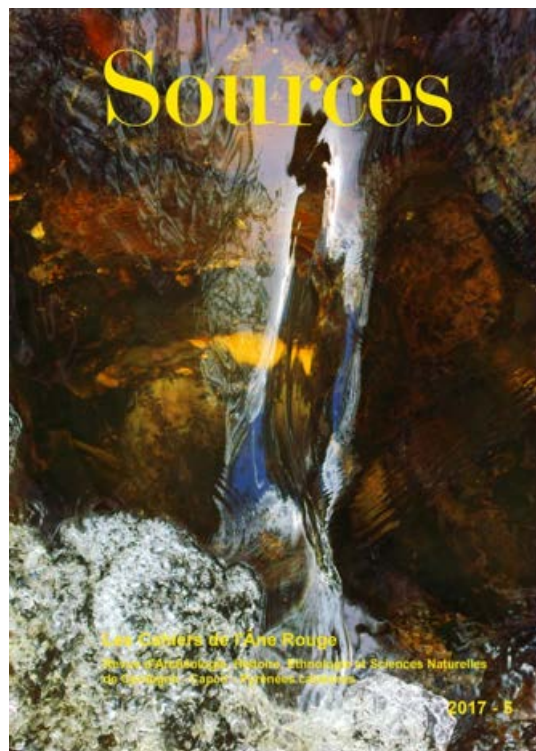
Deux hommes et plusieurs bêtes... Claude Novoa et Jean Resseguier, sentinelles de la faune de montagne.

Jean-Louis Blanchon

L'église Saint André d'Angoustrine

Elisabeth Bille

Le château de Llivia (IXe-XVIIe siècles) - Le singulier destin d'une sentinelle de pierre

Joan Ferrer i Jané

Nouveau corpus d'inscriptions ibériques rupestres de la Cerdagne (3) : cinq inscriptions inédites

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Christine Rendu, Michel Martzluff.

Le Néolithique ancien et moyen de la Cerdagne orientale

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Christine Rendu.

Néolithique final – Chalcolithique – Bronze ancien en Cerdagne orientale

Pierre Campmajo, Denis Crabol, Christine Rendu, Delphine Bousquet

Âge du Fer, Cerretani et ibères en Cerdagne orientale

Maryse Carraretto

La Poire d'Osséja, un joyau cerdan bon et hardi...

Jean-Louis Blanchon

Saint-Martin d'Hix, d'une église paroissiale au décor d'un festival prestigieux

Elisabeth Bille

« L'ani 1774 he pudat lo Naret... ». Conservation et transmission des papiers de maison dans le livre de raison de la famille Pauqués à Bouleternère

Pierre Campmajo, Denis Crabol

Les escaliers volants de la RN 116

Lisa Caliste, Véréne Charbonnier, Véronique Marill, Jean-Michel Sauget

La sécherie et la pépinière domaniales de La Cabanasse, département des Pyrénées-Orientales

Nous espérons vous avoir fait partager notre amour pour tout ce patrimoine qui nous entoure. Le but de la revue « SOURCES » est de le faire connaître et de divulguer les résultats des recherches sur ce patrimoine.

Aidez-nous à poursuivre cette démarche et rendez-vous au numéro 6.

RECORDS DE L'ARAVÓ, revista d'història de la Vall

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Quan el 1996 un grup de cerdans i historiadors que amb empenta i direcció d'Andreu Balent van fundar l'*Association pour la protection du patrimoine et de la mémoire collective de la vallée de Carol (APPMC)*, no podien pas preveure que uns anys més tard també iniciarien una nova aventura amb la publicació d'un butlletí, transformat en revista amb el nom RECORDS DE L'ARAVÓ, el primer número de la qual va néixer a finals d'any de 2004. Com assenyala el seu director André Balent aquest butlletí, no per petit (format DIN A5) menys ambiciós, ja que publiquem sobretot coses inèdites i desconegudes sobre la Vall de Querol, la seva història i el seu patrimoni”.

Balent afegeix que “sempre hem procurat obrir les nostres pàgines als millors especialistes sempre que parlin de la nostra vall”.

Records de l'Aravó, ha publicat des dels seus inicis uns articles en català, cosa que Balent ho remarca doncs, “és una decisió nostra i hem mantingut aquest repte”.

Si bé la revista que publica l'Associació (APPMC) és modesta amb unes quantes dotzenes de querolosos com a socis, “a la nostra revista li tenen afició estudiosos i habitants de la vall i de la Cerdanya.”

Amb una edició limitada, Records de l'Aravó és una revista d'història que vol abastar tots els temes relacionats amb el passat i el present històric de la vall, que treu un número anual que reparteix als socis i que pretén que es faci extensiva a través de la venda en punts claus de la Cerdanya francesa. La direcció va a càrrec de Monique Balent, mentre André Balent en porta la secretaria de la redacció. Publicada en color, conté treballs d'especialistes en història medieval i moderna, abraçant també temes contemporanis o notícies relacionades amb nous descobriments arqueològics, o troballes documentals que potencien la història de la Vall.

El marc geogràfic de l'Associació és estrictament la vall de Querol històrica, és a dir el que comprén la Tor de Querol, Porta, Porté, etc. L'Associació (APPMC) compta amb una trentena de socis aproxima-

dament, que contribueixen amb una quota de 15 euros. La revista té un tiratge de 200 exemplars d'unes 48 pàgines, impresa a Altiprint Èguet des del número 9, ja que abans ho feia en una impremta pròpia. Com tota revista d'aquestes característiques, Records de l'Aravó, se sustenta amb subvencions d'alguns municipis, no pas tots i del Consell departamental, així com les quotes dels socis.

En aquests moments han sortit catorze números de Records de l'Aravó, tots ells molt interessant per aquells que volen endinsar-se en la història i en la memòria col·lectiva de la vall del Querol.

En el darrer número, l'editorial de la revista fa un repàs sobre les activitats realitzades el 2017, i ressenya els treballs d'història que publica, alhora que fa un homenatge al nostre company Oriol Mercadal i a un querolés (Francis Delcor) que era un membre actiu de l'Associació de la Vall, tots dos signats per Andreu Balent. És una mostra clara del recorregut que Records de l'Aravó ha mantingut al llarg dels seus números, amb temes de memòria històrica, investigacions medievals, recorreguts per l'època de la Cerdanya ocupada pels alemanys, estudis sobre polítics cerdans, etc. I també sobre els temes de protecció del patrimoni, molt sovint oblidats o desconeguts i que mereixen ser tractats amb coneixement de causa i valentia presupostària.

Alguns autors publiquen els seus treballs en català, com Andreu Balent, Lluís Obiols, Carles Gascón, etc. I en francès destaquen els col·laboradors i historiadors Mònique i Andreu Balent, (ella signa “Movi”), Regis Bezard-Falgas, Odette Coste (+), Francoise Fabre, Jordi Mach. Jean-Bernard Mathon, Miquèl Ruquet, Bernardette Truno, etc.

Independentment de la revista, l'Associació organitza sortides i trobades culturals com les que per aquest estiu estan projectades, la de Tor de Querol sobre el pintor Peitavi (segle XVI), i treballs de restauració, com el retaule de Puig a Vallsabollera, i també la visita al retaule d'Iravals, etc.

Els punts de venda a on es pot trobar Records de

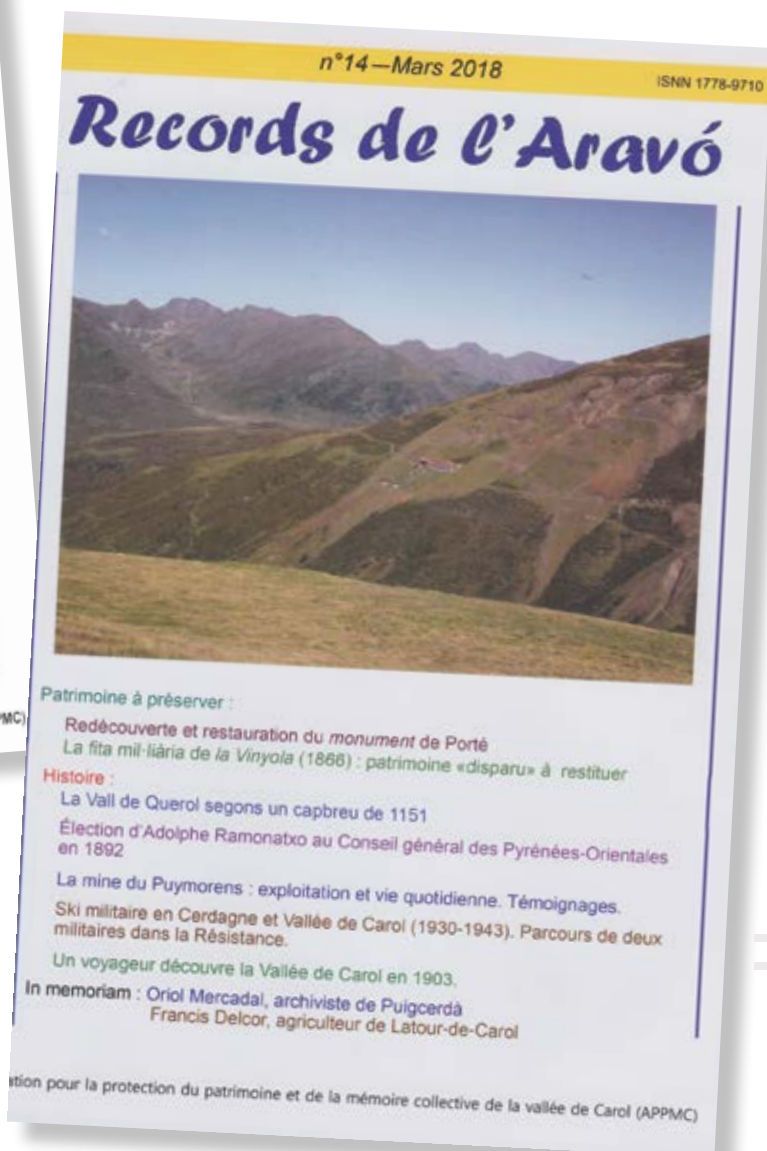
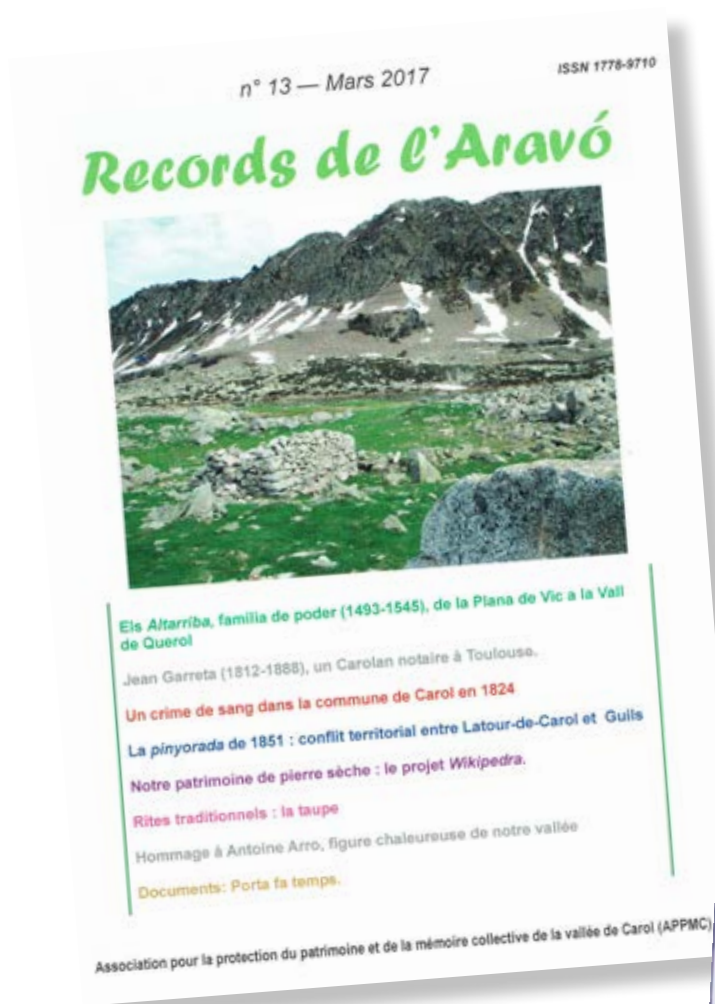
l'Aravó cada mes, són la llibreria catalana de Perpinyà, la Casa de la Premsa a la Guingueta, a Porta (alberg de Campcardós) i Oveja, així com a La Tor de Querol (en el forn i en l'Agència de Correus). El Museu de Santa Llocaia, a la Casa de la Premsa de Sallagosa.

Semblaria natural que Puigcerdà, Bellver i Alp, hi hagués almenys un punt on es pogués comprar la revista.

En conjunt, Records de l'Aravó no deixa de ser una de les revistes que revitalitzen la cultura cerdana

i pirinenca i que ajuden amb la voluntat dels querosos i dels Balent a mantenir oberta la flama d'una Cerdanya que vol recuperar la memòria per mantenir-se fidel a la unió cultural i històrica que durant tants segles fou un sol país i una sola identitat.

**De la Societat Catalana d'Estudis Històrics
(filial de l'Institut d'Estudis Catalans)*

ÚLTIMA HORA: Premi Nobel de Literatura a l'autor de la novel·la en català *CURIAL E GÜELFA*

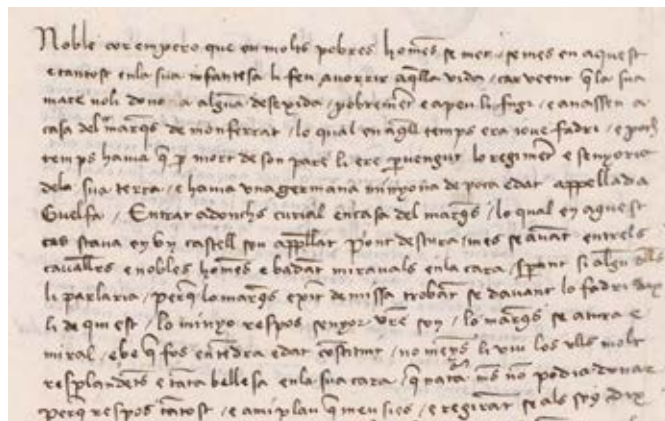
GUILLEM SENDRED

No us vull pas amoïnar, però fa pocs minuts un twitter de Suècia ha difós la notícia que l'acadèmia sueca ha atorgat el premi Nobel de Literatura al creador de la novel·la en català Curial i Güelfa. La notícia ha tingut un gran impacte mediàtic en els mitjans universitaris dels Països Catalans, en els àmbits que des de feia molts anys lluitaven perquè el Nobel recaigués en un escriptor de llengua catalana. Aquest fet tan significatiu, també ha desencadenat una allau d'adhesions tot mostrant l'entusiasme i la justícia per a una llengua europea tan poc reconeguda per les institucions d'Europa i pels mateixos governs dels Estats que la componen. Tanmateix, els diaris i les revistes han hagut de fer un esforç per difondre la notícia, donat que no en sabien res ni de l'autor ni de la mateixa novel·la.

Però per nosaltres que ja sabíem que es tractava i de les circumstàncies en què l'autor encara desaparegut es troba, no ens ha resultat estrany l'embolic dels periodistes, malgrat que els especialistes de la literatura medieval ja feia anys que n'examinaven el text i l'autor amb molta controvèrsia.

En poquíssims minuts hem rebut també una nota del Gobierno Español que diu: *Hemos tenido noticia de la concesión del Premio Nobel de Literatura para el autor de CURIAL E GÜELFA, cosa que dignifica la cultura de esta lengua minoritaria, a la vez que nos honra, pues una pequeña parte del territorio español sabe hablar esta antigua variante latina que ahora ha sido premiada. Felicitamos al escritor a pesar de estar todavía en paradero desconocido y con lo cual, de no presentarse, la Academia deberá retirarle el Nobel y concederlo a una novela de lengua española como deseamos todos.*

I uns instants més tard s'ha rebut en la redacció de la revista un telegrama molt significatiu del govern de la República Francesa, en aquests termes: *Nous sommes très heureux de l'attribution du Prix Nobel de Littérature à CURIAL E GÜELFA écrit en catalan car une petite partie du territoire de la République Française parle encore de ces*

Detall amb text del Curial e Güelfa. Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 9750.

patois. STOP. Nous voulons aussi vous dire que lorsque Curial et l'auteur du livre sont passés par Paris, il a été reçu par le président de la République française, fier de le recevoir au moyen d'être traduit en catalan ses félicitations. STOP

Tanmateix al Principat d'Andorra, la notícia va ser esbombada per tots els mitjans periodístics de què disposa, com són Ràdio Andorra, la TVA i el Diari d'Andorra. El Govern Andorrà va emetre una nota diplomàtica, agraïnt a l'acadèmia sueca la concessió del Premi a la llengua catalana, que deia textualment: *Hem rebut la notificació que l'Acadèmia Sueca del Nobel ha volgut -per primera vegada- donar el Nobel de Literatura a una persona que va escriure una novel·la en la llengua oficial del Principat i que ara s'ensenya i es parla a tot el territori d'aquest País del Pirineu. Curial e Güelfa a partir d'ara té el nostre reconeixement i serà part de l'ensenyança reglada a les nostres escoles.*

Volem fer constar que mitja hora més tard el Govern de la Generalitat Valenciana feia públic aquesta nota escrita: *Estem molt contents i volem expressar-ho de manera institucional per la concessió a l'autor de Curial e Güelfa, del Premi Nobel de Literatura, entenent que la nostra literatura per fi, ha estat reconeguda com una de les millors de la llengua valenciana. Volem fer constar també que els nostres conciutadans Ausias March i Joanot Martorell eren amics de l'autor premiat enguany.*

Curial. Museu Episcopal de Lleida.

La força de la notícia també es va viure a les Illes Balears, y el seu Govern va expressar de manera rotunda la seva felicitació en els següents termes: el *Govern Balear vol manifestar de manera clara i rotunda la seva satisfacció per haver dat als autors de la novel·la Curial e Güelfa el Premi Nobel de Literatura, donat que l'estàvem esperant des de feia molts anys i ens sentíem perjudicats per aquest oblit sobretot en el camp cultural, ja que ses illes formen part de la gran família on s'hi parla sa llengua catalana, açí mallorquina (amb variants menorquina i eivissenca), i de la qual n'estem orgullosos i satisfets, donat que nostra llengua queda prou explícita en la mateixa novel·la cavalleresca.*

No voldríem oblidar en aquest repàs internacional sobre les repercussions polítiques i social que aquest afer ha suposat, sense consignar la reacció del Govern català, que mitjançant una roda de premsa ha manifestat la gran alegria i complaença que a la fi s'hagi reconegut la llengua catalana com la més important de les banyades pel mediterrani, després dels esforços que durant anys han fet editorials i escriptors per reclamar de l'Acadèmia Sueca un tal reconeixement, en les

figures dels escriptors Guimerà, Carner, Pla, Espriu, Pedroló, i recentment Jaume Cabré o Quim Monzó, mentre es publicaven tots els diccionaris catalans i les llengües europees més importants.

La nota final de la Presidència de la Generalitat de Catalunya feia constar que el Premi Nobel de Literatura ha estat atorgat a la llengua catalana que inclou, és clar, les variants mallorquines i valencianes, i que representa per primera vegada un reconeixement a una llengua minoritària que parlen deu milions de persones a Europa. I acabava dient: *si durant els tres segles de genocidi cultural que la corona espanyola va realitzar contra el català, hi afegim la repressió cultural en els períodes de dictadura del segle XX (la de Primo de Rivera i la de Franco), i no se n'han sortit, no és perquè no fessin servir els més sofisticats sistemes per anorrear llengua i cultura, sinó perquè el poble català, va continuar donant mots a la llengua, paraula als parlars i lletres a les literatures, de manera que "salvant els nostres mots" va salvar-se també del genocidi cultural.*

La cosa es posava sèria i tothom en certa manera volia festejar la notícia que va tenir una gran transcendència en tots els àmbits culturals i polítics.

I encara em deixava algunes reaccions que són destacables. El Gobierno de Aragón, quan es va assabentar de l'adjudicació del Premi Nobel de Literatura, va cursar una nota de premsa que deia: *Este Gobierno ha tenido a bien conocer que el autor de Curial e Güelfa ha sido premiado con el Nobel de Literatura y dado que una parte de su territorio (la Franja con Cataluña) utiliza esta lengua habitualmente, queremos manifestar que también nosotros nos sentimos honrados con la concesión de este prestigioso premio internacional, que nos honra culturalmente.*

Com es pot comprendre l'enrenou produït per l'anunci del Nobel de Literatura ha desfermat una lògica alegria en els mitjans catalanòfils republicans de tot el món, i no podem ni tenim espai aquí per reproduir la quantitat de declaracions manifestades pels Centres Catalans estesos arreu i per les càtedres de català de les 144 universitats estrangeres que propicien l'ensenyança de la literatura i llengua catalana. Com tampoc les manifestacions d'alegria que a tot el país ha produït aquesta notícia.

Volem però subratllar que el fet ha servit perquè el Govern italià, emetés un comunicat que deia: *Sulla scia del manifesto che questo giorno ha prodotto per l'assegnazione del Premio Nobel per la letteratura al degno autore*

del romanço escrit en catalano *Curial e Güelfa*, siamo lieti di affermare che esiste una parte del territorio nazionale italiano l'isola di Sardegna (ex possesso della corona catalano-aragonesa) c'è ancora una popolazione che ha la lingua catalana radicata come un record culturale di quel tempo, la osserviamo con tutti i nostri rispetti.

Tota aquesta faramalla, però, deixa de tenir sentit si, com tothom sap, la llengua catalana no ha estat defensada arreu i tots els estats membres europeus i inclús les institucions de la Unió Europea no han volgut, propiciar i utilitzar la llengua catalana com una més de les llengües dels estats membres, donant així els honors que calen a una ciutadania europeista que utilitza com a llengua normal la catalana, encara que també s'expressa correctament amb d'altres llengües del seu entorn. Igualment com va fer l'autor de la novel·la cavalleresca i d'armes, emotiva i sentimental de *Curial e Güelfa*, escrita al segle XV, els seus ciutadans compatriotes, volen seguir parlant i escrivint, vivint i somniant que ja seria hora que l'Acadèmia Sueca acceptés d'una vegada per totes de distingir la llengua catalana preciós patrimoni per a tots aquells que la parlen i l'escriuen, amb els mateixos honors que ho fa reiteradament per altres llengües del món.

I quan l'Acadèmia dels Nobel va saber que aquella joia medieval de literatura catalana, no se'n sabia l'autor, i per tant era considerada anònima, els va agafar un tremolor de cames per la seva ineptitud, lleugeresa i errors polítics indescriptible. Immediatament, a la redacció d'aquesta revista vam rebre un WhatsApp que ens va deixar sorpresos si més no perquè, com diem nosaltres, és de savis rectificar, i ens venia a dir amb més o menys fortuna en anglès i suec naturalment que: *Due to an error in the translations of our envoys to the Mediterranean coast, a manuscript and its author have been misidentified, so that wherever Curial and Güelfa said he should have said "Coral y Guelsa" of such a ... Let's just like that. So we are sorry for the terror and we hope to correct it as soon as possible.*

På grund av ett fel i översättningarna av våra sändebud till Medelhavskusten har ett manuskript och dess författare felaktigt identifierats, så varhelst *Curial och Güelfa* sa att han borde ha sagt "*Coral y Guelsa*" av en sådan ... Låt oss bara så. Så vi är ledsna för terroren och vi hoppas att fixa det så snart som möjligt. I que els nostres lletraferits van traduir per: "Un error en les traduccions dels nostres enviats especials a la costa mediterrània, ha estat identifi-

Cavaller de la Cort. Museu Episcopal de Lleida.

car malament un manuscrit i el seu autor, de manera que quan ens han transcrit el resultat de les seves investigacions, allà a on deia *Curial e Güelfa* hauria d'haver dit "*Coral y Guelsa*" d'un tal..., deixem-ho així. De manera que lamentem profundament l'error i esperem solucionar-ho al més aviat millor. Fi de la transcripció. D'aquesta manera la República Catalana s'ha tornat a quedar altra vegada sense Premi Nobel de Literatura. Esperem que aviat esmenin els errors i les incomprendions polítiques.

Així ho esperem nosaltres, any rere any, amb molta il·lusió i conhort.

Meditació sobre el misteri de la Creu, de la mà de J. S. Bach

EFREM DE MONTELLÀ*

EL CICLE DE CORALS DE PASSIÓ DE L'ORGELBÜCHLEIN

Divendres Sant, 30 de març de 2018

El divendres Sant -dia en què Jesús fou crucificat- és el dia del silenci litúrgic: únic dia a l'any que no hi ha Missa. A l'ofici de la tarda es combrega amb les formes consagrades Dijous Sant, i -sobretot- es contempla i s'adora el Misteri de la Creu. I com és tradicional a Montserrat, el moment del dia en què hi hagués hagut la Missa, es fa una conferència sobre la Creu, que vol ser una ajuda per aprofundir en el Misteri.

I diem aprofundir, perquè un Misteri, a diferència d'un problema, no té solució. Podem intentar explicar el perquè de la Creu, podem aproximar-nos-hi des de molts punts de vista, podem resumir el que tots els teòlegs han dit abans. Però mai no hi pot haver ningú que digui tot el que es pot saber sobre la Creu: és un Misteri. Això vol dir que com més hi aprofundeixes, més preguntes s'obren; com més t'hi endinses, més te n'adones de la profunditat insondable que té.

Per tant, la conferència només va ser un intent d'aprofundiment, un intent d'aproximació a partir d'una obra musical de J. S. Bach: el cicle de Corals de Passió de l'Orgelbüchlein (BWV 618-624).

Johann Sebastian Bach i la seva religiositat

No cal dir res per presentar aquest geni de la música, que va viure a l'Alemanya del s. XVIII, i que a part de ser un músic i compositor notable va ser un home profundament religiós. L'obra de Bach està impregnada d'una religiositat profunda que ell va viure en el seu dia a dia. Les cantates i passions solen estar encapçalades per les lletres «J. J.» (*Jesu, iuva*) i finalitzades per «S. D. G.» (*Soli Deo Gloria*), però el que potser estranya més als ulls d'avui és veure que un simple llibre d'exercicis de clavicèmbal escrit per al seu fill Wilhelm Friedemann comenci amb la fórmula «I. N. J.» (*In nomine Jesu*) com si es tractés d'una obra religi-

osa. En el fons Bach no diferenciava entre l'art sacre i el profà, sinó que en tots dos gèneres hi apareixen elements que reflecteixen la vivència religiosa interior del compositor.

Aquesta religiositat estava fonamentada en els principis de la Reforma Protestant, que s'havia iniciat al s. XVI. I precisament el tema de la Creu era un dels eixos principals de la teologia de Luter, i va influir l'ambient que Bach va rebre uns dos-cents anys després. Luter feia servir l'expressió «Teologia de la creu» per referir-se al que ell deia que era "l'autèntica teologia": En oposició a la Teologia de la glòria que es feia en aquell moment, Luter deia que no servia de res reconèixer Déu en la seva glòria i majestat, si no se'l reconeixia al mateix temps en l'abaixament i la ignomínia de la creu. Déu se'ns manifesta per aparences contràries a la seva pròpia naturalesa.

Però què és la teologia, i què és la fe? Quina relació hi ha entre les dues? La fe és la resposta de l'home davant de la revelació, i la teologia és la comprensió d'aquesta fe. De la mateixa manera que una cosa és viure i l'altra reflexionar sobre la vida, una cosa és creure i l'altra és reflexionar sobre la fe. Etimològicament teologia vol dir «dir una paraula sobre de Déu»: està cridada a esdevenir una comprensió científica de la fe, però alhora també ser una presentació d'aquesta mateixa fe, un testimoni. És una reflexió que intenta comprendre i conèixer la fe a partir de la raó. (és el *fides quærens intellectum* de St. Anselm: la teologia seria la voluntat que té la fe de comprendre). En altres paraules es podria dir que la teologia és la ciència de la fe, i la fe ha de ser el fonament que aguanti aquesta racionalitat humana.

La teologia parla de la fe. La teologia de la creu, parla de la fe. I no només ho pot fer amb paraules, sinó també amb el llenguatge de la música. El fenomen musical i la música en si, es poden analitzar des

d'un punt de vista teològic: la partitura, i no només les paraules que li són associades amb el cant, poden contenir elements que siguin emprats amb una finalitat teològica, com vam intentar veure en la conferència: la música per si mateixa, independentment del text (ja que es tracta d'una música instrumental, però elaborada a partir d'un text religiós) pot parlar del contingut de la fe.

L'Orgelbüchlein o Petit llibre d'orgue

L'obra que vam analitzar en la conferència és l'obra d'un jove Bach, però que ja havia rebut molt i comença a fer una síntesi. La va compondre quan tenia vint-i-pocs anys, a Weimar, on era l'organista de la cort del duc Wilhelm Ernst de Saxònia-Weimar. De fet, en tota la seva vida Bach no es va moure d'una àrea d'uns 150 km a la rodona a Alemanya; només va fer un viatge uns 200 km al nord, per anar al sud de Dinamarca, precisament per conèixer un altre organista famós: Buxtehude. Bach ja havia conegut Buxtehude i tot l'ambient religiós anterior l'havia influït quan va compondre l'Orgelbüchlein, però els primers anys a la cort de Weimar va entrar en contacte amb música de compositors europeus que fins aleshores no coneixia: Vivaldi, Albinoni, Couperin, i el mateix

Händel, a qui mai no va conèixer. Va ser llavors quan va començar aquesta composició.

L'*Orgelbüchlein* o *Petit llibre d'orgue* és conegut amb aquest nom per la mida que té el manuscrit original. Es tracta d'una col·lecció de **preludis de Coral**, que són petites composicions per a orgue basades en la melodia d'un Coral, és a dir, que empren la melodia del Coral com a subjecte per a fer variacions melòdiques, o com a base harmònica per a la seva composició.

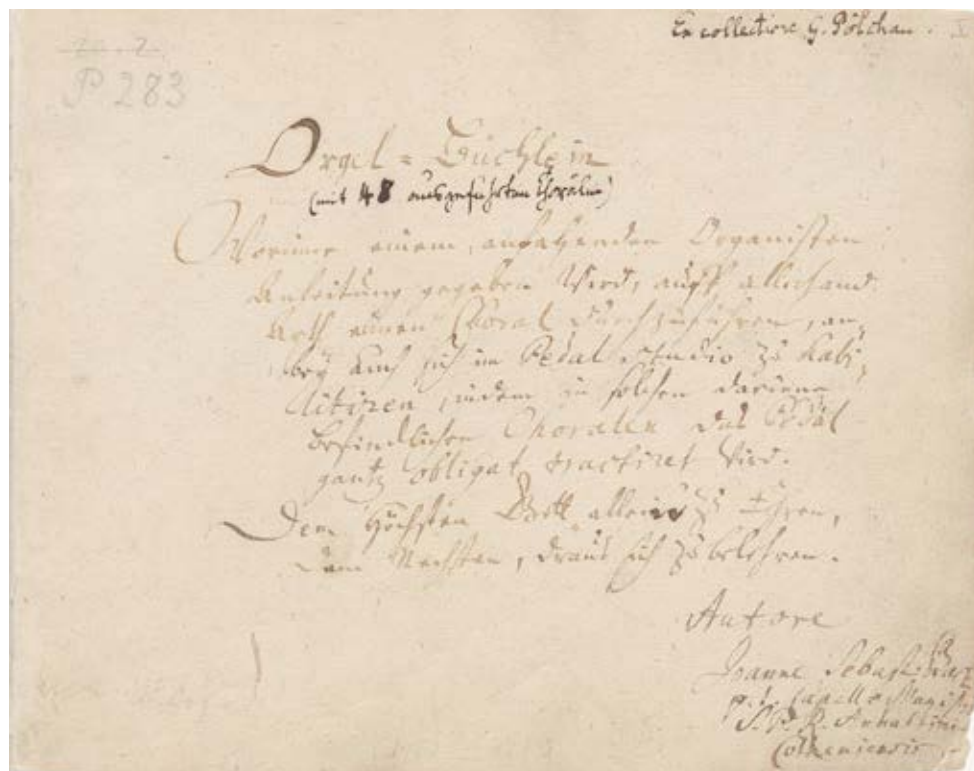
Els **Corals luterans** que serveixen de base per als preludis són cants congregacionals de l'església reformada, en llengua vernacla i cantats pel poble. Acostumen a ser melodies senzilles, austeres, ritmades en valors llargs i dividides en versets, al final de cada un dels quals hi ha un calderó que tenia la funció d'unir el cant dels feligresos. Els compositors i organistes que havien d'acompanyar el poble durant el cant d'aquests corals, per donar el to acostumaven a fer una petita improvisació sobre algun dels elements de la melodia abans del cant de l'assemblea. Aquesta és encara una pràctica habitual en moltes esglésies d'Europa per tal que el poble pugui reconèixer la melodia, captar-ne el ritme amb què ha de ser cantada, i començar a cantar conjuntament després d'una cadència. Aquest costum

estava molt arrelat a les esglésies d'Alemanya, de manera que les improvisacions es començaren a escriure i interpretar com una peça musical independent que preludia el coral que havia de ser cantat de forma immediata. I és en aquests preludis de coral on es començaren a fer servir elements musicals que il·lustraven amb la música el contingut del text o l'època de l'any litúrgic.

Però Bach no va escriure els preludis de l'*Orgelbüchlein* només amb aquesta finalitat de tipus pràctic. De fet, la funció de donar el to ja la dona per suposada en tractar-se d'un ús generalitzat dins l'església luterana. En la introducció explica que escriu amb una doble intenció afegida: Per una banda amb una finalitat pedagògica, tan pel que fa a les diferents formes d'escriure preludis de coral com pel que fa a l'exercici del pedal, com si fos un compendi de les diferents formes d'escriure un preludi de coral (sembla que pensava concretament en la instrucció musical del seu fill). Per altra banda, amb una finalitat religiosa que veiem reflectida en la pregària final de la introducció.

Aquesta religiositat i vivència personal de la fe la veiem de forma clara en la manera de desenvolupar els preludis de coral. Per fer-ho, Bach no empra únicament els criteris estètics del seu temps, sinó que ho fa a través d'un gran nombre de simbolismes posats dins la música. Aquests, ajuden a una comprensió més gran del contingut del text i de la seva ubicació en un temps litúrgic concret, i el seu coneixement permet fer una meditació profunda sobre els misteris de la fe a partir de la sola audició de la peça.

Com es pot veure en el manuscrit, l'obra estava planejada per tenir 164 preludis de coral seguint el curs de l'any litúrgic, però quedà incompleta i només en va escriure 45. Bach els va anar escrivint durant uns quants anys per fer-los servir en les celebracions, i per això guarda una unitat i un equilibri malgrat no haver finalitzat el pla que en un principi s'havia marcat.

El cos de la conferència

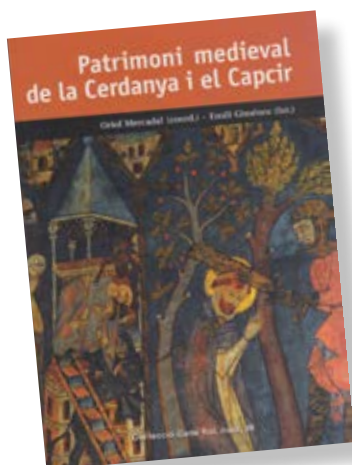
La conferència va consistir en l'audició comentada dels set corals de la col·lecció que formen el cicle de la Passió (són els corals del 20 al 26). Interpretant-los a l'orgue i amb l'ajuda d'una pantalla on es reproduïen les partitures i els simbolismes musicals continguts en elles, els oients vam poder fer una reflexió personal que els va permetre d'aprofundir en el Misteri de la Creu de Nostre Senyor Jesucrist.

Donada la naturalesa d'aquesta conferència/audició, i la dificultat que suposaria reproduir aquí els exemples musicals, recomanem als lectors d'aquest Butlletí que la vegin a partir del vídeo que ha quedat penjat a Internet, anant a aquest enllaç: <https://youtu.be/hryh3rrvdgA>. Allà podran escoltar els corals, veure les diapositives que es van projectar, i sentir els comentaris i les reflexions pastorals que es van fer en directe a la Basílica. Després, cadascú podrà fer també la seva reflexió personal i aprofundir en aquest Misteri.

*Musicòleg i monjo de Montserrat.

“Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir”, la descoberta del passat en el present

EROLA SIMON LLEIXÀ*

MERCADAL, O. (coord.); GIMÉNEZ, E. (fot.).
Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir.
 Barcelona: Rafel Dalmau Editor, 2017. (Camí Ral; 39).

El llibre “Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir” va ser presentat a Puigcerdà el dissabte 26 d'agost del 2017 quan acabava de sortir al carrer. És el darrer gran treball de

l'Oriol Mercadal i té totes les característiques de la seva manera de fer: minucios, ple de detalls, informacions valuoses i amb espai per a les col·laboracions d'altres especialistes. Feia ja forces anys que l'Oriol tenia aquest treball en cartera, de fet l'havia iniciat en col·laboració amb en Sebastià Bosom, director de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya i l'Emili Giménez fotògraf de la comarca.

L'obra “Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir” té una part introductòria general que l'Oriol Mercadal va encarregar a diferents especialistes de l'edat mitjana al Pirineu. Sobre la primitiva organització territorial en parla Jordi Bolòs, catedràtic de la Universitat de Lleida i especialista en la història del paisatge medieval. L'historiador Oliver Vergés fa una panoràmica general sobre els segles alt medievals (VII-XII), i Carles Gascón també historiador, sobre la baixa edat mitjana (s. XIII-XV). Completa aquesta primera part Joan Blasi amb un repàs sobre els personatges polítics més destacats del període medieval a Cerdanya.

La part essencial del llibre és elaborada per l'Oriol Mercadal i consisteix en un repàs dels elements patrimonials medievals, siguin religiosos, civils, mobles o immobles organitzats per municipis. Introdueix cada un dels municipis amb les referències existents sobre el possible origen del topònim, l'evolució jurisdiccional del terme i altres aspectes d'interès dins la cronologia

general del volum. El resultat és una manera nova d'apropar-se i difondre la història medieval de la nostra comarca a través del patrimoni material que ha perviscut fins avui, un patrimoni material que l'Oriol interpreta des de tots els vessants possibles: arqueològic, artístic, arquitectònic, etc. És també un inventari exhaustiu del patrimoni, que no per minucios, deixa de tenir un interès divulgatiu de cara al gran públic. Estic segura que l'editor Rafael Dalmau ha vist en l'obra aquest interès doble.

No podem deixar de destacar el valor que dona al llibre el tractament de la imatge gràfica. L'Emili Giménez ens proposa unes fotografies documentals en les quals es pot apreciar perfectament l'element en qüestió amb tots els seus detalls. Però les imatges tenen també un interès fotogràfic en el sentit més artístic, perquè l'Emili és un gran coneixedor del paisatge cerdà i li sap treure el suc. Això es percep de seguida en la perspectiva de les fotografies i en com utilitza el paisatge de fons per emmarcar i destacar la vellesa dels elements.

El “Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir” no serà la darrera aportació de l'Oriol Mercadal a la bibliografia cerdana, encara que, malauradament, sí que és el darrer treball que ha vist presentar. L'any 2019 esperem tenir entre mans el volum sobre la “Història de Cerdanya” de la col·lecció *Història de les comarques gironines* de la Diputació de Girona, un ambiciós projecte historiogràfic impulsat i coordinat per l'Oriol, que explica la Cerdanya des de la prehistòria fins a l'actualitat. Serà també una obra escrita a moltes mans, però en realitat només li deurem a ell.

*Arxiu Comarcal de la Cerdanya.

Notes sobre gestió cultural al Pirineu. La transformació d'un model en extinció.

JORDI FORCADA I NICOLAU*

Arriba l'estiu i el Pirineu s'omple de festivals de tot tipus: cinema, senderisme, cultura popular, música clàssica, música antiga, música jazz... Sí, molta música. Més enllà del paper supletori que la cultura representa en totes aquestes accions eminentment encaminades a una promoció del turisme a cada indret, crec que podem convenir que l'organització d'aquest tipus d'activitats ajuda a dinamitzar la societat local. Però cap on anem? És sostenible en termes de gestió cultural aquest model en un context on l'administració pública és l'autèntic pal de paller i múscul econòmic de la pràctica totalitat d'aquest tipus de manifestacions culturals?

Alguna cosa està canviant i està canviant des de les mateixes administracions. Un canvi que ve causat per uns pressupostos per la cultura realment minsos,

unes polítiques culturals erràtiques, una legislació manifestament contrària al desenvolupament del negoci de la cultura i, en general, d'un total desprestigi de la feina del gestor cultural professional.

Fent un incís que ens contextualitzi, podem comparar amb els dits de la mà la formació específica en aquest camp a les nostres comarques, però sobta que malgrat que existeixen estudis reglats i empreses freelance amb prou capacitat i experiència per gestionar professionalment aquest tipus d'iniciatives, la cultura al Pirineu estigui dictada i gestionada per intuïcions o bones intencions més o menys reeixides, amateurs en molts casos que ni s'han preocupat mai de fer un sol curs de formació reglada o no reglada per ampliar les seves competències en aquest camp.

Així, el model d'èxit actual al Pirineu (i a moltes

contrades) es basa en els elements que ens porten a avaluar si una acció és exitosa o no des del punt de vista d'aquells que financen aquestes actuacions: hi ha públic massiu o bé és una activitat minoritària. Si bé podríem entrar en un debat profund sobre si hi ha una relació causal entre l'èxit de públic i la qualitat de la proposta, què determinaríem per èxit de públic o si els indicadors es poden aplicar en tots els casos, també partirem de la simplificació que pels responsables polítics i els tècnics de l'administració, una manera fàcil d'escudar-se en què fan un bon ús dels recursos públics és invertint i subvencionant aquelles activitats que considerem de masses i congreguen prou gent per a fer un "sold out" o tenir la sala plena. En la meua opinió és legítim si el que es pretén és aconseguir precisament aquestes audiències i els impactes puntuals corresponents en premsa i televisió, o bé l'etiqueta "d'estar dinamitzant la cultura local" pel simple fet de congregar gent a un espai. Ara bé, aquest plantejament és totalment erroni si l'objectiu fos (que no ho és) la creació d'una veritable consciència cultural, de creació de nous públics recurrents per la cultura i la posada en valor d'actius específics locals. Per això faria falta un projecte professional i lamentablement no tenim ni el projecte ni els professionals.

En aquest escenari, crec que estem realment lluny de l'extrema tecnificació i excés d'estudis de qualsevol que treballi o pretengui treballar en la gestió cultural a l'Àrea Metropolitana, on els estàndards en la formació i en la realització dels projectes són molt més elevats. L'extrema competència entre els millors professionals porta al fet que qualsevol activitat, esdeveniment, equipament o manifestació cultural, independentment de la seva mida i pressupost, comparativament parlant amb el Pirineu sigui d'una extrema qualitat, com dos mons diferents. Més qualitat implica també un pla més elaborat, unes expectatives superiors, una flexibilitat més gran que permet d'adaptació més ràpida i àgil a diferents contextos socials i, sobretot, la possibilitat recurrent de poder mantenir equips professionals permanents que ho gestionin.

Coneixement, professionals i temps. El meu trinomi d'èxit per a qualsevol iniciativa.

Al Pirineu i per extensió, a comarques, no podem competir amb aquest tipus d'estructures en termes d'eficiència empresarial, capacitat de treball i gestió dels recursos. Tampoc podem mantenir per sempre

el model públic d'esbarjo cultural actual i tampoc la Generalitat de Catalunya, a través de l'Institut Català de les Empreses Culturals, sembla gaire per la labor de mantenir dos models d'explotació en funció de la localització i més quan la pràctica totalitat de les subvencions són amb concurrència competitiva i tot va al mateix sac. És per això que als darrers anys hem pogut observar una polarització extrema entre iniciatives (festivals, principalment) i equipaments entre els denominats de categoria A i la resta.

L'aposta clarament passa per menys esdeveniments, més grans i més llargs, centrats en Barcelona i l'Àrea Metropolitana – Zona 40 (que és on hi ha la massa poblacional més gran del país a menys de 40' de qualsevol punt) però que surten del seu àmbit territorial per fer sessions als poblets irreductibles de la Gàl·lia. Un exemple molt recent el tenim amb el Liceu a la fresca. Un equipament pseudopúblic de Barcelona enregistra i emet una de les seves òperes i ven el contingut a indrets fora del seu domini geogràfic. És un model d'èxit, no n'hi ha cap dubte. Un èxit d'un projecte ben pensat, amb uns objectius clars, una direcció econòmica fenomenal i amb uns objectius culturals (en aquest cas de divulgació de l'òpera com a gènere) totalment legítims. I per l'administració pública, un èxit també perquè la subvenció arriba a un públic molt més gran i la inversió per usuari baixa en picat, també perquè esdeveniments més grans són més atractius per les grans marques per tal de publicitar-se i tenen més capacitat per atreure grans sumes de diners del sector privat, cosa totalment impossible des d'esdeveniments petits.

Més gran, a més llocs, millor. El seu trinomi d'èxit.

I aquest model s'està replicant i fomentant enormement. En el camp del cinema, que és el que més domino, com a director del Cerdanya Film Festival, també està passant. Enguany els 4 festivals més grans de Barcelona han estat segregats d'aquesta concurrència competitiva pels recursos, cosa que els permetrà gestionar projectes a més llarg termini amb coneixement dels fons disponibles. Tots ells, i també alguns de petits, tenen i promocionen sessions "On tour", fora del seu domini geogràfic. Nosaltres també ens hi sumarem, però estrictament dins el nostre àmbit comarcal, perquè pensem que és de justícia per la comarca i aporta valor afegit a un cost molt limitat, però penso que no tardarem gaires anys a interrom-

pre o desaparèixer tots els festivals petits (extremadament dependents de les subvencions anuals i de la impossibilitat de professionalitzar els equips) tal com hem vist enguany amb Picurt o amb la pràctica totalitat dels festivals de cinema de la demarcació de Girona. El model passarà, segons la meua opinió, en una sèrie de projeccions sota una marca global (per exemple, Catalunya Film Sessions) on cada poble que ho demani i per un preu mòdic molt inferior al que costa ara organitzar qualsevol iniciativa, tindran a l'abast una programació potent, de qualitat i variada. Estem en aquesta línia i així es van retocant les bases de les subvencions, progressivament, any rere any. Com a mínim sembla haver-hi un pla, més o menys soterat, encara que puntualment no el puguem compartir. Vull emfasitzar que no critico aquest model *per se*. Penso, de fet, que aquest model ens porta a poder professionalitzar el sector de la gestió cultural, tot i que segurament pel camí perdrem molta sensibilitat identitària per passar a ser un producte més del màrqueting global, com ha passat evidentment en el camp de l'esport professional, amb el futbol i el Barça com a cas paradigmàtic.

Finalment, aquest model també afectarà els equipaments. No se n'escaparan. Històricament hi ha hagut intents de gestió centralitzada d'equipaments però s'ha fet des de l'administració pública, no des de criteris professionals del lliure mercat, i s'ha apostat per la creació de marques més que d'unificació de projectes, en una espècie de concurrència competitiva pel mateix tipus de públic combinada amb una pretesa sinergia que no ha acabat de funcionar en l'àmbit de la gestió, com queda clar amb l'estat d'alguns d'aquests equipaments i els recursos de què disposen. Un exemple d'això és el Memorial Democràtic, que agrupa diferents equipaments relacionats amb la recuperació de la memòria històrica del país a partir de la Segona República. Malgrat existeix aquesta institució pública, amb seu a Barcelona, la gestió dels equipaments és municipal o en consorci, com ara el Parc dels Búnquers de Martinet (entre l'Ajuntament i el Parc Natural del Cadí-Moixeró, compartit amb la Casa del Riu). La resta d'equipaments, principalment centres d'interpretació i museus són iniciatives municipals o privades, amb una gestió totalment individualitzada i sota cap criteri comú (i en molts casos, fora de qualsevol certificació o estàndard oficial),

portant a terme projectes culturals, socials i educatius no alineats amb cap projecte de país, gestionats per un personal mínim i amb una repercussió mediàtica nul·la. En la tan necessària reforma de l'Administració Pública que tard o d'hora arribarà a Catalunya, es farà evident la necessitat d'una gestió centralitzada dels equipaments, amb projectes escalables i que es puguin replicar als diferents espais, amb equips professionals de producció. Aquesta escalabilitat permetrà, doncs, abaratir enormement els recursos emprats en direcció i producció, ajudarà a alleugerir la càrrega econòmica que aquests equipaments suposen sobre les arques dels municipis (molts són molt petits) i alhora optimitzarà una oferta cultural molt més sinèrgica i menys competencial. També suposarà la creació de llocs de treball de més valor afegit. Tot combinat amb la itinerància dels productes que aniran acollint aquests centres (com podem veure ja ara amb les exposicions que solen allotjar). En aquest camp, però, ja tenim experiències d'aquest tipus d'equipaments, sobreposats a aquells que responen a la realitat local. A Espanya en tenim tres exemples molt clars: el Guggenheim de Bilbao i el Centre Pompidou de Màlaga, com a importacions internacionals, i el sistema dels CaixaFòrum, de l'Obra Social de La Caixa. Els primers són dos equipaments, museus, importats a base de diners públics, totalment professionals i que, com a productes de referència a escala mundial en termes de qualitat i marca, són casos d'èxit. El segon cas, sorgit paral·lelament a l'administració però des de la promoció pseudoprivada del món de les Caixes d'Estalvi, ha escampat un model de gestió molt eficaç arreu de les seues tradicionals dels diferents mercats que l'entitat bancària dominava i l'ha replicat a zones on es volia expandir i fer un nom (altre cop el paper supletori de la cultura). A Catalunya, en general, encara en som reticents des del sector públic, però hi arribarem: primer passant per la centralització vers els equipaments de Barcelona (MNAC, MHC...) i després amb l'encavalcament.

En conclusió, la globalització ha arribat en la gestió cultural al Pirineu. Els models de gestió en festivals de música, cinema i equipaments que hem vist en les darreres dècades tenen els dies comptats i com hem entès la gestió de la cultura i, sobretot, qui i com l'ha gestionat, canviaran per sempre. Veurem si la necessària i obligada professionalització ens portarà al

Pirineu a acollir continguts culturals de més qualitat, sostenibles més enllà de l'aportació inconstant i força aleatòria del sector públic, o bé ens acabarà de treure del cercle de decisions per passar a ser només una pota més del "pool" de serveis que oferim als qui ens visiten, un consumidor col·lateral més d'uns productes més globals i gestionats des de fora.

**(IG: @j_forcada). Consultor en gestió cultural, especialista en gestió econòmica, financera i turística de l'audiovisual. Vicepresident del Grup de Recerca de Cerdanya, Director de la Cerdanya Film Commission i Director del Cerdanya Film Festival.*

Les dificultats dels nous cerdans (I)

JORDI ROMEU CAROL

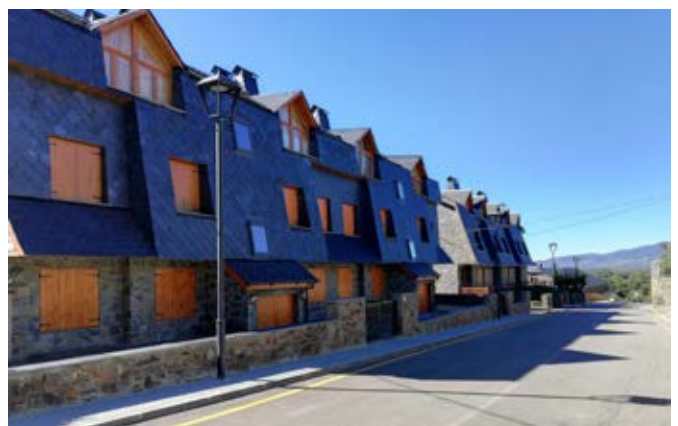
Recentment, i com a tria personal, hem decidit amb la família instal·lar-nos a la Cerdanya. Som uns nous cerdans, doncs. Ho hem tingut relativament fàcil, si tenim en compte que hem trobat un pis tranquil, assolellat, al poble que volíem i, malgrat que petit, a un preu assumible. Malgrat això, difícilment podrem plantejar-nos una instal·lació més definitiva en aquesta comarca que comencem a estimar més enllà de la provisionalitat d'un lloguer perquè hem d'assumir que aquesta és l'única opció factible per a nosaltres. Després de fer unes primeres prospeccions per a cases i pisos de compra, hem desistit de continuar buscant perquè no és possible per a una família mitjana. Els preus estan tan disparats, que només dos sous sobradament alts podrien assumir-ho amb una hipoteca a trenta anys. Encara menys si la tria es fa a la Baixa Cerdanya. Potser sí que, amb paciència i sacrifici, podríem tenir opcions a fer una compra a la banda nord. No la descartem. De moment, però volem portar els nostres fills a l'escola catalana de la Baixa Cerdanya.

Malgrat aquesta impossibilitat, el nostre poble està ple de cases i pisos buits. No descobreixo res que ningú no sàpiga o que no s'hagi dit. Al contrari, tothom n'és conscient. La pregunta és, però, què hi fem per canviar-ho o per, almenys donar l'oportunitat a què noves famílies omplin aquestes cases més enllà del cap de setmana. Hauria d'afegir, aquí, que el problema més aviat s'incrementa en comptes de remetre. En el nostre cas ara mateix intentem trobar algun lloguer una mica més gran però assumible i el que hem detectat és que molta gent ha apujat el preu. Però no tan sols això, hi ha una cartera d'habitatges que només es lloguen per temporada i, potser encara pitjor, uns quants que es lloguen per temporada o tot l'any però només si és com a segona residència, per a passar-hi els caps de setmana.

A vegades, a casa, fins i tot ens hem plantejat, mig de broma, proposar a propietaris d'aquestes cases buides més de 350 dies l'any de cuidar-les, fer-ne de masovers. Ho diem sabent que és una quimera, que aquests propietaris ni tan sols se'ls acudiria aquesta

opció. Segurament prefereixen tenir-la buida que no pas habitada. Al cap i a la fi és seva, oi? En poden fer el que vulguin.

Com a comarca, però, hem de pensar si això és el que ens convé. Hem de tenir pobles rics, però amb una població envellida? Amb cases boniques i carrers ben empedrats, però quatre famílies, poques oportunitats pel jovent i faltats de criatures? Hem de foragitar les noves famílies que busquen un entorn com aquest on viure? Hem de deixar que es converteixi en una mena de pessebre bonic però deshabitat? Segur que hi ha a qui ja li està bé, però no està de més plantejar-s'ho.

El gran poder de la crítica: el *Canigó* de Verdaguer i el mapa del Pirineu de l'edició de 1886

LAURA VILARDELL DOMÈNECH*

Canigó, d'ànima excursionista

Just després del gran èxit de *L'Atlàntida*, Jacint Verdaguer (1845-1902) va emprendre la redacció d'un poema que cantés el naixement de la nació catalana en temps de la Reconquesta. Hem de tenir en compte el moment en el qual s'esdevé la gènesi d'aquesta obra: en ple Romanticisme, i més particularment, Renaixença a casa nostra, en què un dels valors essencials de la defensa de la llengua i la cultura era l'excursionisme, per poder conèixer més a fons el territori. Bon exemple d'aquest fet és el *Canigó*.

Així, doncs, Verdaguer per poder-se documentar, va emprendre un viatge els estius de 1882 i 1883 cap al Pirineu, amb els únics estris que tenia: un paraigua i una llibreta. Això és especialment sorprenent fins i tot per als alpinistes actuals, ja que les condicions adverses de la muntanya feien i encara fan la pràctica excursionista realment difícil.¹ A la llibreta, hi apuntava les llegendes que anava col·leccionant, que després esdevindrien un enfilall de cants que estan connectats per un tema comú: el Pirineu.

Però, de què va el *Canigó*? Publicat el Nadal de 1885, però amb data de 1886, el *Canigó. Llegenda Pirenyca del temps de la Reconquista*, de Jacint Verdaguer està distribuït en 12 cants i un epíleg (que sortí a la reedició de 1901, amb el títol de «Los dos campanars»). L'acció se situa al segle XI, en el Pirineu quan Gentil, fill del comte Tallaferro, és armat cavaller. Justament en la festa s'enamora d'una jove pastora, anomenada Griselda, però les circumstàncies històriques l'obliguen a defensar la Reconquesta, i deixar els desitjos terrenals de banda. Just quan està enmig de la batalla

se li apareix Flordeneu, la reina de les fades del Canigó amb l'aparença de la jove Griselda. Gentil perd el nord i decideix abandonar la pàtria i recórrer el Pirineu amb ella. Quan el seu oncle Guifre els veu, immers en un atac de còlera

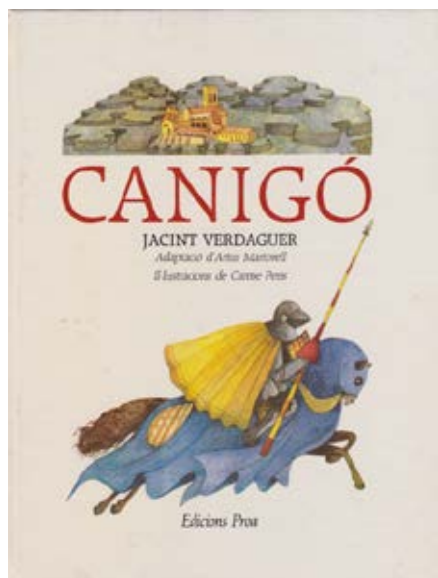
irrefrenable, llança a Gentil muntanya avall, sense que es pugui fer res per salvar-li la vida. Havia matat el seu nebot. Quan Flordeneu ja el tenia el cos sense vida entre els braços, un escuder li pren i se l'emporta a l'ermita de Sant Martí, on hi havia Tallaferro, el seu germà Guifre i l'abat Oliva, aquest últim, figura històrica cabdal per a la història del país. Guifre confessa el crim, però gràcies a la mediació de l'abat – i doncs, l'església—després del penediment de Guifre, Tallaferro acaba cedint i perdona el seu germà. Després d'això, s'entreveu el valor religiós del poema, que al final de tot és el que compta per contrarestar els desitjos terrenals de les fades: aquestes han perdut la batalla i es construeix un monestir on l'oncle de Gentil, el comte de Cerdanya, expiarà el seu pecat. Les dones, Guisla – esposa de Guifre—i Griselda –l'amada de Gentil—ploren l'absència dels seus éssers estimats, l'última fins i tot amb bogeria. Finalment, el bisbe Oliva fa construir una creu grandiosa i en dona notícia, a través de missatgers, a altres monestirs. Les fades marxen i Guifre mor. La lliçó que ens transmet Verdaguer és que la fe ha estat la guanyadora i, per això, tots acaben cantant un himne de glòria.

Poema èpic o llegenda?

Hi ha qui diu que Verdaguer va escriure un poema èpic amb poc argument, més aviat com a enfilall d'històries, i per això moltes vegades és considerat com a

1. Per a més informació sobre aquest tema, vegeu Gasull, Bernat. *Maleïda: l'aventura de Jacint Verdaguer a l'Aneto*. [Barcelona]: Verdaguer Edicions, 2015. També vegeu el documental que s'està preparant titulat *Maleïda 1882: l'aventura de Jacint Verdaguer a l'Aneto*, a aquesta pàgina web: <http://filmexplora.wixsite.com/verdaguerpineus>

CANIGÓ.
Il·lustrat per
Carme Peris.

“germà petit” de l’*Atlàntida*. Així, Germinal² nota que a *Canigó* li falta unitat argumental, té més descripcions que no pas trama —tantes, que fins i tot critica que el lector hagi d’estar constantment consultant el mapa que s’insereix al final del volum—, els personatges no tenen unitat, algunes imatges semblen encaixonades, com ara la fundació del Monestir de Ripoll i, en definitiva, les poesies que s’insereixen dins de cada cant, com ara «La Maladeta» distreuen l’atenció de l’argument principal. Però Sebastià Trullol i Plana a *El Correo Catalán*, diari integrista i carlí (12, 20 i 30 de gener de 1886) celebra que Verdaguer hagi denominat el llibre *Llegenda* i no pas *poema èpic*, perquè «ni por sus dimensiones ni por su estructura» es podria considerar d’aquest darrer gènere. Trullol pensa que el fet de comparar *L’Atlàntida* amb *Canigó* és inoportú, ja que el primer té «mayores proporciones» i, en canvi, el segon, un «carácter legendario por excelencia».

Així doncs, que Verdaguer hagués triat el subtítol de *Llegenda Pirenyca del temps de la Reconquesta* no és casual i s’adsciu al fet que el mateix autor no pretenia escriure un poema èpic, encara que sí que és veritat que l’estructura en dotze cants en un primer moment ho podria semblar.

En aquesta mateixa direcció, no ens podem estar de citar la carta, datada de 25 de gener de 1886, que Marcelino Menéndez Pelayo va enviar a Verdaguer sobre *Canigó*, del qual, assegura que és més interessant que *L’Atlàntida*, perquè és més «humà». Al ma-

teix temps, reconeix que «La Maladeta es un trozo de poesía ciclópica, tallada en roca y verdaderamente colosal». Compara el treball de Verdaguer amb Victor Hugo —relació que s’anirà repetint, sobretot a la premsa madrilenya— i assenyala que l’autor de *Canigó* és el poeta de més dots narratius dels que hi ha a Espanya en aquells moments. Finalment, reconeix que el tema és més aviat local.³

Aquesta missiva va ser crucial per a la recepció del poema i per a la bona valoració d’aquest, sobretot a la premsa de Madrid. En aquest sentit cal destacar, ni que sigui de passada, que per als crítics «La Maladeta» és un dels cants que expressa la germanor entre el poble espanyol i francès i diu que aquest cim és «un gegant d’Espanya i català». Per tant, en aquest cas veuen el poema com un cant sobre el naixement de la nació espanyola: un sol poema per diferents punts de vista.

El mapa de la discòrdia

La primera edició de *Canigó* veié la llum en dotze cants i sense epíleg, amb un mapa del Pirineu (suara citat per Germinal) situat després de les notes del poema, que Verdaguer justifica de la manera següent:

Per guiar més bé al lector en lo bosch de montanyes hont se descabdella esta llegenda, y per estalviar un sens fi de notes geográfiques, la havèm enriquida ab l’adjunt mapa del Pirineu catalá, fet expressament pe’l distingit D. Joseph Ricart, qui, no obstant, d’haverne sortit tan ayrós, s’ha plangut de la falta de temps per posarlo al punt que volia. Al menys això tindrán que agraphirnos los visitayres é intrèpits escursionistes de nostra terra, cada día més enamorats de ses altures, vehines del cel.⁴

Mentre que alguns crítics, com Fèlix Sardà i Salvany,⁵ veien el mapa com un recurs excel·lent, Ra-

2. *El Barcelonés* (27 de desembre de 1885). La còpia *El Isleño*, de Palma de Mallorca, a la secció «Hoja Literaria» del dia 9 de gener de 1886.

3. Aquesta carta va ser reproduïda íntegrament pel *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, núm. 34 (10 d’abril de 1886), en què copien la carta de *La Ven del Montserrat* i *La Publicidad* de 5 de maig de 1898 i de 29 de maig de 1898, ed. nit, respectivament.

4. Citat també per *Epistolari de Jacint Verdaguer* (d’ara endavant EJV), transcripció i notes per Josep M. de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas. Barcelona: Barcino, vol. 5 (1977), p. 107, n. 3. Cal tenir en compte que cap altra edició en llengua catalana va inserir el mapa, si bé ho féu Tolrà a la seva versió francesa (1889).

5. “Bibliografía”. *Revista Popular* (14 de gener de 1886).

Sant Martí del Canigó.
Foto: Jordi Salat Laurea.

mon Arabia i Solanas,⁶ excursionista destacat, gran promotor d'aquesta activitat d'oci arreu de Catalunya i cabdal en la reconstrucció del Monestir de Ripoll, fa una crítica molt dura al mapa de Josep Ricart Giralt, però també al poema en general. Arabia comença la recensió dient que el volum té un «defecte capital», des del punt de vista excursionista i continua afirmant que «no hi sabem trobar en aquesta obra [...] lo sentiment de la naturalesa». Al final de la recensió parla del mapa:

La impressió y vestidura del llibre fan honor á la tipografía Giró.

No podem dir tant del mapa que l'acompanya. Aquell Pirineu catalá, trossejat, desconjuntat y raquílich, que'ns ha mal dibuixat lo Sr. Ricart y Giralt, no és més que una caricatura de la cordillera gegantina. Ni está arreglat *segons los datos més nous*, com pomposament se'ns anuncia en la testera, ni artísticamente [sic] impressiona la vista de modo que ressalten los relleus ab la gradació y veritat que reclama un sistema orogràfic tant complicat y vigorós, ni compleix tant sòls lo fi principal de guiar fidelment al lector á través de la llegenda, puig molts dels cims y la majoria de las rieras y corrents d'aygua esmentadas en lo llibre, ni hi figuren poch ni molt.⁷

Encara cal afegir un apunt més a aquesta ressenya, fent referència a la carta que Arabia envià a Verdager, el 24 de juliol de 1886:

En una crítica literaria hauria sigut menos sech, mes no crech que ara dega V. ofendres de una opinió que, per ésser meva, té més probabilitats d'ésser errada. En lo mapa del Sr. Ricart, he sigut *impitoyable*; sento no poder atenuar lo mes mínim la severa censura que mereix y que estaba jo obligat á fer, *honoris causa*.⁸

Josep Ricart Giralt, autor del mapa, publica un estudi del poema a *La España Regional*, de Barcelona el 1887,⁹ del qual explica és tota una lliçó de la topografia que es coneixia a l'època i afirma que Verdager fa «poesia topográfica». Assegura que «Lo Pirineu» des del punt de vista científic és la part més magistral del poema, com també «Lo Roselló», pel seu caràcter descriptiu.

Coda

Verdager amb *Canigó* va voler retre homenatge al Pirineu i també a les llegendes d'aquelles contrades, per explicar la història del naixement de la nació catalana i també el poder de la religió. No és en va que l'acció estigui situada just al segle XI en plena Reconquesta.

Sobre el mapa que incloïa la primera edició del poema, creiem que la idea fou innovadora, però tenint en compte que cap traducció del poema el va incloure i que després Verdager tampoc ho féu a la reedició que veié en vida, augurem que el judici d'Arabia i Solanas va ser clau per aquesta decisió.

Cal fer un petit esment a l'atenció que el poeta prestava a la crítica, i és que en carta a Jaume Collell de devers mitjan març 1886, diu: «Lo *Canigó* no cau encara, lo despatx continua y los articles rajan mes favorablement».¹⁰ Segui com vulgui, creiem que el fet d'incloure «Los dos campanars» a la versió de 1901 i deixar de banda el mapa va ser decisiu, ja que posteriorment el poema empenirà un altre vol i gaudirà, cap als anys 20 i 30, d'una segona joventut. Aquí en podem veure les estrofes finals:

6. «Canigó». *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* (abril-maig de 1886).

7. Noti's que Ricart ja volia documentar-se per fer una segona edició del poema, segons la carta que envià a Verdager, de 22 de gener de 1886, de la qual hem tret aquest extracte: «l'amic Pella creu que un bon dibujant tendria que fer una excursió als principals punts del poema, y jo crech que tant merescut gasto no es necessari puig existexan suficiens fotografias per ilustrar lo Canigó». EJV, vol. 5, p. 106-107.

8. *Epistolari de Jacint Verdager*, transcripció i notes per Josep M. de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas. Barcelona: Barcino, vol. 5 (1977), p. 167-169.

9. «Cuatro palabras sobre el valor científico del poema "Canigó" del Rdo. Jacinto Verdager», vol. III (1887), p. 264-276.

10. *Epistolari de Jacint Verdager*, vol. 5, p. 140-142.

Aixís un vespre els dos cloquers parlaven;
mes, l'endemà al matí, al sortir lo sol,
recomençant los cànctics que ells acaben,
los tudons amb l'heurera conversaven,
amb l'estrella del dia el rossinyol.

Somrigué la muntanya engallardida
com si estrenàs son verdejat mantell;
mostrà's com núvia de joiells guarnida
i de ses mil congestes la florida
blanca esbandí com taronger novell.

Lo que un segle bastí l'altre ho aterra,
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra,
no esbrancaran l'altívol Pirineu.¹¹

Campanar de Cuixa.
Foto: Alfred Pérez-Bastardas

Campanar del Monestir del Canigó.
Foto: Alfred Pérez-Bastardas.

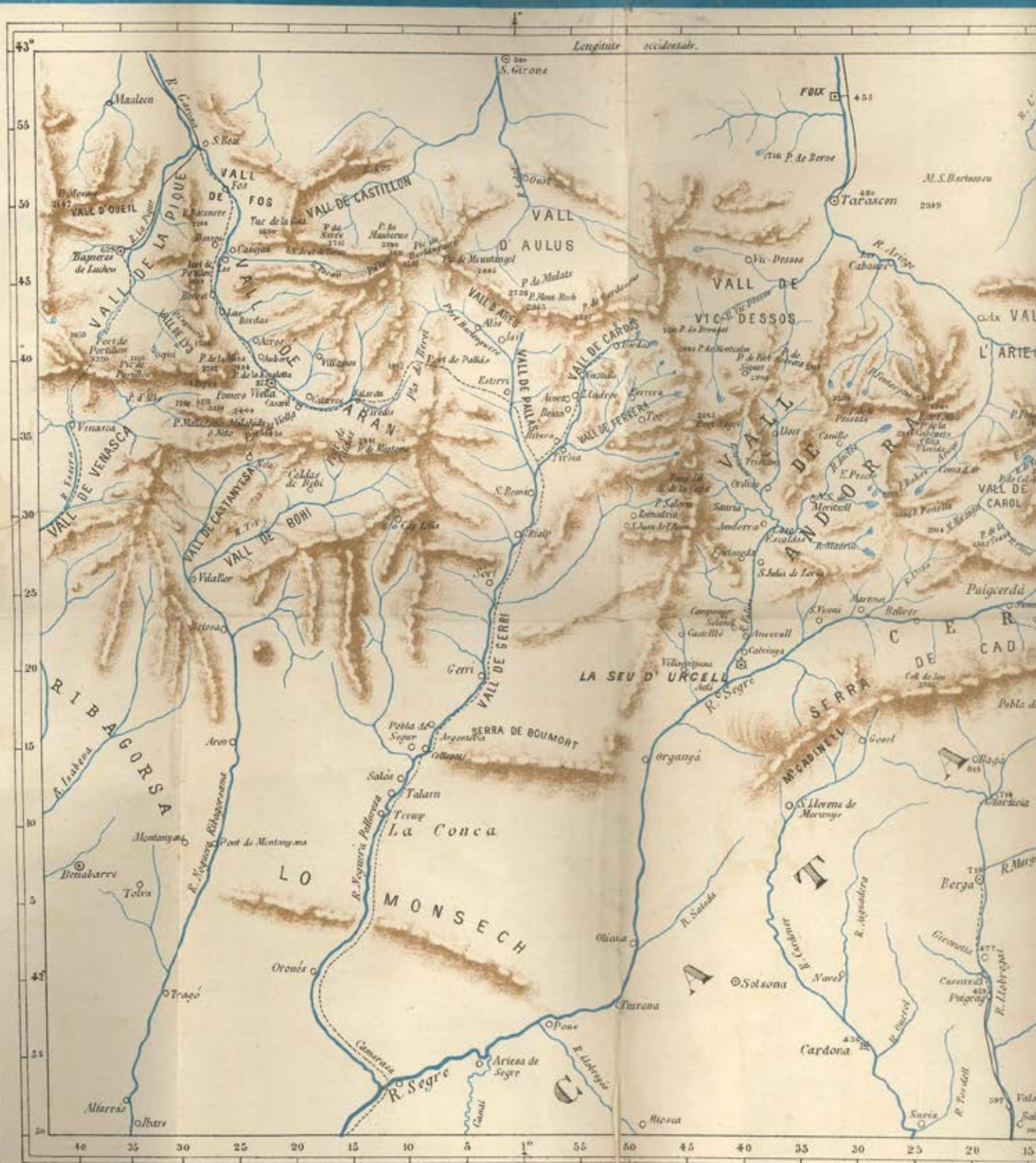
*Northern Illinois University
lvilardell@niu.edu*

Sant Miquel de Cuixà. Foto: Alfred Pérez-Bastardas.

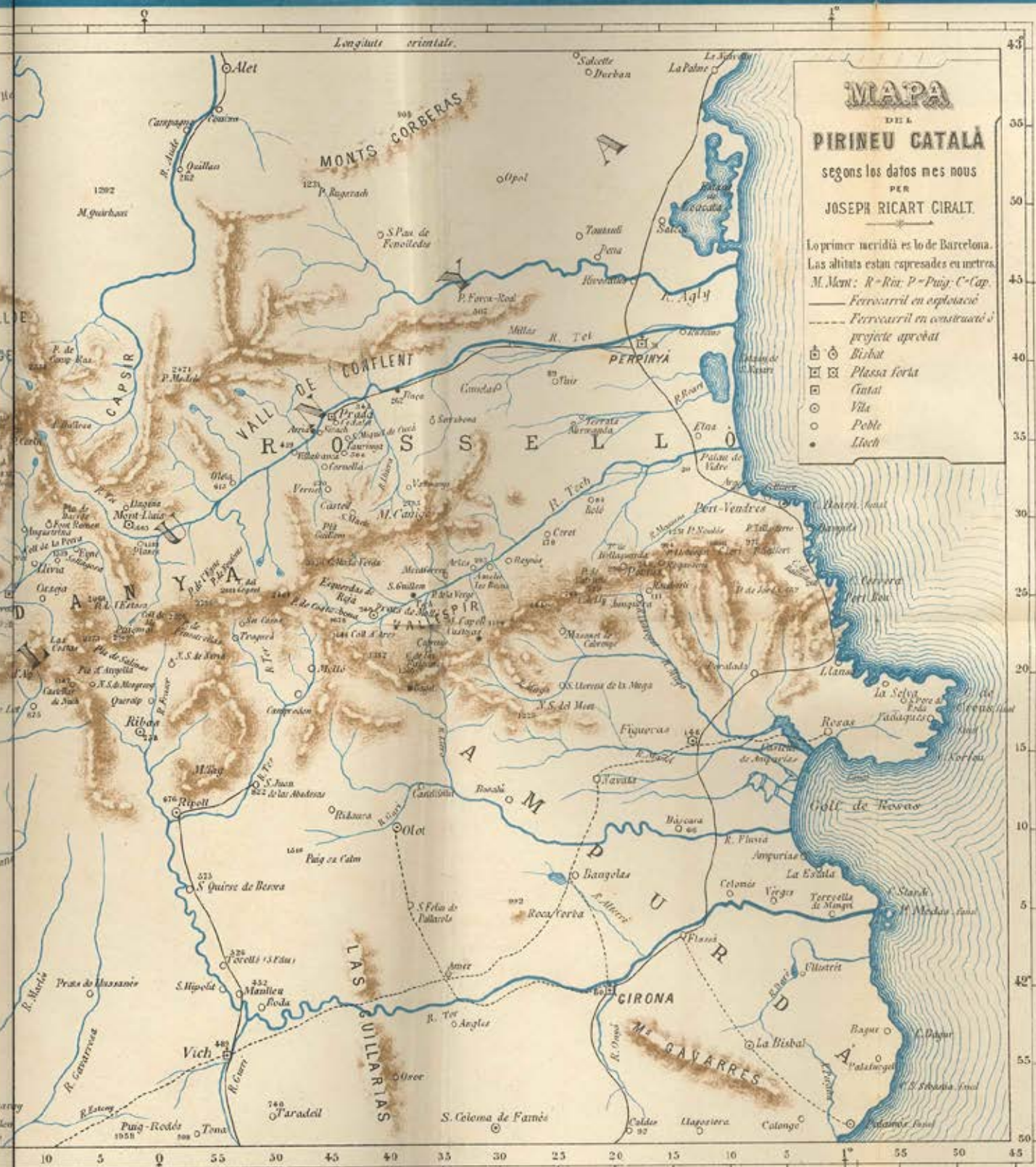

11. Vegeu el poema sencer a Verdager.cat [En línia] Disponible a: <<http://www.verdager.cat/programa/poemes/los-dos-campanars/126/home>> Última consulta: 27 de setembre de 2018.

CANIGÓ. LLEGENDA DE M. JACINTO VERDAGUER.

Escala en Llave

El Beatus de la Seu d'Urgell

MONTSERRAT PAGÈS I PARETAS*

Fol. 19r. L'aparició del Senyor en el núvol (Ap. I, 7)

Es coneix amb el nom de *Beatus de la Seu d'Urgell* el manuscrit amb el *Comentari a l'Apocalipsi* de Beat de Liébana, que prové de la biblioteca de la catedral de la Seu d'Urgell, famós per la seva il·lustració. No se sap quan hi arribà, però sí que ja hi era el 1147, quan, en un inventari dels llibres hi és documentat. Hi apareix citat com a *Librum apocalipsis cum Daniel*, i és que també conté el comentari de Daniel escrit per sant Jeroni, també il·lustrat. Actualment es conserva i s'exposa al Museu Diocesà d'Urgell.

L'autor del *Comentari a l'Apocalipsi* fou el monjo i prevere Beat de Liébana (c. 735-798), del monestir de San Martín de Liébana, avui Santo Toribio, als Picos de Europa. Estava estretament vinculat a la casa reial d'Astúries, com es dedueix de la seva presència en l'ordenació d'Adosinda, vídua del rei Silos (+ 783), al monestir de San Juan de Santianes de Pravia, a

l'església del qual, fundada pel seu marit, és enterrada juntament amb aquest. Beat fou un paladí de la lluita en contra de l'heretgia adopcionista i en contra dels seus defensors, Elipand, metropolità de Toledo, i Fèlix, bisbe d'Urgell; i corresponsal d'Alcuí de York, el gran teòleg de l'Església carolíngia.

El *Comentari a l'Apocalipsi* de Beat sorgeix en aquest context. No és un text original en l'accepció moderna, sinó una compilació d'explicacions patristiques, la font principal de les quals és Ticoni, escriptor cristià nord-africà actiu entre el 370 i el 390 que era considerat un model d'exegesi per sant Agustí. És més, la còpia del comentari de Ticoni de què Beat se serví, ben probablement, devia tenir una luxosa il·lustració. És a dir, es creu que els models de les miniatures que il·lustren els *beatus* han de provenir, si més no en la seva major part, del susdit exemplar de Ticoni. A aquesta font iconogràfica principal, s'hi afegirien imatges d'altres procedències i tradicions: hispànica, carolíngia i fins i tot islàmica.

Es conserven un total de 26 còdexs del *Comentari a l'Apocalipsi* de Beat, sencers o fragmentaris, la majoria profusament il·lustrats, dels segles IX al XIII, que configuren la sèrie més original i important de la miniatura hispànica i una de les més riques de l'edat mitjana. Els còdexs més antics foren confeccionats en

Fol. 82v. L'arca de Noè (Gn VII, 1-24, VIII, 1-11)

Fol. 82v. L'arca de Noè (Gn VII, 1-24, VIII, 1-11)

monestirs de l'antic regne de Lleó, com el famós *Beatus de San Miguel de Escalada* o *Beatus Morgan*, de la Pierpont Morgan Library de Nova York, il·lustrat per Magius, segurament al monestir de Tàbara, el 926, a la família del qual pertany el de la Seu d'Urgell. Correspon a la miniatura *mossàrab*, terme que es refereix a l'art dels regnes cristians del nord i nord-oest peninsular dels segles IX-XI, que va ser creat pels refugiats cristians fugitius de les zones aleshores sota domini sarraí. L'art de tots els *beatus* il·lustrats és altament visionari i simbòlic, de gran impacte visual i gran força plàstica. De colors encesos i vibrants, les il·lustracions no són un simple complement del text, ans adquireixen una personalitat pròpia, tant pictòrica com de lectura.

El *Beatus de la Seu d'Urgell*, amb 232 folis de pergamí de 402 x 265 mm amb 90 miniatures, és dels més ricament il·lustrats i, excepte uns pocs folis, està en molt bon estat de conservació. No duu cap indicació d'origen, ni cap nom del promotor, l'escriptor o el miniaturista, ni tampoc de la datació. És escrit en lletra

minúscula visigòtica petita i angulosa, força regular, amb algunes abreviatures i encara sense separar les paraules d'una manera homogènia.

La majoria de miniatures del *Beatus de la Seu d'Urgell* han d'atribuir-se a un mestre principal, que empra una policromia amb contrastos de colors complementaris de gran expressivitat i un reduccionisme de les formes amb tendència a la concisió i simplificació. Tant en el dibuix, com en l'aplicació del color, el mestre del còdex urgell·lità presenta una clara simplificació i un convincent reduccionisme de les formes, la qual cosa redunda en una sorprenent compactació de les imatges. El seu art visionari hi és plasmat amb un cert grau de primitivisme, ingenuïtat i expressionisme, molt homogeni i que resulta molt eficaç, amb una policromia llampant i de contrastos de colors complementaris de gran impacte estètic i gran expressivitat, com el roig amb el verd, o el groc amb el violeta. Altres colors molt emprats són el carabassa, el porpra i el blau. Aquesta expressivitat en l'ús del color és un dels mèrits principals del còdex urgell·lità. A més de la diferenciació de materials representats pel color, com el blau per a l'aigua, aire o cel, i el roig per a la sang o el foc, també, com és habitual en aquest art, es fa pel seu simbolisme: el blanc s'empra per a l'Anyell de Déu i per a les aus que representen les ànimes, i el negre per a Satan. Tanmateix, el contrast cromàtic obeeix sobretot a criteris estètics.

Respecte de la qüestió sobre l'escriptori on devia ser escrit i miniat el *Beatus de la Seu d'Urgell*, hi ha hagut diversitat de criteris. Segons l'estudi paleogràfic, es digué que, a partir d'un model lleonès originari, havia d'haver estat confeccionat no pas a l'antic regne de Lleó, sinó en terres pròximes, potser a la Rioja,

Fol. 112v-113r. L'adoració de l'Anyell i els 144.000 escollits (Ap. VII, 4-12)

Fol. 139v. El temple amb l'arca de l'Aliança i la bèstia que puja de l'abisme (Ap. XI, 19)

Fol. 172v. El triomf de l'Anyell sobre la bèstia, el dragó i els reis (Ap. XVII,14-189).

en territori de Navarra o bé d'Aragó. Però John Williams, que ha publicat totes les imatges dels beatus conservats, defensa que fos de procedència lleonesa, com el de Valcavado. Aquest beatus, dit també de Valladolid, perquè es conserva a la biblioteca de la universitat d'aquesta ciutat, és el que comparteix més analogies amb el nostre; tant en format, com en estil, color i iconografia, la semblança és molt gran. Per la inscripció del seu colofó, no conservat en el nostre cas, se sap que el beatus de Valcavado fou confeccionat al monestir d'aquest nom entre el 8 de juny i el 8 de setembre del 970, a instàncies del seu abat Semproni, i que fou pintat per un monjo de nom Oveco. D'altra banda, pel que fa a la datació, el Beatus de la Seu d'Urgell ha de ser molt poc posterior a aquell, és a dir, s'hauria confeccionat molt poc després del 970.

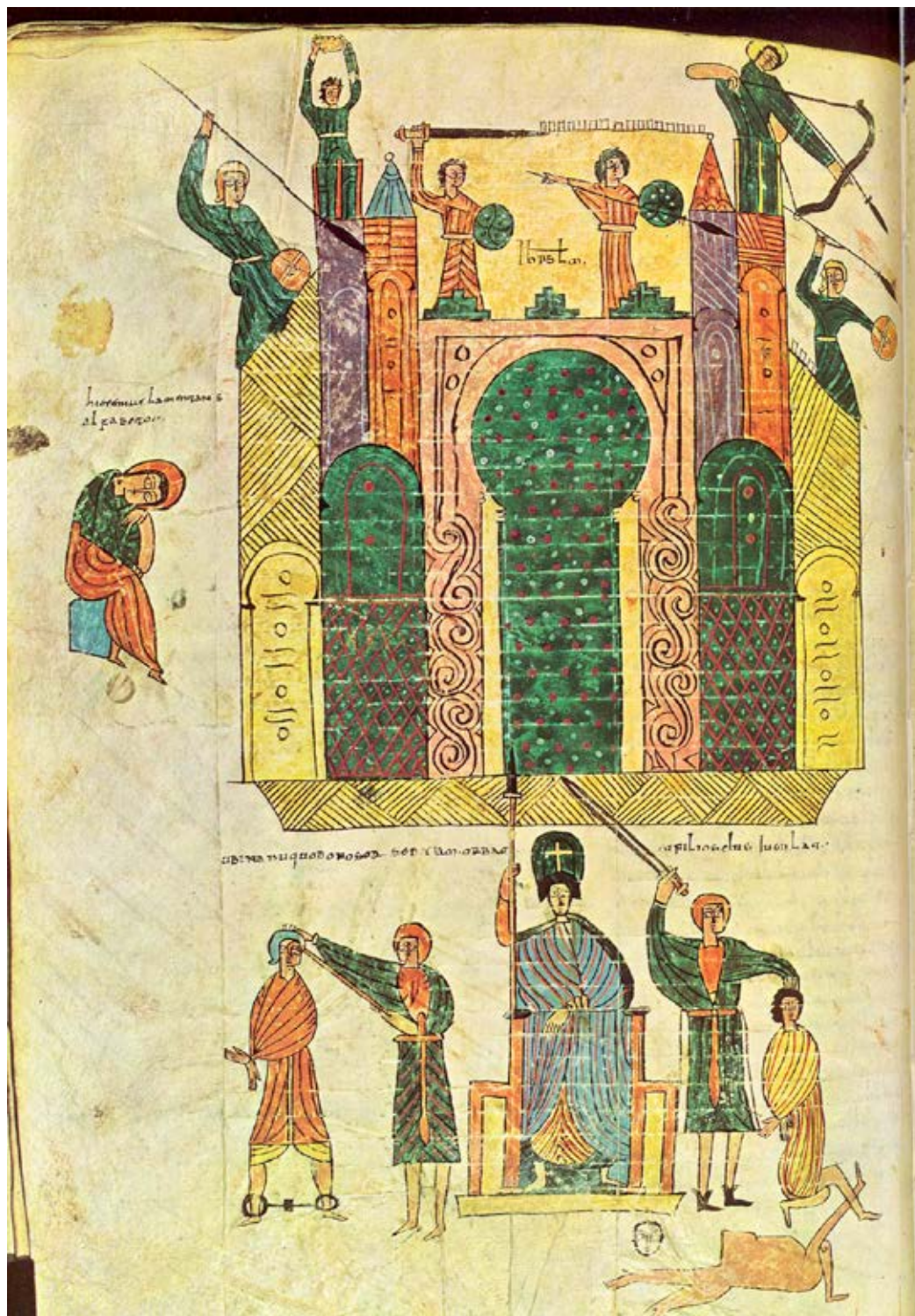
El nostre beatus comença, *ab abrupto*, és a dir, sense els frontispicis habituals ni la miniatura dels evangelistes, amb les taules genealògiques, que pertanyen a una altra tradició escripturària i no es troben als beatus de la família del nostre. Tanmateix, hi falten les dues primeres, de manera que es comença amb la dels descendents de Noè nascuts després del diluvi; després venen les d'Abraham, Isaac, Jacob, Raquel, David, Salomó i les immediates a Maria i

Jesús. Tot seguit, hi ha la miniatura de l'Ocell i la Serp, faula de sentit cristològic present també al beatus de Girona però que no es troba en els altres beatus de la família del nostre i, a més, és més corrent en altres còdexs bíblics. I a continuació ve el mapamundi, intitulat *Haec est ecclesia per universum orbem dilata*, en referència a la missió dels apòstols i l'expansió de l'Església, amb la ciutat de Jerusalem i l'Adam i Eva amb la serp. La inclusió d'aquest mapa en el prefaci és un altre tret inusual del beatus d'Urgell i, si en la versió original és rodó, als beatus Morgan i d'Urgell és rectangular. A continuació es troba ja la il·lustració del comentari a l'Apocalipsi, que comença amb la missió o revelació a Joan, i l'aparició del Senyor sobre els núvols, que és una de les miniatures sobresortints del còdex urgell-lità.

Alres miniatures remarcables, sigui per l'impacte cromàtic, sigui per l'originalitat de la representació, són, entre d'altres: l'Aparició del Senyor en el núvol, d'Apocalipsi I,7 (fol. 19r); l'arca de Noè (Gn VII, 1-24, VIII, 1-11; fol. 82v). L'Obertura del cinquè segell, amb les ànimes dels màrtirs sota l'altar (Ap. VI, 9-11; fol. 106r), i la del sisè, amb el terratrèmol, o commoció còsmica (Ap. VI, 12-17; fol. 108v). L'Adoració de l'Anyell i els 144.000 escollits (Ap. VII, 4-12; fol. 112v-113r). L'àngel poderós amb el llibre i el mesurament del temple (Ap. X, I-XIII,2; fol. 132v-133r). Fol. 172v. El triomf de l'Anyell sobre la bèstia, el dragó i els reis (Ap. XVII,14-189). La Jerusalem celestial (Ap. XXI,1-27; fol. 186v), encarada a la miniatura amb el riu de la vida que brolla del tron de Déu i de l'Anyell (Ap. XXII,1-5; fol. 187r). Una altra miniatura interessant, famosa en tots els beatus però aquí malhauradament una mica erosionada, és la de la dona vestida de sol i el drac de set caps (Ap.

Fol. 186v i 187r. La Jerusalem celestial (Ap. XXI,1-27) i el riu de la vida que brolla del tron de Déu i de l'Anyell (Ap. XXII,1-5)

Fol. 172v. El triomf de l'Anyell sobre la bèstia, el dragó i els reis (Ap. XVII,14-189.

XII, fol. 140v-141r). També l'adoració del drac i de la bèstia (Ap. XIII,1-10; fol. 144v-145r). Així com, l'adoració de Déu en el cel (Ap. XIX,1-10; fol. 177r); i el Judici Final (Ap. XX,11-1; fol. 184v-185r). La darrera il·lustració del comentari de beat, en què Joan es prosterne als peus de l'àngel de l'Apocalipsi (Ap. XXII,6-21), és la del foli 192v.

A continuació ve el comentari del llibre de Daniel de sant Jeroni, que inclouen la majoria de beatus que no estan mutilats en la part final. S'hi escau, perquè el llibre de Daniel és l'equivalent alt testamentari de

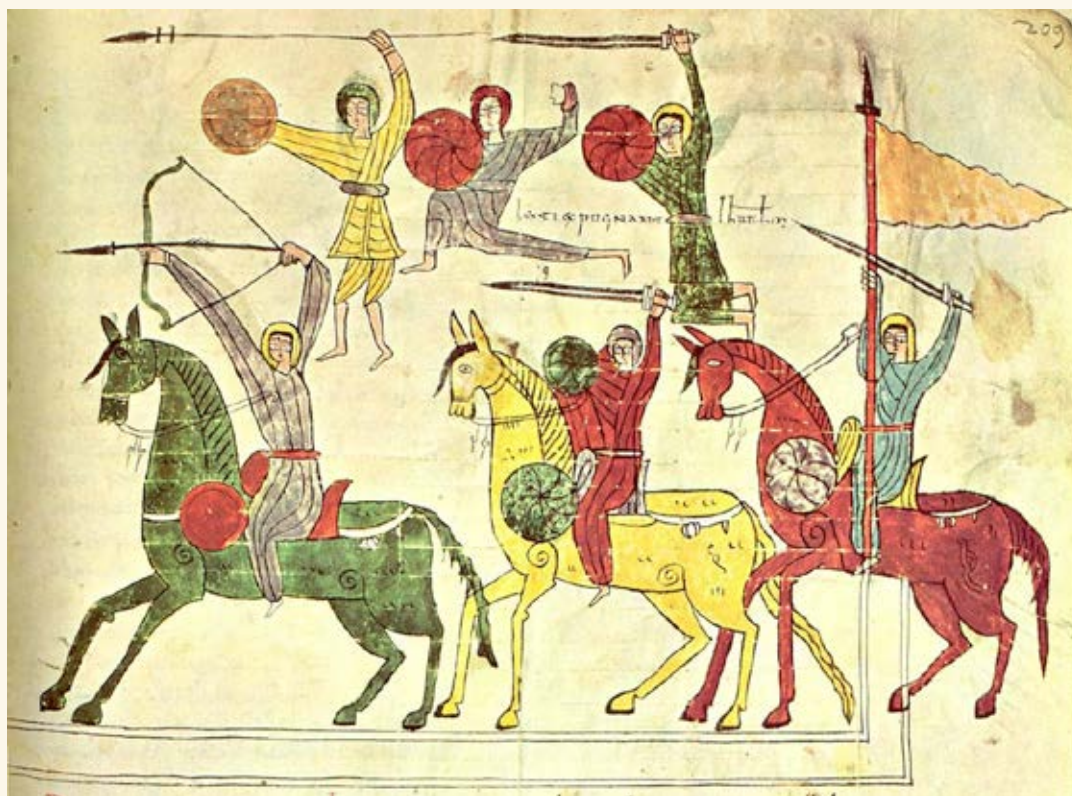
l'Apocalipsi, que sovint s'hi refereix. De les miniatures més sobresortints d'aquesta altra part del còdex, a més del setge de Jerusalem i el plany de Jeremies (Dn I,1 i IIReis XXV; 196v-197r.), destaca la del somni de Nabucodonosor de l'arbre gegant (Dn 4; Fol. 204v), que té el valor afegit que sovint ha estat manllevada dels còdexs. La darrera il·lustració del comentari de Daniel és la visió final vora el riu Tigris (Dn 10-12), al foli. 221r.

En suma, el còdex urgellità, pertany a una tradició artística lleonesa de gran rellevància i, pel seu grau

de primitivisme, ingenu i molt expressionista, sobretot en l'ús del color, estèticament ens acosta a la modernitat. I per bé que el 29 de setembre de 1996 fou robat, el 21 de gener de 1997 a València fou recuperat intacte; entre el 2014 i el 2016 fou restaurat al Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya i tot seguit retornat novament al Museu

Diocesà d'Urgell, del qual és una de les peces més rellevants.

*Historiadora de l'Art, antiga conservadora de l' Art Romànic del MNAC

Fol. 197r. Els assetjadors de Jerusalem (Dn I,1 i IIReis XXV,1-7)

Fol. 204v. El somni de Nabucodonosor de l'arbre gegant (Dn 4)

Fol. 211r. La visió del Fill de l'Home i les quatre bèsties (Dn 7)

Descobrim la Sagrada Família

NATIVIDAD CASADO MARTÍNEZ

Fotos: Arxiu de Sagrada Família

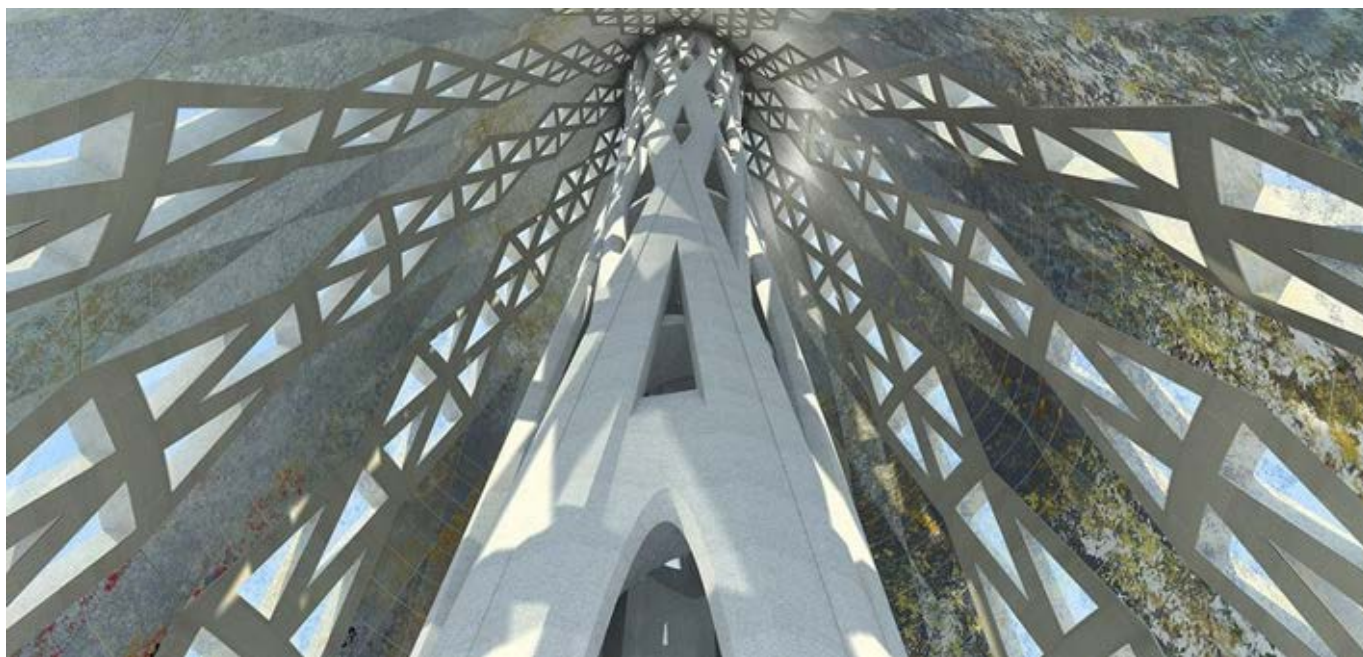
La Sagrada Família projectada per Antoni Gaudí és actualment l'única catedral en construcció del món. Després de 136 anys de la col·locació de la primera pedra i amb etapes en què pràcticament es van aturar les obres, com a la guerra civil, va agafar embranzida a partir de la consagració com a Basílica l'any 2010 pel Papa Benet XVI.

A hores d'ara s'ha executat més del 70% de l'obra i entra a la recta final amb la construcció de les torres i, properament, amb la façana de la Glòria. Segons els representants de la Junta Constructora, està previst

que el Temple s'acabi l'any 2026 coincidint amb els 100 anys de la mort del seu arquitecte, Antoni Gaudí.

També s'ha de resoldre l'entorn i, especialment, l'accés al Temple des del carrer Mallorca. L'Ajuntament està desenvolupant un Pla especial urbanístic tenint en compte el que va proposar Gaudí i la millora de la relació del Temple amb el barri i la ciutat.

El Temple ocupa una illa de l'Eixample de Barcelona situat entre els carrers de Marina, Provença, Sardunya i Mallorca. Quan estigui acabat serà l'edifici més alt de la ciutat, amb la creu de la torre de Jesucrist que arribarà al 172,5 m, inferior a la cota de Collserola perquè segons Gaudí *“l'obra de l'home no havia de*

L'interior de la Torre de Jesucrist. Imatge virtual. Font: Sagrada Família

El temple en construcció. Col·locació de plafons prefabricats de les torres. Font: Sagrada Família

superar l'obra de Déu”.

És una obra d'arquitectura original i emblemàtica de la ciutat que visiten cada dia més de 12.000 persones. Es financia a través de donatius, entre els quals es troben les entrades dels visitants a la Basílica.

Aquest article fa una unes pinzellades per apropar-nos a aquesta gran obra d'arquitectura, des de l'experiència de l'autora que ha treballat durant cinc anys com a col·laborada externa en els projectes d'instal·lacions el Temple. La càrrega simbòlica i arquitectònica de l'edifici és tan gran que sempre descobrim aspectes nous quan visitem els espais i els racons del Temple. Per això, aquest article vol ser una eina que ajudi a llegir i gaudir l'arquitectura, una part de la qual és Patrimoni de la Humanitat.

1. L'encàrrec

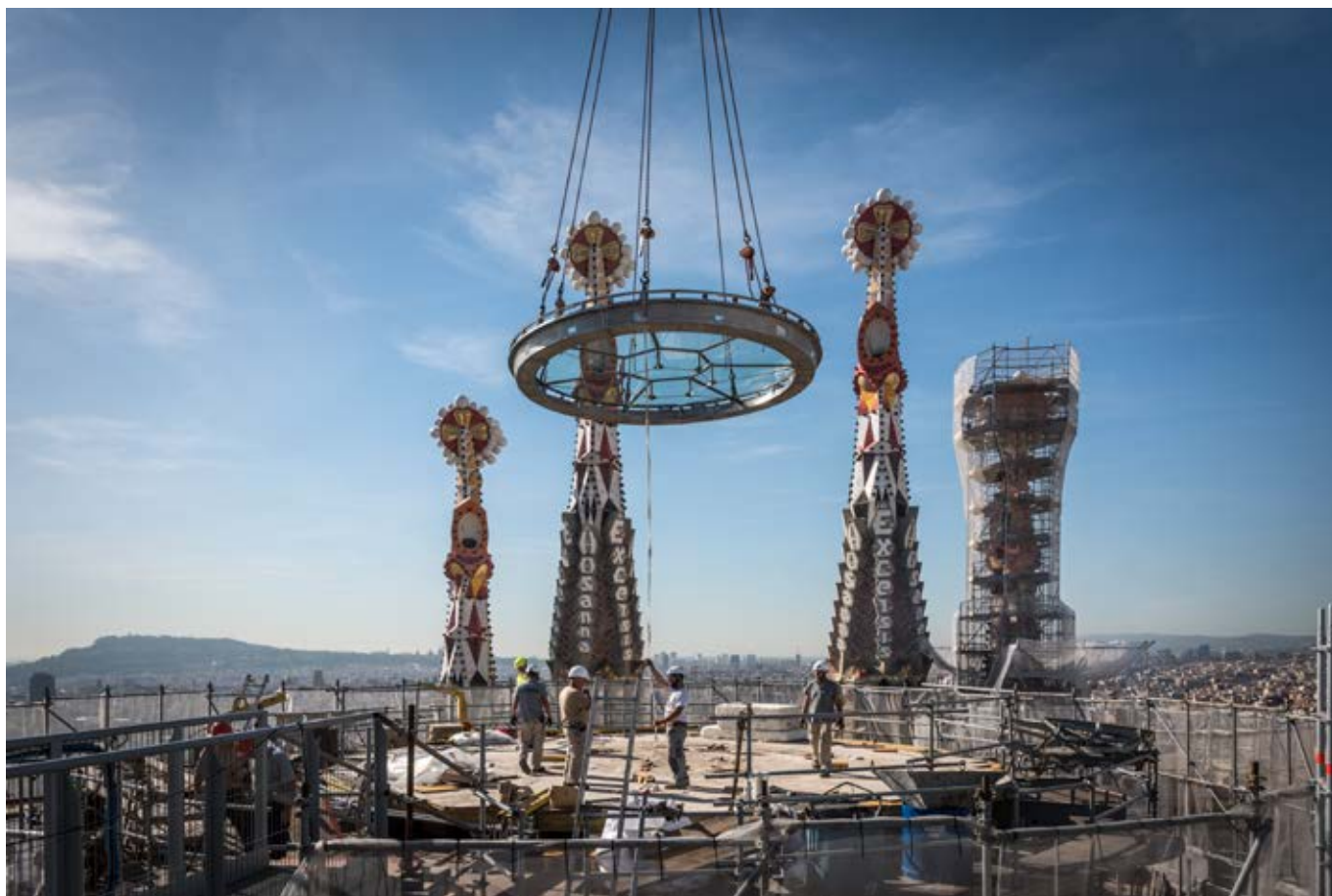
L'origen del Temple s'ha de situar en el context de la ciutat de Barcelona de finals del segle XIX en plena revolució industrial, en creixement segons el Pla de l'Eixample d'Ildefons Cerdà, amb una burgesia molt influent i amb una rica vida cultural que reprenia l'esperit religiós.

L'encàrrec original és de Josep M. Bocabella, un llibreter barcelonès, que volia construir un temple dedicat a la Sagrada Família, com el que va visitar a Loreto en Itàlia, i que fos expiatori, és a dir, finançat amb els donatius dels fidels. Bocabella que hagués volgut un solar centric al nou Eixample de Barcelona, l'any 1881, va haver de comprar un de més allunyat a causa del petit pressupost disponible.

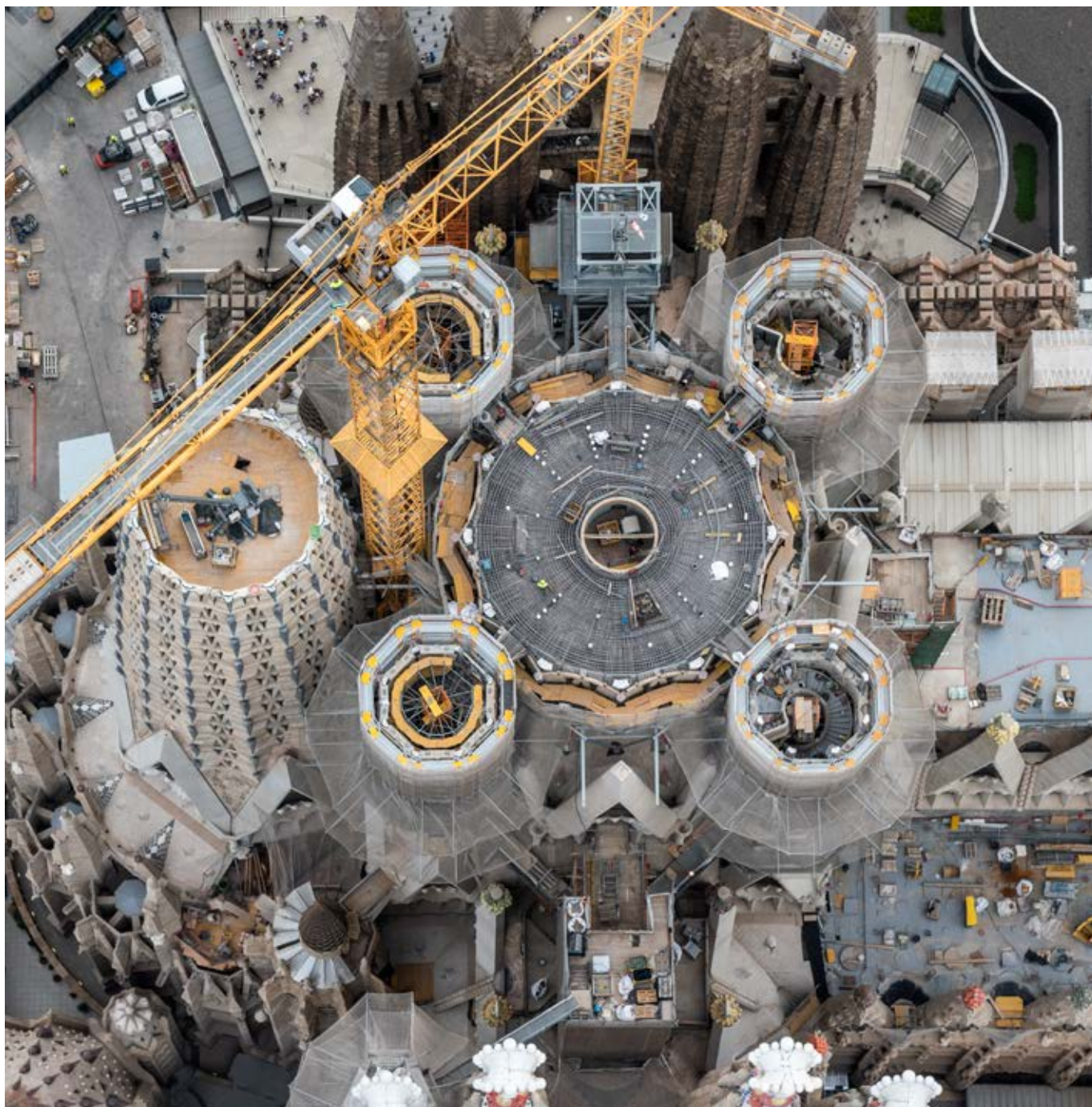
La primera pedra es va posar el 19 de març de 1882, festivitat de Sant Josep, segons el primer projecte del Temple de l'arquitecte Francisco de Villar que va renunciar un any després a causa de discrepàncies tècniques amb la propietat. El projecte de Villar seguia els canons acadèmics del moment i plantejava una església neogòtica de la qual ens ha quedat la Cripta.

2. Gaudí, l'arquitecte de la Sagrada Família

Antoni Gaudí es va convertir oficialment en l'arquitecte del Temple el 3 de novembre de 1883 quan tenia 31 anys i s'hi va dedicar fins a la seva mort en 1926. Va fer un nou projecte, tremendament innovador, que ha fet de la Sagrada Família una obra d'arquitectura única i universal.

El temple en construcció. Base de la torre de Jesucrist a cota +85,00m. Font: Sagrada Família

El temple en construcció, cota 100m. Vista aèria de l'estat de la Torre de la Mare de Déu a l'esquerra, la torre de Jesucrist al centre i les 4 torres dels Evangelistes al seu perímetre.

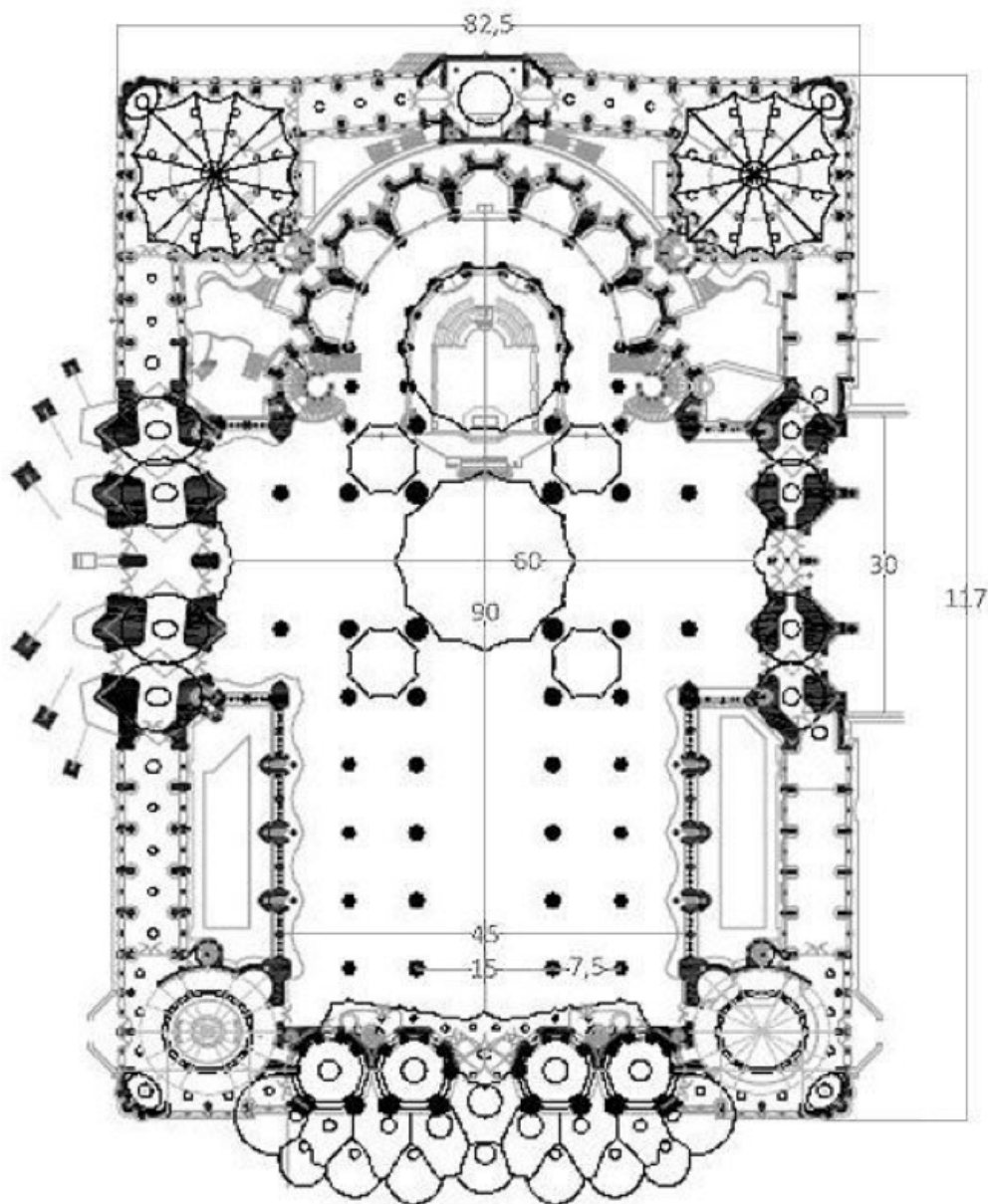
Es va inspirar en la natura i en la tradició cristiana i va utilitzar formes i sistemes constructius i estructurals trencadors per als quals va crear una metodologia pròpia. El seu caràcter intuïtiu, reflexiu, tenaç, perfeccionista i profundament religiós també va influir en la seva obra.

Gaudí va fer del Temple de la Sagrada Família un projecte vital de manera que fins i tot s'hi va anar a viure al taller el 1925 quan es va quedar sense família. Deia que tenia sort perquè *"el seu client (Déu) no tenia pressa"* i conscient que no acabaria les obres va establir

una metodologia intel·ligent, eficaç i innovadora. Va fer un pla director i va establir les regles del joc i les eines per desenvolupar-lo. Va definir la volumetria, les proporcions, l'estructura i el càlcul, els elements constructius i va fer maquetes o parts acabades que servissin de model perquè els seus col·laboradors i successors poguessin continuar.

3. Concepte del Temple

Gaudí es va proposar que la Sagrada Família fos el Temple "perfecte" per al culte religiós i que,

Planta de la Sagrada Família.
En base a mòdul de 7,5m.
El claustre es perimetral.
Font: Sagrada Família

arquitectònicament, superés l'antic model de les catedrals gòtiques. Aquest model tenia limitacions estructurals per arribar a ser més altes i de llenguatge per transmetre el missatge cristià adaptat als nous temps.

El Temple havia de ser un punt d'interès a la ciutat i, per això, Gaudí va estudiar els angles de visió i va proposar un projecte urbanístic amb espais oberts en forma d'estrella de quatre puntes. Aquest Pla actualment està sobre la taula de treball de l'Ajuntament de Barcelona que està desenvolupant un Pla urbanístic per definir l'entorn de la Sagrada Família i la seva relació amb la ciutat.

A la Sagrada Família trobem tots els trets

fonamentals de l'arquitectura d'en Gaudí que va evolucionar al llarg de la seva vida, com la geometria i les proporcions, la llum i el simbolisme.

4. L'exterior

El Temple havia de ser solemne segons Gaudí i, per això, havia de tenir grans dimensions amb predomini de la verticalitat i també havia d'expressar amb força el missatge cristià.

En aquest sentit, la Basílica de la Sagrada Família té unes dimensions espectaculars i quan estigui acabada serà l'edifici més alt de la ciutat i el temple més alt del món.

Destaca la seva verticalitat i la seva forma piramidal.

L'interior del Temple és un bosc vertical amb que afavoreix la connexió del creient amb Déu.
La llum a través dels vitralls aporta una atmosfera plena de vida. Font: Sagrada Família

L'interior de la Sagrada família on s'està canviant el paviment i col·locant terra radiant per atemperar el temple a l'hivern. Font: Sagrada Família

Les voltes queden il·luminades pels vitralls transparents situats a la part superior. Estan resoltes amb hiperboloids deixen passar la llum superior i petits forats anomenats "barcos". El resultat és un firmament ple d'estels. Font: Sagrada Família

Té tres façanes monumentals amb quatre campanars cadascuna, sis cimboris i un total de 18 torres que s'enlairen cap al cel: 4 en cadascuna de les tres façanes, la torre de la Mare de Déu, les dels quatre evangelistes i la torre de Jesús que és la central i que tindrà una alçada de 172 m.

El Claustre se situa de forma innovadora envoltant al Temple per protegir-lo del soroll de la ciutat i per connectar les tres façanes. A les cantonades s'hi col·loquen dues Sagristies, el Baptisteri i la Capella de la Penitència.

5. L'Interior

L'interior del temple sorprèn per l'alçada, l'esveltesa i la sensació d'estar en **un bosc de pedra** on la llum i el color es filtra a través de les voltes de fulles i els murs exteriors. Està resolt amb una retícula de columnes ordenades segons un mòdul de 7,5m. Les columnes són inclinades i ramificades per suportar les voltes situades a 45 m a la nau central i a 60 m a la zona del

Creuer.

La forma de la planta del Temple – que és difícil d'intuir des de l'exterior- té forma de creu llatina amb 90 m de llargada i 60 m d'amplada i ocupa una superfície de 4.500 m². Exteriorment seria equivalent a un camp de futbol de grans dimensions (120 x 90m).

La nau principal consta de cinc naus (una central de 15 m d'amplada i 45 m d'alçada i dos laterals a ambdós costats) i els transseptes de tres naus que formen aquesta creu llatina amb el Creuer en el punt d'intersecció. A l'extrem superior del creuer hi ha l'absis, de forma semicircular, que tanca la basílica pel darrere.

El temple té una capacitat total de 14.000 persones.

6. Simbologia

Gaudí va aplicar els seus coneixements profunds de la Bíblia, la tradició i la litúrgia per dotar de simbolisme al Temple.

A diferència de les catedrals catòliques, les escultures es col·loquen a les façanes, de manera que aquestes esdevenen una Bíblia en pedra que explica les etapes principals de vida de Jesús: el Naixement, la Passió i la Resurrecció a la futura façana de la Glòria.

A l'interior només en trobem les escultures de la "Sagrada Família" composta per Jesucrist a la creu sobre l'altar i Sant Josep i la Mare de Déu a les llotges de les façanes de Naixement i Passió respectivament. I sobre la porta del Pare nostre de la façana de la Glòria la figura de Sant Jordi, patró de Catalunya, obra d'en Josep M. Subirachs.

Però el Temple en general està ple de simbolisme que es manifesta en la forma i l'arquitectura. Per exemple, les torres que representen a Jesús, la Mare de Déu, els Evangelistes i els dotze apòstols i tenen diferents alçades, segons la seva importància; els pinacles de les torres representen les mitres dels bisbes com a continuadors del seu missatge a la terra.

7. Natura

Gaudí va observar atentament la natura i en va extraure principis i metodologia que va aplicar a

L'hort del Cimazi: Al darrera del Cimazi representa el sepulcre de Jesucrist. Font: Sagrada Família

l'arquitectura. Per exemple, de l'arbre va extraure la columna inclinada i de doble torsió; i dels nusos, els el·lipsoïdes des d'on es ramifiquen les columnes per suportar les voltes.

8. Geometria

Gaudí va estudiar els elements de la natura i els va introduir per primer cop a l'arquitectura mitjançant la geometria reglada. Entre altres va crear l'hiperboloïde o doble trompeta per entrar la llum i l'helicoïde associat al moviment i utilitzat a les escales de cargol.

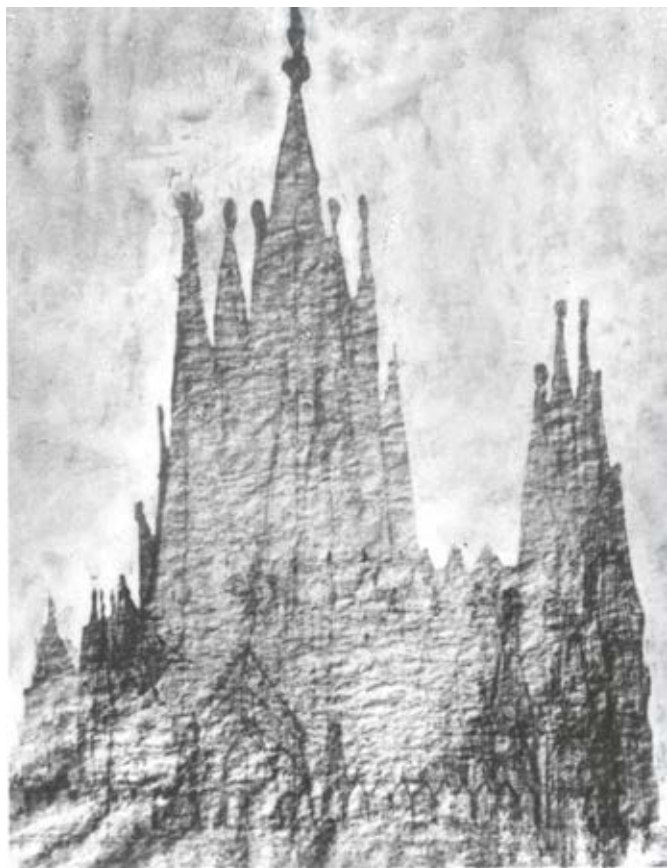
9. Proporcions

Gaudí desenvolupà un sistema de proporcions que aplica a totes les dimensions i tots els elements de la Sagrada Família.

Es basa en la unitat, la meitat i els terços. Per exemple, l'interior del temple mesura 90 m de llarg (unitat), 60 m d'ample (dos terços) i 45 m d'ample a la nau principal (meitat). Si es divideix per 12 la llargària total del temple (90 metres), per exemple, dóna el mòdul de 7,5 metres, que ordena tota la planta i alçades de la Sagrada Família.

Terminal d'una de les torres de la façana de la Passió rehabilitat recentment.
Font: Sagrada Família.

Dibuix de la primera solució del conjunt del temple.
Font: Sagrada Família

10. La llum

Una gran novetat de la Sagrada Família és que la llum entra no només per les façanes sinó també pel sostre. Amb l'hiperboloide Gaudí va trobar la millor manera per conduir la llum, amb la seva forma de doble trompeta que s'obre cap als dos costats oposats i permet **recollir la llum a la banda de fora i escampar-la dins**.

A les façanes la llum entra a través dels vitralls on Gaudí també va innovar en el color. Encara que els vitralls no són figuratius, els colors dels vidres acompanyen les façanes. Va decidir col·locar els vidres de color a la part baixa i els va projectar transparents a la part superior per il·luminar les voltes i mostrar la llum que s'associa a Déu.

Els vitralls tenen colors verds i blaus a la de Naixement (Est), vermells a la de Passió (ponent) i groc i blancs a l'Absis (Nord). El Temple canvia de llum i de color segons l'hora del dia i l'estació de l'any com el bosc. És especialment impactant a la tarda quan es pon el Sol i la llum penetra pels vitralls de la façana de la Passió.

A l'exterior, la llum de dia es fa servir per destacar elements en contraposició amb l'ombra com passa especialment a la façana de la Passió.

I a la nit, la llum del Temple ha de sortir de l'interior del Temple a través dels vitralls i les torres com a símbol de la Veritat que il·lumina el món.

11. L'estructura

Gaudí va dissenyar estructures equilibrades i autoportants com les columnes de la nau central o les façanes del Temple. Va crear nous elements estructurals com la columna inclinada i ramificada i l'arc funicular, entre d'altres.

12. La Façana de la Passió de la Sagrada Família

L'any 1891 Gaudí havia assolit un gran reconeixement professional i s'hi dedicava intensament a les seves obres. Paral·lelament tenia importants preocupacions familiars (s'havia mort el seu pare, la seva neboda que era a càrrec seu, estava malalta) i professionals (les obres de la Sagrada Família anaven molt lentes i les de la Pedrera s'havien aturat).

Llavors Antoni Gaudí amb 59 anys contrau una greu malaltia i es retira una temporada a Puigcerdà per guarir-se'n, respirar els aires purs i allunyar-se de les preocupacions familiars i professionals. Li van diagnosticar febres de Malta i va ser acompanyat i atès pel seu amic i metge Pere Santaló. Es van allotjar al Gran hotel Europa situat a la plaça de Cabrinetty de Puigcerdà; aquest hotel va rebre els primers estiuejants que arribaren a la Cerdanya des de finals del segle XIX, alguns d'ells personatges il·lustres com el pintor Ramon Casas o la família Güell, amiga i mecenes d'en Gaudí. L'edifici es conserva però ja no funciona com a hotel.

L'estat d'en Gaudí es va agreujar tant que va fer testament vital el 9 de juny. Tot i que es va negar a prendre cap remei, finalment es va recuperar i va tornar a Barcelona el mes d'octubre després de passar quatre mesos a la Cerdanya.

Durant la convalescència a la Cerdanya i sentint tan a prop la seva mort, Gaudí va concebre la façana de la Passió del Temple de la Sagrada Família.

Quan va tornar a Barcelona va demanar als seus col·laboradors que col·loquessin a l'obra un gran paper sulfuritzat i va dibuixar la façana de la Passió.

Es conserva gràcies a les fotografies que se'n van fer perquè el dibuix va desaparèixer a l'incendi de 1936, tot i que el projecte definitiu ens ha arribat amb un dibuix de Berenguer arquitecte, amic i mà dreta d'en Gaudí.

Orientada a Ponent, on el Sol mor cada dia, la façana de la Passió relata amb duresa la crueltat del sacrifici i la mort. Es tracta d'un pòrtic sostingut per sis columnes inclinades, sobre el que s'eleva un gran frontal o Cimazi recolzat en 18 petites columnes que adopten la forma d'ossos i a través d'una sèrie de grups escultòrics que representen els últims dies de Jesús. Gaudí utilitza també el joc de les ombres i el clar-obscur que es fa més intens a la posta de sol.

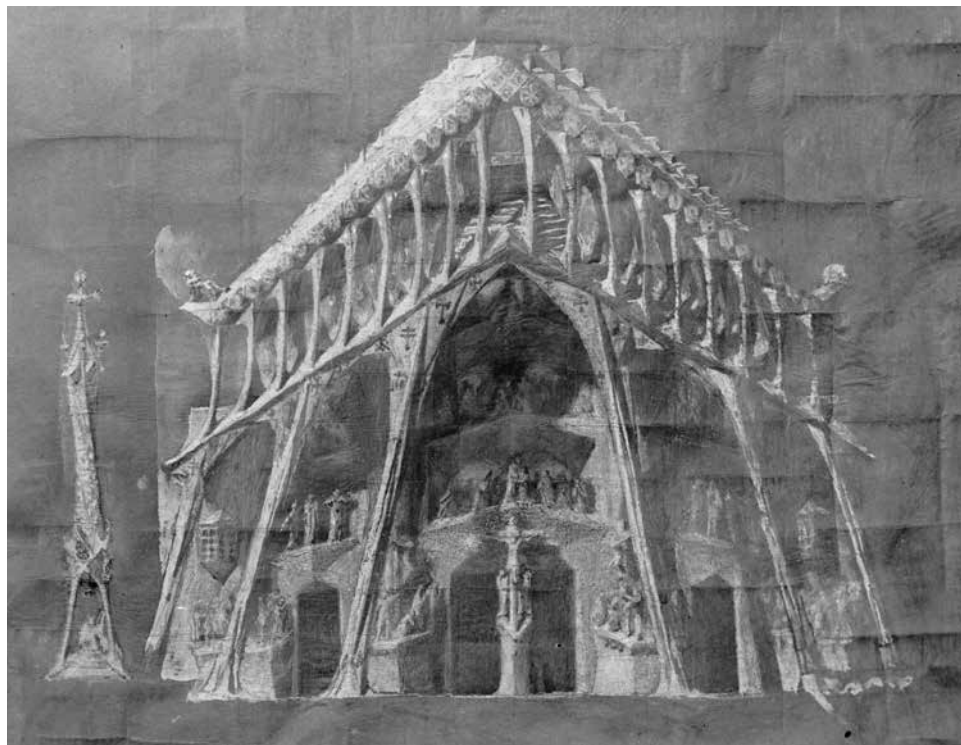
Seguint el projecte de Gaudí la façana es va començar a construir fins a 1954 i s'ha finalitzat aquest any 2018 amb la col·locació de la creu sobre el Cimazi.

Al pòrtic inferior els grups escultòrics són obra de Josep Maria Subirachs que s'hi va dedicar des de 1987 a 2005. El seu estil auster, potent i abstracte està totalment en sintonia amb la duresa que volia transmetre la façana d'en Gaudí. Subirachs va fer que l'ordre de les escenes, des del Sant Sopar fins a l'enterrament descrivís una "S" per reproduir el camí que va fer Jesús al Calvari.

L'escultor Subirachs fa un homenatge a Gaudí inspirant-se en la seva imatge per a la cara de l'evangelista Joan al conjunt de la Verònica i també, en les xemeneies de la Pedrera per a la forma dels cascos dels soldats romans.

Actualment, al pòrtic superior i al centre del Cimazi s'acaba de col·locar el grup escultòric del Sepulcre buit obra de l'escultor Francesc Fajula compost de la figura de l'àngel i les tres Maries. A dalt observa l'escultura de Jesús ressuscitat.

Darrere del Cimazi hi ha un petit hort amb una pedrera que representa el sepulcre on va ser guarda el cos de Jesús. I les plantes que creixen entre les pedres

L'esplèndid dibuix de la fatxada de la Passió de mà de Gaudí.
Font: Sagrada Família

representen la vida després de la mort. És un espai de reflexió entre la façana de la Passió i la façana del Temple que el públic ha pogut visitar en les jornades de portes obertes de la Mercè d'enguany.

13. Una catedral en construcció

Quan va morir en 1926 només estaven acabades algunes parts del Temple: la Cripta, l'Absis, el Claustre del Roser i els pòrtics de la façana del Naixement i un dels seus Campanars però ja eren un exemple de com havia de ser el resultat.

Per continuar amb el projecte ens va deixar el pla director, dibuixos, maquetes, fotografies, escultures, parts de l'edifici i la seva metodologia. Els seus col·laboradors, com Francesc Berenguer, també van recollir idees i comentaris que van plasmar en dibuixos i llibres.

*«No és de doldre que jo no pugui acabar el temple. Jo em faré vell, però d'altres vindran rere meu. El que s'ha de conservar sempre és l'esperit de l'obra, però la seva vida ha de dependre de les generacions que se la transmeten i amb les quals viu i s'encarna».*A. Gaudí

Si Gaudí va treballar amb maquetes, actualment s'utilitzen programes d'ordinador per modelar les estructures i formes del Temple. La construcció és tot un repte. Es comenta que "la Sagrada Família

és un dels laboratoris de construcció més gran del món”. S'utilitzen programes i sistemes constructius innovadors per optimitzar el disseny i l'execució. L'execució és més ràpida perquè les parts es prefabriquen i es munten a l'obra.

Des que va morir Gaudí la construcció del Temple ha estat continuada pels seus arquitectes i artistes i experts col·laboradors. Actualment la Junta Constructora de la Sagrada Família compta amb un equip de més de 200 persones entre els departaments de projecte, obra i col·laboradors. L'obra se centra en la continuïtat de la construcció de les torres dels Evangelistes i de la Mare de Déu i en l'inici de la de Jesucrist. Es fan servir panells de pedra tesada premuntats al taller de Galera. Les torres segueixen el model arquitectònic de la sagristia, definida per Gaudí en un model de guix.

Es tracta d'un projecte del segle XIX que s'està construint amb tecnologia del segle XXI i incorporant els requisits de qualitat i seguretat actuals. Per exemple, s'està renovant i completant la il·luminació de la nau amb projectors LED i a Pla de Temple s'està col·locant terra radiant per temperar l'ambient en èpoques fredes.

A la vegada, les parts construïdes tenen més de 100 anys i han de ser objecte de rehabilitació. Com és el

cas de la façana del Naixement o els campanars de la façana de la Passió.

CONCLUSIONS

Amb tot el que hem comentat segur que us ve de gust saber-ne més. Podeu trobar informació a la web de la Sagrada Família i, fins i tot, podeu fer-hi una visita virtual. Però us recomano una visita in situ per gaudir amb tots els sentits d'una catedral en construcció i descobrir espais únics; i escolliu l'horari de tarda quan comença a pondre's el Sol i la llum es filtra per la façana de la Passió.

* Arquitecta · Enginyeria AIA · Col·laboradora en els projectes d'instal·lacions amb el Departament de Projectes de la Junta Constructora de la Sagrada Família de 2013 a 2018.

Informació consultada

Web de la Sagrada Família:

<http://www.sagradafamilia.org/>

<http://www.sagradafamilia.org/visitavirtual>

<https://blog.sagradafamilia.org/divulgacio/per-dins-torre-de-jesucrist/>

Centre de Documentació de la Sagrada Família

Guia Visual del Temple expiatori de la Sagrada Família.

Editorial: Dos de Arte Ediciones, S.L. 2009

ISBN 978-84-9333983-4-7

MATAMALA, J. Antonio Gaudí. *Mi itinerario con el arquitecto*. Barcelona: Editorial Claret, 1999.

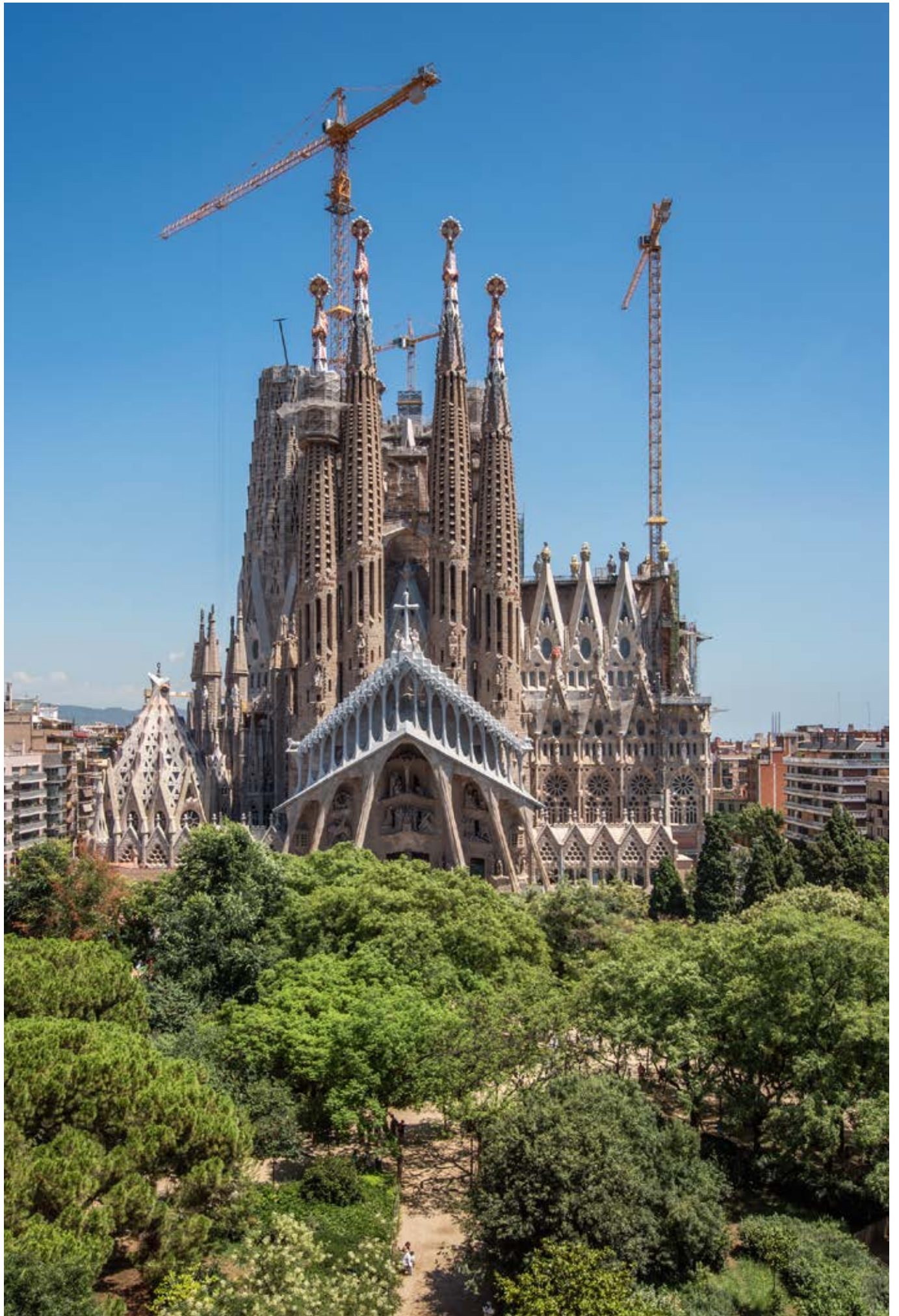
29. Gaudí enfermo en Puigcerdà

<http://hostals.blogspot.com/2016/12/hotel-europa-puigcerda.html>

Web de la Sagrada Família i Blog amb els avenços de la construcció. També podeu fer una visita virtual del Temple.

Estat actual del Temple amb les torres dels Evangelistes, Mare de Déu i Jesucrist en construcció.

FA TEMPS

Abans que el tren arribés a Puigcerdà ... La font de cal Mariano

NÚRIA CASAMITJANA

Quan arribem a la Cerdanya pel túnel del Cadí quasi no recordem que abans des de Barcelona hi arribàvem per la collada després de quilòmetres de corbes, i que si anéssim encara més endarrere, fins a començament del segle XX tot just començaven a parlar per fer la carretera. I alhora veiem normal que hi hagi tren, sense recordar que el primer tren que arribà a Puigcerdà, ho va fer l'octubre de l'any 1922.

Tinc gravades de la meua primera infància aquestes imatges de circular per la collada i la durada del viatge, com també les de l'entrada a Guils. Els meus records són del poble amb electricitat però amb molt poca il·luminació a les cases, la potència era baixa i donava només per a bombetes als vespres. Però als anys cinquanta del segle passat no trobàvem a faltar ni electrodomèstics, ni la televisió, ... Tot era igual de senzill mirat amb ulls d'infant.

Durant les vesprades llargues després d'haver caminat bastant durant el dia, quan estàvem cansats, el pare ens explicava anècdotes, històries, records ... Tant de les feines del camp com de la nostra família. No hi havia res més a fer, no podíem llegir perquè la llum era tènue i no ens deixaven a aquella hora mirar els contes. Ho havíem de fer amb la llum del dia. Després de sopar, i mentre els grans esperaven escoltar les notícies a la ràdio, parlàvem i així els meus germans i jo vam aprendre detalls sobre com es vivia a les cases cerdanes molts anys endarrere. Era com traslladar-s'hi i entendre el tipus de vida i activitat que abans s'hi feia. I és com conec la història de la font de davant de casa, perquè plena de curiositat sempre preguntava, entre altres coses, per la forma de rentar els plats aquella hora del vespre.

Per gentilesa de Marc Roig

Recordo ben perfectament les galledes d'aigua penjades a la cuina, en una aigüera sense aixeta. Em sorprenia molt el fet de veure rentar els plats sense una aixeta. Calia anar a buscar l'aigua amb una galleda a la font i escalfar-la, tot seguit s'abocava calenta sobre els plats que estaven a la pica. Una vegada ensabonats calia esbaldir-los i això es feia amb un pot d'aigua en aquest

cas sense escalfar que s'anava omplint d'una galleda penjada a l'aigüera a l'alçada dels braços. Es mirava d'usar la menor quantitat possible per no haver-la de transportar però això sí deixant totalment nets els plats i coberts, i també els gots de qui no bevia a galet. De totes maneres, rentar els plats era un procediment que es realitzava prou ràpidament i de forma segura, pel costum de fer-ho nombroses vegades. La pica com la de les altres cases desaiguava directe al carrer, un carrer sense asfaltar amb els senyals evidents dels molts animals que hi havien fet via durant la jornada, i de les carretes plenes d'herba o de garbes que hi passaven. Si la carreta era de garbes, sempre hi anava al darrere algun grup de gallines esperant els grans de blat que de segur queien de les espigues que s'hi transportaven.

Observar com es rentava la roba al rec en una pedra ben plana i de superfície adequada em cridava menys l'atenció que veure rentar els plats, perquè era una activitat fora de la casa i no la comparava tant amb la forma de fer-ho a Barcelona. Les lloses on es fregava la roba quedaven blanquinoses de tantes rentades que s'hi feien, i delataven sense equivocació els llocs que s'usaven per netejar i on a determinats moments del dia hi havia gran activitat. Guils no va tenir mai un safareig públic. La pastilla de sabó em semblava més gran aquí, no he sabut mai si de veritat ho eren. Es

passava per la roba, que es fregava i fins i tot es picava per finalment esbaldir-la al corrent d'aigua. Després calia fer-ne l'estesa als prats del costat per assecar-la, i no es feia a l'era o a l'hort de casa perquè la roba mullada pesava i sempre es mirava de traslladar-la pràcticament seca.

Veure les mestresses de casa rentant, era una estampa habitual a l'estiu quan sortíem per Rec de Serra abans de deixar l'arbreda i obrir-se la vista des de Camp Gran sobre tota la Cerdanya. A l'hivern quan per rentar calia trencar el gel, perquè encara que l'aigua corria s'acabava gelant a les zones laterals del rec més reposades, les peces petites es rentaven en una galleda a les cases i per les grans com els llençols esperaven fer una gran bugada quan el dia ja creixia una mica per la Candelera.

L'arribada de l'aigua a les cases de la població i el posterior desenvolupament tecnològic ho va canviar i va passar a ser una feina molt menys feixuga. Però abans de tenir aigua corrent, calia anar a buscar normalment amb galledes tota l'aigua que es necessitava per aquestes i altres tasques. A casa l'anàvem a buscar a la font de davant; no calia anar més lluny. La teníem tan a prop perquè la font havia estat un ajut que el besavi havia fet a la seva muller. Ell que no estava sempre a Guils, que sortia de viatge, que sabia llegir i escriure correctament també el francès, anava a fires de bestiar per gestionar vendes tant dels animals propis, com dels altres veïns de Guils i si era el cas d'altres indrets de la comarca.

Escrivia un diari amb les despeses que tenia i que ara ens permet seguir el recorregut que feia tant a peu com en tren. Des de Vilafranca del Conflent on el tren hi havia arribat el 1895 anava a Perpinyà o bé des de Ripoll on el tren hi arribà ja el 1880 fins a Barcelona. Els desplaçaments més habituals eren a aquestes dues destinacions, alguna vegada a Acs (Ax-les-Thermes). Estava dies fora i no podia ajudar a les tasques de recollida d'aigua per a la casa i la beguda dels animals. Com que tenien quatre fills petits i també vivia amb ells el padrí, els litres a carregar cada dia eren abundosos per molt que la mestressa de la casa mirés amb molta traça d'estalviar aigua.

El besavi va portar ell mateix l'aigua fins al davant de la casa, i va construir la font. Una font que a més

de la sortida canalitzada de l'aigua tenia ja com ara una pica gran on les vaques quan passaven s'aturaven a beure. Les vaques que portaven carretes però també les que no pujaven a les pastures de la muntanya a l'estiu perquè s'havien de munyir i anaven i tornaven cada dia dels prats propers on passaven la jornada. Amb les vaques aturades bevent, la font sempre va ser un lloc de conversa, condicionada per la set i les ganes de parar del bestiar. Sortir pel portal de casa era sempre l'oportunitat de parlar una estona amb els veïns del poble.

En temps del besavi es veu que a casa també era centre de reunió quan ell tornava. Era la forma de transmetre als que no havien viatjat les notícies escoltades, el que es comentava fora de la Cerdanya, a més de passar comptes de les vendes i transaccions realitzades que de fet eren el motiu principal de l'absència. La seva tornada sempre era com una festa per a tot el poble i especialment per als propis.

Però una vegada no va poder tornar, va ser l'any

1903, l'any següent a la construcció de la font, que si us la mireu en detall, encara porta el 1902 gravat al granit.

En aquesta ocasió feia el desplaçament amb ramat, acompanyat del seu gos el Matelot. Segurament el nombre de vaques era menor que en altres viatges i anava sol per menar-les, com quan anava a fires sense portar animals. Per Age i Vilallobent enfilà cap al coll de Maïans i després cap a Dòrria i Planoles, passà per Ribes (on el tren a Barcelona no hi arribà fins al 1919) per acabar a Ripoll. En aquesta estació de tren facturà el bestiar que havia portat des de la Cerdanya destinat a l'escorxador de Barcelona. L'anada a Ripoll amb vacada o ovelles volia dir dies de travessa, perquè era molt abans que el tren arribés a Puigcerdà.

Al maig el temps a la muntanya pot portar sorpreses, és un mes en què el risc de pluja hi és ben present. Un dels matins en què estava de camí va ser especialment calorós, van créixer les nuvolades de tarda i el cert és que va enganxar una tempesta de maig activa amb tota la seva força mentre feia la travessa. La tamborinada de la tarda va anar acompanyada d'una baixada significativa de la temperatura. Amb la roba i calçat mullat no va trobar un bon aixopluc, i va continuar el camí amb la vacada, però no va poder evitar un refredat tan fort que en arribar a Ripoll es trobava molt malament. Encara que era un home saludable i en una edat de plenitud física com són els 42 anys no ho va superar. Faltaven molts anys perquè la medicina disposés de medicaments antibiòtics que possibilitessin tractar la pulmonia que patia. Així va morir a Ripoll el dia de Sant Eudald, l'11 de maig en plena festa major, acompanyat del Matelot.

Quan va arribar-hi la seva muller a recollir les pertinences ja estava enterrat. El gos no va voler tornar a Guils amb ella i es va quedar sempre més pel cementiri i els voltants, tot demostrant una fidelitat

extrema i entranyable.

Han passat molts anys, però potser també vosaltres ara, després de llegir aquest relat, si alguna vegada aneu a Guils i entreu pel carrer del Malet quan passeu per davant de la font recordareu, com faig jo, la història de l'avi Mariano i el Matelot.

Guils a mitjans s.XX. (foto de Salvador Casamitjana)

Sant Joan Rodó o de Saga

JOAQUIM NADAL I FARRERAS*

El setembre de 2011 la premsa donava a conèixer la intenció de l'Ajuntament de Ger de desenterrar les runes de l'ermita romànica de Sant Joan Rodó. Fins aleshores la informació sobre aquesta esglésiola era força limitada i malgrat ser un bé inventariat pel Departament de Cultura les dades bàsiques conegudes es referien a la seva destrucció per les tropes franceses a finals del segle XVIII durant la Guerra Gran i a la venda l'any 1900 de la imatge que s'hi venerava a un col·leccionista.

L'Alfred Pérez-Bastardas ens havia insistit sovint en la singularitat d'aquest indret i finalment un dia ens hi va conduir.

Una aproximació al camí ral entre Bolvir i Bellver just a la sortida de Bolvir us porta a un prat de dall de dimensions considerables separat del camí per un marge d'uns tres o quatre metres d'alçada emboscada i ple de bardissa.

Entre el prat i la coronació del marge es pot veure un túmul circular cobert també per l'herba i només identificat per una petita capelleta de fusta ara ja molt desmanegada pels anys i la climatologia.

És el que queda de Sant Joan Rodó. El joc de la imaginació creuada amb la informació de la qual disposem estimula els sentits i ajuda a considerar aquell túmul circular com una presència intuïda. Sant Joan Rodó és doncs avui més una intuïció que una realitat, una suau i subtil insinuació en el paisatge, un caprici de la geometria dels camps com sempre marcat per la intervenció humana. Només que aquest element circular evoca no pas una estructura agrària sinó una realitat física que enfonsa les seves arrels pètries en el perímetre exterior del túmul.

De la intenció de l'Ajuntament de Ger de fa uns vuit anys no n'hem tingut més notícia.

Es parlava en primer lloc d'arribar a un tracte amb els propietaris del camp que potser haurien de vendre a l'Ajuntament una peça de terra que permetés l'accés al túmul i al seu entorn sense malmetre el prat de dall que conservaria unes dimensions considerables malgrat aquest retall.

Un cop comprat, un tancament de fusta discret

acompanyaria un espai encara per descobrir però finalment identificat en el paisatge. Seria la condició necessària per abordar uns treballs imprescindibles arqueològics. Unes excavacions ben plantejades haurien de permetre amb tota probabilitat desenterrar la base de la capella i les primeres filades del seu mur circular. El treball arqueològic i l'adequada documentació històrica del monument ens aportarien la constància física i històrica de l'existència excepcional a la Baixa Cerdanya d'una capella de planta circular.

Naturalment es tractaria d'arribar als fonaments de l'església i descobrir-ne els elements estructurals presumptament conservats i ara colgats sota la terra. Algú pot pensar que seria una innecessària ferida en el paisatge però nosaltres ens inclinem més aviat per pensar que el paisatge quedaria enaltit per una fita remarcable. Aquesta referència ens ajudaria a explicar una història potser mil·lenària i ens faria entendre millor el sentit de l'agricultura medieval, de la religiositat medieval i el sentit de les rutes pirinenques esmaltades per referències a l'activitat econòmica i al pelegrinatge.

D'aquesta manera l'inventari del patrimoni romànic de la Cerdanya quedaria completat per una evidència més en aquest cas presentada com el resultat d'una exploració arqueològica i una restitució visible elemental dels vestigis descoberts.

Em sembla que ha arribat l'hora de reprendre les intencions de l'Ajuntament de Ger i posar a contribució del nostre patrimoni col·lectiu aquest petit racó avui amagat darrere un marge del camí.

*Director de l'Institut Català de Recerca en patrimoni cultural.

La guerra de les pintades

ALFONS MILLS

El camp de batalla el situem en els termes d'Alp i de Fontanals. Concretament en els ponts que salven la carretera E-9 al seu pas per Alp i Escadarcs. Dos ponts que recordo haver vist construir de petit quan anava de camí a l'escola. El d'Alp és un pont que encara que sembli increïble, el sento una mica meu per aquest motiu i en el que he viscut molts episodis d'infantesa i joventut que no venen al cas. El d'Escadarcs l'he fet servir infinitat de vegades per evitar fer el encreuament a nivell que hi ha a l'altre costat del poble i per pujar a l'estació de tren ja de més gran.

Podríem dir que formen part del meu imaginari vital. Són com aquella persona que veus diàriament al bar fent el cafè assegut sempre al mateix tamboret i encara que no hi creuis cap paraula el dia que no és puntual a la seva cita et preocupes per la seva integritat.

Per tot això em té molt entretingut el desplegament cromàtic que s'hi disputa accentuat durant els mesos d'estiu. Un dia apareixen farcits de llaços grocs, el següent els llaços grocs són mig vermells, al cap de dos dies més, tot el pont és groc i a la setmana banderes espanyoles aprofitant el fons anterior. Altra vegada estelades i de sobte modificació de les estelades en figures grogues i vermelles incomprensibles. Tot plegat amanit amb expressions com: que viva el 155, Cerdanya antifeixista, ni oblit ni perdó, gracias Llarena, i algunes altres que no puc recordar.

Segurament el més sorprenent és que mai, mai he vist ningú pintant-lo en un sentit o en un altre. I és un trajecte que faig molt sovint i a hores molt diferents, de vegades intempestives. Sé per un amic que viu a prop que acostuma a redecorar-se de matinada, aprofitant el poc trànsit de la zona.

A l'entrada d'Alp un dia vaig veure com uns adolescents es dedicaven a repintar els llaços grocs situats davant del pavelló, amb tocs de vermell. Al principi no vaig entendre perquè contemplaven el

trànsit com si esperessin un autobús. Però el meu trajecte em va portar a passar en pocs minuts pel mateix lloc i vaig veure'ls com actuaven. I a Bellver en el camp de futbol vaig veure unes persones, armades amb rodets i brotxes, un matí mentre pintaven de groc tota la paret del camp de futbol que dona a la carretera. No és que serveixi de gaire posar cara als soldats que s'ocupen del dia a dia de la batalla, però si per casualitat n'identifico algun que conec em puc fer una idea de com n'és d'important el fet de no sentir-se que "l'enemic" guanya terreny.

Evidentment que no puc deixar de sentir una mica de desànim quan veig algú que celebra l'aplicació del 155. I més quan ens afecta a tots i molt negativament. Suposo, vull pensar, que viuen en la ignorància dels efectes de tal aplicació i que pensen que en temps passats l'ordre establert era més adient per evitar cap mena de discrepància amb el pensament únic. Tampoc entenc aquest afany destructor d'alguns. Mai construirem res plegats si ens dediquem a destruir el què alguns els motiva expressar. I abans que algú caigui en l'argument que es podria dir exactament el contrari en direcció oposada: no, no és el mateix reclamar una situació que subjectivament es considera injusta i opressora que destruir, oprimir i minimitzar aquesta expressió. Evidentment que dret a reclamar

l'espai públic és comú per tots. I està clar que ocupar l'espai comú és complicat per tots aquells que no se senten representats pel símbol que predomina. Però en el terreny sentimental i simbòlic cada persona té un pensament determinat i no s'han de perdre mai de vista les mínimes normes de convivència, començant pel respecte a tots els pensaments i mirant de ser una mica empàtic per evitar sempre qualsevol classe de violència.

Una darrera reflexió per acabar. De veritat que

el fet que predomini un llaç d'un color o d'un altre farà que passi un despistat per la carretera i es torni partidari de la independència o de la unitat d'Espanya? Oi que no? Algú que no tingui cap posició al respecte pensarà més aviat que aquesta batalla no fa més que "embrutar" un espai. Ja se sap que es tracta d'una qüestió simbòlica i d'imatge. Però en aquest cas pot ser que s'imposi la brigada del túnel i faci un mural que minimitzi l'impacte del formigó en el paisatge, posats a buscar una solució salomònica.

Cal pagar per anar a collir bolets a la muntanya?

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Cada any, quan arriba la tardor, especialment si l'any és meteorològicament propici per als bolets, es planteja la mateixa qüestió: cal pagar per anar a collir bolets a la muntanya? Cal regular aquesta activitat, tal com ja es fa amb la caça o la pesca?

En primer lloc, caldria preguntar-se perquè la caça i la pesca estan regulades i anar a caçar bolets, no. L'impacte sobre el bosc és terrible i cada cop hi va més gent. A sobre, amb els GPS, ara és possible marcar un lloc on surten bolets i visitar-lo any rere any de manera sistemàtica.

A més a més, al nostre país, una part important dels boscos no són de

titularitat pública, sinó que són privats o comunals, o sigui, que pertanyen a tots els veïns del municipi en què es troba el bosc, però no a la resta de la gent.

La muntanya és un ecosistema sensible i no

suporta massificacions tan importants com les que es produeixen en anys de bolets. Ostres, si és que semblen les Rambles de Barcelona! Cotxes i gent pertot arreu, cridant, amb conductes en general poc cíviques, destrossant els bolets que consideren "dolents" o que no coneixen i tractant amb molt poc respecte al bosc.

Així és impossible preservar el bosc i això acabarà pagant un preu molt alt si no hi posem remei. Al cap i a la fi, hi ha lleis que restringeixen l'accés motoritzat al medi en determinades circumstàncies, així que no entenc per què cap govern no posar fil a l'agulla i restringeix d'alguna manera l'activitat boletaire.

Bé, sí, que ho entenc. Es defineix en una sola paraula amb facilitat: covardia. Por a perdre vots, por que la gent se'ls tiri a sobre. Però si es fa en altres àmbits, què impedeix de fer-ho en aquest?

A més a més, cal tenir en compte que ja no és només una activitat lúdica. Algunes persones se'n lucren personalment, ja que són boletaires professionals, que arrassen zones senceres de bosc i que després venen el producte al mercat, sense haver pagat cap taxa ni cap impost.

De regulacions se'n poden fer de molts tipus: tancar zones de bosc, deixar accedir amb un carnet de pagament, pagar una quota *in situ*, etcètera. De possibilitats n'hi ha moltes, però el més important, segons la meua opinió és la conscienciació i l'educació.

Molt poca gent sap què és realment un bolet, quin és el seu cicle biològic, les funcions ecològiques que exerceixen al bosc i ja no parlem de quins són tòxics o de quins són comestibles.

ciudadà del carrer, perquè ni el bosc és de tothom, ni tot és permès. Cal respectar unes normes mínimes i de la mateixa manera que la gent està conscienciada que no es pot arrancar corall pel litoral sense cura, tampoc es pot anar al bosc a fer el que es vulgui.

Els boscos estan de moda. Ara es parla de banys de bosc. Em sembla fantàstic, sempre que es faci amb seny. Però si afegim aquestes noves activitats, a les tradicionals –com la caça– o d'altres també relativament noves, com les curses de muntanya, al final els boscos del Pirineu semblaran com deia *ut supra*, les Rambles de Barcelona.

I això no pot ser, perquè ens els estem carregant! Cal posar-hi remei, agradi o no agradi al polític i al

Campanades a morts

GUILLEM LLUCH TORRES

Esllavissada produïda a la carretera d'Os de Civís.

La passada primavera, una brutal esllavissada segava la vida d'un matrimoni que tornava de Tremp cap a Sant Esteve de la Sarga. Una allau de roques i terra de dimensions descomunals els va engolir de tal manera que va costar hores, gairebé dies, poder accedir a les restes del cotxe i recuperar els cadàvers. Uns mesos després, el seu fill, que justament és l'alcalde de Sant Esteve, va posar en marxa una iniciativa per tal de demanar mesures urgents per millorar la seguretat als nuclis més allunyats de l'Alt Pirineu, entre altres demandes. Ho va fer impulsant un toc de campanades a morts per cridar l'atenció de les administracions supramunicipals i de la ciutadania en general, i deixar clar que si no s'actua, el territori s'acabarà despoblant, acabarà morint.

Aquell tràgic accident va anar seguit d'altres esllavissades que van provocar problemes a l'hora d'accedir a altres nuclis allunyats de l'Alt Pirineu. Un hivern amb molta neu i una primavera força plujosa, juntament amb una manca de recursos més que evident per part d'ajuntaments molt petits que han de

mantenir quilòmetres i quilòmetres de vies locals, van fer patent un problema que fa dècades que s'arrossega. Els municipis no tenen diners ni capacitat de reacció per fer front a episodis com els d'aquesta primavera i això fa que els veïns que encara aguanten estoicament mantenint oberts els pobles més allunyats pateixin importants problemes i restriccions per accedir a casa seva o per poder anar a treballar cada matí o dur els fills a l'escola.

Als problemes als accessos cal afegir-hi altres restriccions que, en ple segle XXI, no haurien d'existir. A les comarques de l'Alt Pirineu encara hi ha nuclis on no és que no hi arribi una connexió a Internet digna. És que no hi arriba ni la cobertura de telefonia mòbil. En d'altres, com Coll de Nargó, i a l'espera que Movistar hi faci alguna cosa, la infraestructura és tan antiga i està tan poc preparada que una tempesta d'estiu deixa al poble sense internet durant tres dies.

Per tot plegat, aquest estiu va començar aquesta campanya iniciada a Sant Esteve de la Sarga, i a la qual s'hi van afegir inicialment altres poblacions afectades

per aquest abandonament, com Taús o Coll de Nargó a l'Alt Urgell, la Vall de Boí, a l'Alta Ribagorça, o Baro, a l'extens municipi de Soriguera, al Pallars Sobirà. Darrerament, la campanya ha perdut embranzida i fa dies que cap poble no s'ha sumat al toc de campanes. Qui sap si només va ser un bolet o bé va més enllà i el malestar per aquest abandonament atàvic es tradueix en accions menys simbòliques i més directes per fer veure que, si no s'actua, molts nuclis de l'Alt Pirineu acabaran morint. De fet, a Coll de Nargó ja han amenaçat que si no se solucionen els problemes tecnològics que pateix el municipi emprendran accions directes, com ara el tall de la carretera C14 cada diumenge.

I com de costum, no només les vies locals suposen un problema. L'eix que ens uneix a tots els altpirinençs, la N260, segueix en un estat lamentable en diversos trams, com els colls de Perves i Viu, o el port del Cantó. A principis d'octubre coneixíem la notícia que el COI donava llum verda perquè es posés a treballar la candidatura Barcelona-Pirineus de cara als Jocs Olímpics d'Hivern del 2030. Entre altres arguments, se certificava que el territori compta ja amb un gruix d'infraestructures que fa viable la celebració d'aquests jocs, de manera que no caldrà fer una despesa desorbitada per tenir-ho tot a punt. L'emissari que va venir a conèixer el terreny aquest passat estiu no va tenir el goig de gaudir del Cantó ni de Perves, ni tampoc de les tres hores de tren entre Barcelona i Puigcerdà. Tot

i això, sembla que pel COI a l'Alt Pirineu no estem tan malament en l'àmbit de les infraestructures. Esperem que, almenys, si mai s'arriben a celebrar aquests jocs, serveixin per millorar definitivament aquestes mancances estructurals en els principals eixos de comunicació del nostre territori. I esperem que, en paral·lel, es posin els recursos necessaris perquè aquells valents que volen seguir vivint als nuclis més allunyats de les nostres comarques, i mantenir-los vius, puguin seguir fent-ho, ja no amb comoditat, sinó almenys amb seguretat.

Repic de campanes a morts fet a Taús

El poder de la mirada

JAUME PIGULLEM

El periodista britànic Gilbert Keith Chesterton va dir en una ocasió: “Hi ha un camí entre els ulls i el cor que no passa per l'intel·lecte.” I tenia molta raó. És molt probable que la mirada, uns ulls que busquen uns altres ulls, siguin el canal de comunicació més potent i eloqüent quan totes les paraules fallen. I també quan, existint les paraules, aquestes no expliquen el que verdaderament ens ocorre o el que realment sentim.

És possible que en el teatre les mirades siguin les protagonistes més vegades de les que som capaços de percebre. És un dels elements principals de transmissió d'informació entre actors i, en darrera instància, amb el públic. Com en la vida, les mirades comuniquen. Si es produeix una potent comunicació a través de les mirades entre personatges (encarnats per actors), la situació es dispara a una dimensió molt més àmplia i el públic percebrà en aquesta situació la vida mateixa.

Perquè el teatre és l'art d'allò petit, de vegades imperceptible, subtil i també sublimar. A escena, no hi ha res més subtil que una mirada que viatja cap a una altra, donant sentit a tota una situació que el públic comparteix. Sovint els actors ens donen una gran lliçó de com mirar “bé” i de com mirar als ulls. I més enllà dels ulls. Ens regalen mirades amb una potent intenció i amb la percepció oberta de bat a bat. En el teatre aquest fenomen és *conditio sine qua non* de

qualsevol acte dramàtic. Si en el teatre és tan necessari, és perquè a la vida també ho és.

Ja ha començat la tardor. Aquest any en la forma en què la tardor solia presentar-se. Humida, plujosa, amb el sotabosc farcit de vistosos bolets. Amb baies de colors vius i aquell canvi de tons del bosc passant d'un verd exultant a uns tons vermellorsos, ocre, rovellats, d'or envellit. Meravellosa contradicció de la naturalesa que extreu els seus més bonics colors de l'asfíxia de les fulles, a les que lentament va privant de clorofil·la.

Es diu que la tardor és un temps de pas. Personalment crec que és més aviat un temps d'interioritzacions. La mateixa terra sofreix un procés de retorn a l'essència. Cauen les fulles, que es convertiran en terra, en matèria orgànica, la pluja constant va produint un procés de corrupció de tot el que ha mort per transmutar-ho en nova vida en forma d'humus. La vida vegetal s'atura, es va adormint, retrainent-se, en espera de l'estació freda, igual que aquells animals que hivernen per no malmetre les seves forces quan es fa més difícil trobar aliment.

La tardor ens convida a tornar a dins de nosaltres mateixos, conscients de la inexorable roda del temps que ens va gastant, de vegades de forma alegre i en altres ocasions més trista. Sembla convidar-nos a reflexionar sobre el que som i el que hem sigut. Sobre els encerts i les mancances. Tal vegada, per aquest motiu, la tardor propicia estats de malenconia o de tristesa en les persones, a sentir amb més intensitat les enyorances, les buidors, les pèrdues.

No n'és aliena la llum. El dia que es va escurçant. Sembla que amb la llum primaveral i estival que omple exultant gran part del dia i que és més transparent i viva, la gent se sent valenta i agosarada, capaç de tot. En canvi, la tardor és més propícia a la prudència, a resguardar-se, a pensar les coses abans de fer-les. Tardor de ve de tarda, de cap al tard, de capvespre o d'hora baixa com diuen a Mallorca. L'hora de la posta, quan la claror fa que les coses semblin més profundes, els relleus més desdibuixats i el paisatge més tocat per la màgia de la llum.

La vida que ens ha tocat tendeix a la uniformitat i cada cop fa disminuir més la influència de la natura en les nostres vides. Aquell esdevenir del temps i les estacions que antany governava la vida dels homes, ha quedat molt malmès per les comoditats, les excessives il·luminacions, les urbanitzacions desenfrenades. L'oferta de tota mena de productes, sense importar que siguin o no del temps. Tot va ajudant a disminuir el pes de la natura en els homes.

Però alguna cosa resta sempre. Ni que sigui aquesta dolça tristesa que ens embarga, aquesta enyorança; aquest delit per reflexionar, per tornar a mirar el nostre interior, que ve cada any amb la tardor.

M'agradaria pensar que la tardor també ens pot aportar un punt d'aprenentatge i de saviesa. Contemplant la natura s'entenen moltes coses; quan tot es retrau és precisament per estalviar moviment quan el moviment és inútil. Quan el que convé és esperar, enfortir-se, no malbaratar energia, com ho fan les larves en el seu procés de formació. Saber esperar que torni el temps de germinar i florir, per llavors entregar-se a l'eclosió de vida de la primavera. Amb les forces intactes i renovades.

La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement

ALBERT GRAU

Estem acostumats a pensar la Cerdanya com a una comarca dominada per la construcció i el tercer sector. Avui en dia, la Cerdanya es caracteritza per una afluència, massiva en alguns casos, de turistes que volen gaudir dels paratges, clima i activitats ceretanes. Ara bé, aquesta és una font de diners i llocs de treball que depèn de molts factors, com ara de les temporades de neu, cada cop més en perill com a conseqüència del canvi climàtic. O dels recursos econòmics d'aquell que puguen a la nostra comarca. El futur de la Cerdanya passa inevitablement per derivar cap a fonts d'ingressos més estables i constants, menys depenent de factors que no podem preveure ni controlar.

Si ens fixem en les tradicions ceretanes, i sense anar gaire enllà, l'agricultura i la ramaderia formaven part del modus vivendi de la majoria dels habitants de la nostra comarca. I no en va. La Cerdanya presenta condicions climàtiques que s'envejablen als Pirineus, i probablement al conjunt de territoris

catalans. La Cerdanya es troba en una posició privilegiada per dur a terme estudis que avaluin la viabilitat de nous mètodes d'agricultura (tant tradicional com ecològica) i d'optimització i gestió de la contaminació en l'agricultura. En un país amb tantes universitats com el nostre, proveir un espai amb els recursos i les condicions idònies per l'estudi del sector agroalimentari no té preu.

Una de les qualitats que fan la Cerdanya un lloc peculiar als Pirineus és l'orientació de la vall. Gaudim d'una comarca on hom pot distingir entre dues regions

molt contrastades, la baga i la solana. Aquests noms no sorgeixen del no-res, i fan referència efectivament a la poca i a la molta quantitat de radiació solar que ambdues parts reben, respectivament. Si un tema està a l'alça en el món de la investigació és la generació d'energia, com menys contaminant millor. Entre les línies on més es treballa últimament és en la recollida d'energia solar. Les instal·lacions on es fan els nous desenvolupaments en plaques solars es troben típicament en les universitats, on les oportunitats per provar el material són limitades, o costoses si aquest s'ha de traslladar. Per aquest motiu, la creació d'infraestructures destinades

al desenvolupament d'energies renovables podria resultar en l'influx de riquesa a la Cerdanya, a l'oferir tanta diversitat de radiació solar. La Cerdanya i la investigació i indústria de les renovables acabaran anant de la mà. I això, com abans passi, millor.

Aquest són només dos exemples de com una comarca aparentment depenent del sector

dels serveis com és la Cerdanya podria derivar en una terra on universitats i companyies lluitarien per obtenir permisos d'inversió. A més a més, aquest influx de diners generaria centenars de llocs de treball de qualitat, a part de donar una oportunitat als nostres joves científics per poder tornar a casa un cop acabada la seva formació. En les bones mans, i amb responsables amb les idees clares, la Cerdanya té un futur prometedor.

La nostra assignatura d'història

MARC FORGA OCHOA

Actualment tenim l'obligació de dedicar-nos fins a almenys als 16 anys a estudiar, enriquant-nos d'aquesta manera de coneixements de diferents àmbits: llengües, matemàtiques, ciències, història... però, què estudiem a l'assignatura d'història? Sí, acabem l'ESO i sabem qui fou Hitler, la importància de l'Església i el pes que ha tingut al llarg dels segles, com va succeir la Guerra Civil, etc. Una mica de tot, en general. De tot, però potser no gaire de la nostra pròpia

casa, de la Cerdanya. Realment crec que és un tema molt interessant, la història, ja no parlant de segles enrere, sinó de fa uns anys, de la comarca i dels seus integrants.

En pocs anys, la comarca, així com la manera de fer de la gent, el nombre de pagesos o l'explotació turística han canviat molt notablement, i els nostres avis i rebesavis (els que encara tenim sort de gaudir-ne) són els que millor ens poden relatar aquesta recent i intensa història.

Moltes vegades, i més als adolescents, els cansa asseure's una estona i escoltar els avis parlar de la importància del treball i del que havien hagut de passar, però a vegades hauríem de "fer l'esforç" i interessar-nos una mica per saber d'on vénen ells, per on han passat, què han hagut de fer i viure fins que vam aparèixer nosaltres. Fent aquest exercici d'introspecció podrem descobrir el gran canvi que ha patit tot en general, sobre tot els hàbits de vida en les tres últimes generacions, sense anar més lluny i, en conseqüència, com en som d'afortunats.

Quan tenia deu anys, entre estudiar, anar a portar blat a les gallines i jugar amb el gos, també escoltava el

meu padrí quan m'explicava el que ell feia amb aquesta edat, i no hi havia punt de comparació. Feina, feina i més feina, i algun diumenge a ballar a la plaça o, essent molt especial, anar al cinema, ja quan era més gran. Ara estudiem, anem amb els amics, mirem tantes sèries com volem, sortim de festa, anem de vacances i cap als setze sols alguns comencen a treballar. Un panorama clarament ben diferent i, al mig de tot això, tan sols tres generacions encara convivint.

I és que les persones som així, a vegades ho tenim davant nostre i no ens n'adonem. Molts de nosaltres tenim encara a la família persones que són història, si més no de la mateixa família, però ho són. Una increïble font d'informació: persones que han viscut i han sigut part d'aquesta història, i que ens la poden relatar amb sentiment, des del cor.

I el temps va passant i alguns d'aquests membres, desgraciadament, van marxant, mentre aquesta història perdura i perdurarà sempre. Coneguem-la, deixem per uns instants els llibres i els webs, els apunts i les notes, i ara que ja sabem d'on venim *tots*, aventurem-nos a saber d'on venim nosaltres mateixos.

Operació Mincemeat

BERNAT POUS

Era el 30 d'abril de 1943 i, just vora la costa de Huelva, un pescador que cercava sardines veu un objecte estrany flotant al mar. Es pren uns minuts per investigar, com qualsevol pescador curiós faria, i s'horroritza perquè s'adona que s'ha topat amb un cadàver. I no és un cadàver qualsevol, sinó el d'un soldat britànic. Un capità dels *Royal Marines*: el Capità William Martin.

Lligat al cinturó de la seva gavadina hi ha un maletí militar. El pescador avisa les autoritats locals i el cos inert del Capità és transportat a Huelva, en possessió de l'exèrcit espanyol. Els espanyols obren el maletí, i a dins hi troben correspondència entre alts càrrecs de l'exèrcit britànic, que insinuen que els Aliats tenen la intenció d'envair Grècia i Sardenya, fent servir una invasió de Sicília com a distracció.

Espanya no participava en la guerra, però el Règim Franquista col·laborava amb els nazis. De seguida s'envien còpies dels continguts del maletí a l'exèrcit alemany, i els nazis, que no es creien la seva bona sort, desvien tots els efectius de Sicília i els dirigeixen cap als dos blancs dels britànics, buscant partir amb avantatge al combat.

Poc després, el General de Brigada Leslie Hollis emet un missatge destinat per a Winston Churchill. El comunicat deia així: “*Mincemeat* s'ha empassat l'esquer, l'ham i la canya”. Churchill no pot contenir el seu somriure.

Un any abans, els Aliats, satisfets amb l'èxit de la seva campanya nord-africana, començaven a pensar en el seu proper objectiu. Van reconèixer ràpidament que una invasió de França des de la Gran Bretanya no seria possible fins a 1944, però Churchill volia anar fent feina al territori europeu, i va decidir assignar els efectius que tenia al nord de l'Àfrica al sud d'Europa, notablement desprotegit en comparació al nord. A la Conferència de Casablanca del gener de 1943, els Aliats

van seleccionar Sicília com a proper objectiu, amb una agenda de sis mesos.

El problema raïa en el fet que Sicília era un objectiu massa obvi: el control de l'illa obria les portes del Mediterrani als Aliats, i feia possible

una invasió d'Europa des d'Itàlia. La preparació i l'aplegament de recursos seria detectat pels nazis, frustrant qualsevol intent de prendre l'illa.

Tenint això en compte, els britànics van començar a treballar, a l'esquena dels seus socis, en una operació secreta que faria dubtar als alemanys sobre el vertader objectiu de l'atac. Tenien fins al juliol per confeccionar i executar la missió, si volien evitar que la invasió de Sicília fos un fracàs estrepitos.

L'operació seria supervisada pel Comitè 20, que també s'encarregava d'altres operacions de dissuasió i contra-espionatge. Dos homes –Ewen Montagu i Charles Cholmondeley– foren elegits per a dissenyar i executar la missió encoberta.

Els dos agents es van inspirar en *The Trout Memo*, un document de guerra de 1939 que detallava una llista de maneres per enganyar o atraure forces enemigues. La número 28 es titulava “Un suggeriment”. La idea consistia a infiltrar documents falsos en un cadàver que posteriorment seria trobat per l'enemic.

El pla de Cholmondeley era simple: obtenir un cos d'un hospital de Londres, omplir els seus pulmons d'aigua i col·locar els documents falsos dins d'una butxaca. Posteriorment, abocarien el cos al mar, prop de la costa, des d'una avioneta, i quan l'enemic el trobés, creuria que havia topat amb plans militars de gran importància que pertanyien a un soldat caigut, que s'havia ofegat després de patir un accident amb

una avioneta. L'execució del pla presentava diversos problemes, el més obvi dels quals era l'obtenció del cos.

Montagu i Cholmondeley van reclutar Sir Bernard Spilsbury, un patologista britànic molt reputat, perquè els ajudés a determinar quin tipus de cos necessitaven i quins factors haurien de tenir en compte per a poder enganyar un hipotètic forense espanyol. Spilsbury va explicar als homes que les víctimes d'accidents aeris sovint morien de xoc, és a dir, de la commoció causada per l'imminent impacte, i no d'ofegament. Per tant, els pulmons no havien de ser plens d'aigua, necessàriament. A més, va suposar que els forenses espanyols serien cristians catòlics, i que conseqüentment, no serien partidaris de practicar una autòpsia completa.

Això ampliava les opcions per a un cadàver viable, i Spilsbury començà la cerca d'un cos no reclamat que pogués complir els requisits. El 28 de gener de 1943 va trobar el cos de Glyndwr Michael, un sense sostre gal·lès que havia mort a l'hospital de St. Pancras, després d'haver ingerit raticida a un magatzem abandonat. No tenia família ni amics, i segons el que va dir Montagu uns anys després, "era un malfactor, i l'única acció de valor que va fer fou després de la seva mort".

Spilsbury va determinar que la quantitat de raticida que havia ingerit seria indetectable. Havien trobat un cos. Només presentava una restricció: tenia una vida útil de tres mesos. A partir d'aleshores la descomposició faria inútil el cos. Contra rellotge, Montagu i Cholmondeley iniciaren l'operació *Mince meat*, i començaren a crear una identitat falsa pel cadàver.

El nom i el rang triats foren Capità William Martin, del cos de la Marina Reial. Martin era un cognom comú a la Marina – esperaven que, si l'enemic inquiria respecte de la identitat del Capità, trobaria múltiples referències de diversos homes a la divisió, i això sufocaria qualsevol sospita. Però Montagu i Cholmondeley van anar més enllà i van elaborar un rerefons completíssim per William Martin: van emplenar les seves butxaques amb objectes personals, incloses una carta del seu pare fictici, un avís de descobert del Lloyd's Bank, el rebut de la compra d'un anell de compromís, dues cartes de la seva promesa Pam, i una fotografia seva, per a la qual es va oferir

a posar una oficinista de l'Mi5. Per donar veracitat al personatge, també van incorporar-hi cigarros, claus, una entrada de teatre, un llibret de segells, una creu de plata i un medalló de Sant Cristòfol, amb la intenció de convèncer als forenses espanyols que ell també era cristià catòlic, per tal d'assegurar que no practiquessin una autòpsia completa.

Però el més important de tot era el document que havia d'enganyar els alemanys: una carta personal del segon cap de *l'Imperial General Staff*, el General Sir Archibald Nye, destinada al Comandant del 18è Regiment de l'exèrcit anglo-americà, que en aquell moment es trobava a Algèria. Aquesta carta feia referència a un atac imminent als Balcans.

Preveient que els espanyols retornessin el cos del Capità i el maletí, els britànics van col·locar una pestanya dins el sobre que contenia la carta. Així, en inspeccionar la carta retornada, podrien saber si els espanyols l'havien obert.

El pla original de Cholmondeley preveia que el cos fos llançat al mar des de l'aire, però de seguida es va determinar que una avioneta era massa sorollosa. Altrament, simular un accident amb avioneta era logísticament impossible. L'equip finalment va acordar plantar el cadàver mitjançant un submarí ocult.

El 13 d'abril, amb el pla en lloc, els Caps de Gabinet es reuniren i donaren llum verda a l'operació, pendent de l'aprovació de Winston Churchill. Dos dies després, el Coronel John Bevan es reuní amb Churchill per explicar el pla. Recontant els riscos amb gran detall, Bevan advertí que era molt possible que els espanyols retornessin el cos. Estirat al llit, vestint el seu pijama i fumant un puro, Churchill respongué: "En aquest cas, haurem de recuperar el cos i que nadi una altra vegada".

A la matinada del 17 d'abril, el cos del Capità William Martin és vestit d'uniforme i dipositat dins d'una bossa. Cholmondeley i Montagu carreguen la bossa dins d'una furgoneta model Fordson 1937, i pugen també a la part posterior del vehicle, guardant el cos. El conductor de la furgoneta seria John Horsfall, agent del Servei Secret qui, abans de la guerra, fou pilot de competició. Horsfall conduí de nit cap a Greenock, a la costa oest d'Escòcia, i un cop allà, els tres homes transporten la bossa amb el cadàver a l'interior de l'HMS Seraph, un submarí de la *British Royal Navy*.

El Comandant del Seraph, qui havia estat inclòs en la planificació de l'operativa, digué als seus homes que la bossa contenia un aparell meteorològic secret que havia de ser desplegat prop de la costa d'Espanya.

Dos dies després, el Seraph salpa. Durant el viatge de 10 dies fins a Huelva, el submarí suporta dos bombardejos, i tot i la incertesa generada, finalment arriba al seu destí. A les 04:15 de la matinada del 30 d'abril, el Seraph surt a la superfície. El Comandant fa dur la bossa a coberta, i tot seguit ordena a tots els seus homes a tornar a l'interior del submarí, amb l'excepció de dos oficials. Després d'explicar succintament l'objectiu real de la missió, els tres britànics obren la bossa i dipositen el cos al mar. Tot seguit, el Comandant llegeix el Salm 39 de David, una pregària de saviesa i perdó.

En tornar a posar en marxa el motor del Seraph, els seus propulsors empenyeren el cadàver cap a la costa. Uns minuts després, el submarí s'enfonsà, i es va fer el silenci.

El cos del Capità William Martin, de la Marina Reial, va restar a la deriva durant unes hores, fins que va captar l'atenció d'un pescador local. Després d'un examen sumari dels espanyols, el cos fou sepultat al Cementiri de *Nuestra Señora* de Huelva, amb tots els honors militars. La tomba encara és allà, avui dia.

Dues setmanes després, a l'11 de maig, els efectes

personals del Capità foren retornats a Londres. El Servei Secret Britànic va obrir el maletí, i va examinar la carta.

No hi havia la pestanya.

Al juny, els nazis desplacen els seus efectius cap als Balcans, deixant Sicília desprotegida. Al juliol, els Aliats envaeixen; i a l'agost, Sicília cau.

10 anys després que Churchill donés la llum verda a l'operació *Mincemeat*, l'autor de *The Trout Memo*, text que havia inspirat l'operació, va escriure un altre document – aquest cop, una novel·la.

L'autor era Ian Fleming, i el llibre es titulà *Casino Royale* – un thriller d'espies protagonitzat per l'agent secret fictici James Bond.

Poble, tal com diu la seva entrada al diccionari¹, és la paraula que defineix a la *població petita, especialment que no és ni ciutat ni vila*. Així doncs, entenem que el nombre d'habitants no és massa elevat, tal com trobaríem a la majoria dels pobles de la nostra comarca, la Cerdanya. Poble també pot ser entès com un *conjunt dels habitants d'un territori, d'un país, units per vincles socials i polítics i per una identitat cultural comuna forjada històricament*. En aquesta accepció doncs, podríem encabir-hi el poble com a habitants de la Cerdanya, poble que compartim un mateix territori, activitats econòmiques i de lleure. És especialment en aquest en el que m'agradaria endinsar-me una mica més. Veure els canvis que, des del punt de vista d'un habitant jove, han succeït, sigui per haver-ho viscut o per anècdotes explicades per persones properes, i també de quin futur tinc la sensació que se'ns acosta.

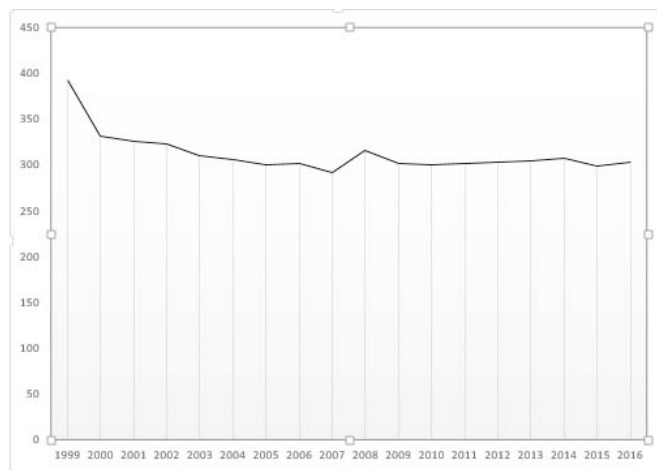
Anys enrere, la nostra gran vall, era un territori on les activitats econòmiques de l'agricultura i la ramaderia eren presents a gairebé totes les cases. Qui més qui menys, obtenia uns ingressos familiars ja sigui de bestiar boví, oví, equí o altres, els quals majoritàriament alimentaven amb el fruit de les terres de casa seva. Per posar un exemple, una família que disposés de quatre o cinc vaques, podia viure amb els beneficis obtinguts tant de la llet com dels vedells destinats al consum.

Els anys van anar passant i la situació econòmica d'aquelles famílies es va veure afectada de tal manera que o augmentaven el nombre de bestiar que tenien, per tal d'incrementar els seus beneficis, o no podrien subsistir. Això suposava fer una inversió amb una previsió de futur mentre veien que altres activitats econòmiques estaven augmentant fortament al seu voltant, com podria ser el cas del turisme. Algunes famílies van decidir fer el pas i seguir lluitant pel desenvolupament agrícola i ramader de la comarca, mentre que alguns altres va tancar les portes i van obrir altres fronts. D'aquesta manera, el que podríem

dir que va succeir és que un menor nombre de famílies van acabar assumint el mateix o fins i tot un més elevat volum de feina en aquest sector.

El fet és que això segueix passant avui en dia. Cada vegada una part més petita de la població de la comarca es dedica a l'agricultura i la ramaderia (la qual cosa no significa que es produeixi menys), oficis que requereixen una gran quantitat d'hores de treball i esforç que sovint no són recompensades com un s'esperaria. Si fem un balanç, el territori de la comarca és el mateix avui que cinquanta anys enrere, mentre que les famílies dedicades a cuidar d'aquest ha disminuït bruscament fins a tal punt que crec que seria necessari plantejar-nos que pot passar si seguim amb aquesta tendència durant uns quants anys més.

Un dels principals atractius de la comarca, és la bellesa que presenta, els prats verds a la primavera i estiu, però també els camps plens de cereal durant les èpoques de la collita. La reflexió que m'agradaria fer és: què podria passar si d'aquí a uns anys no queda ningú disposat a regar un prat a ple estiu quan pot mancar aigua, a sembrar hectàrees de blat, ordi o civada, o fins i tot a treure a pasturar els ramats pels boscos. Un sector que potser avui en dia molts no pensen que està present, si desaparegués, deixaria una gran empremta i una situació difícil de revertir.

Nombre d'explotacions bovines de la Cerdanya (1999-2016). Font: Idescat

1. Diccionari de la Llengua Catalana d'Estudis Catalans. Segona edició (DIEC2) - <https://dlc.iec.cat/>

DOSSIER:
IN MEMORIAM
ORIO
MERCADAL

La nit que vaig conèixer l'Oriol

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Il·lustració original de Maria Rius:
IN MEMORIAM ORIOL MERCADAL

Se n'havia anat la llum i tot el poble era fosc. El foc era encès i ens escalfava tot il·luminant l'estança dels escons a on seiem arraulits. Aquell febrer de 1987 feia fred a Bolvir. Havia pujat amb el meu germà Pere per anar a esquiar, i fèiem temps esperant el retorn de la llum i l'hora del sopar, certament un xic magre doncs no havíem pensat pas a cuinar res. Fèiem temps per passar l'estona i anàvem posant llenya al foc...

De sobte van picar a la porta i ens va sobtar que truquessin aquella hora. La llum havia tornat i com

tantes altres vegades tampoc esperàvem a ningú. I vaig obrir pensant que era algú que s'havia equivocat o que demanava una informació. A fora mig a la penombra va aparèixer un noi jove d'uns 20 o 22 anys que va demanar per l'Alfred; sóc jo –li vaig dir– amb una certa recança.

- Bona nit i perdona que vingui tan tard, sóc l'Oriol Mercadal i visc aquí baix; m'agradaria parlar amb tu; he comprat el teu llibre, i m'ha semblat molt interessant.

- Entra, entra -vaig dir jo-, estàvem fent temps...

No puc pas recordar de totes les coses que amb vehemència vàrem parlar aquella nit. Per primera vegada vaig quedar molt astorat, doncs, l'Oriol era l'única persona que es va interessar per les coses que ingènuament jo havia escrit sobre Bolvir.

I em va donar una targeta seva que guardo com un tresor, i em va dir que havia estudiat història i arqueologia i que pensava dedicar-se a ser possible a investigar temes d'història cerdana.

-Entra, i seiem que estarem bé al costat de la llar de foc.- Puc recordar alguns temes de què vam parlar i l'entusiasme que hi posava davant les meves ganes d'explicar-me, mentre ell corroborava els punts de vista que jo exposava.

Va sortir l'estat general de la Cerdanya, la necessitat de trobar interlocutors que pensessin com nosaltres o que volguessin realitzar tasques culturals sobretot arqueològiques. Per això vam parlar de Sant Joan Rodó, del mas de Sallent, de la finca del Castell que començava a deteriorar-se, de la deu d'aigua calenta de Bolvir, de Niula, de la Mare de Déu de Bolvir cremada durant la guerra, o del retaule gòtic mig perdut que encara hi havia a la capella de l'Esperança. És a dir de totes les coses que jo havia exposat sobre Bolvir en el meu llibre, la primera monografia d'un poble cerdà que s'havia publicat de feia anys, segons van dir-me el dia de la presentació. Per això alguns alcaldes presents em van demanar si els podria fer-ne també una dels seus pobles. Però calia viure als pobles per parlar d'ells. I l'Oriol després amb la Sara així ho varen fer.

I va ser aquella nit al costat del foc que entre tots els temes cerdans de què parlàrem li vaig comentar que em semblava que Bolvir era un punt estratègic del control de pas a l'època medieval, mentre li ensenyava uns trossos molt petits de ceràmica que jo havia trobat a la punta de la Corona. Fou aleshores que em va dir que sabia d'un professor de la Sorbonne que també coneixia i que n'havia trobat més ceràmica, creient que allà hi havia hagut un poblat potser ibèric... Si n'hagués tingut la certesa, ho hauria explicat en el meu llibre...

L'entusiasme que l'Oriol sentia per tots aquests temes, ja denotava una empenta i un interès pel patrimoni cerdà, tant artístics com històric. Crec que em va parlar del futur Museu Cerdà.

Eren més enllà de les dotze de la nit que ens vam acomiadar, no sense la recança de no poder-li dir: -Queda't a sopar-, però no teníem res per oferir-li, tan sols uns entrepans...

Haviem estat parlant prop de quatre hores, i quan va marxar vaig saltar d'alegria al comprovar com gent jove estava tan interessada per les qüestions històriques i patrimonials cerdanes.

La veritat però és que no ens vàrem veure més fins que em vaig apuntar al Grup de Recerca de Cerdanya (GRC) en conèixer l'Enric Quílez, quan va presentar el seu llibre a Bolvir. Aquests companys -em deia- pensen com jo.

I vaig tenir una gran alegria quan vaig coincidir en un acte del GRC amb l'Oriol. Sí que havia sabut que ja feia temps portava la direcció del Museu Cerdà. Crec que era una de les seves pregoneres il·lusions. I és que l'Oriol és per mi un patrimoni cerdà.

Oriol Mercadal: savi i excel·lent persona

MONTSE JORBA I VALERO*

Tot i estar vinculada a la Cerdanya des de principis dels anys 60, no va estar fins al 2012 que la vaig començar a conèixer a fons. L'encàrrec per documentar i descriure els monuments romànics de la comarca, que vaig rebre de la *Fundación Santa María la Real* pels volums corresponents a la província de Girona per l'Enciclopèdia del Romànic, en van ser el detonant.

Aquest va ser el punt de partida que em va portar a conèixer i tractar l'Oriol i la seva esposa Sara, i des d'aleshores he de dir que les xerrades en els seus respectius llocs de treball han estat una constant en les meves visites a Puigcerdà.

Des del primer moment que vaig explicar el projecte, tots dos van esdevenir els meus guies i consellers, però sobretot l'Oriol va tenir la voluntat de compartir amb mi les seves investigacions, troballes i estudis que, per descomptat, estaran presents en les descripcions del romànic de la Cerdanya que he tingut l'honor d'escriure.

Han estat cinc anys de compartir l'anhel de fer justícia a uns monuments, sovint poc coneguts, que espero que ho siguin molt més a partir d'ara en honor a qui, tot i no ser nascut a la Cerdanya, la va estimar tant o més que els nadius d'aquesta terra i va contribuir al seu estudi amb una professionalitat envejable.

Les nombroses i exhaustives publicacions que ens ha deixat, en donen fe més enllà de les paraules que li dediquem uns i altres.

La seva amabilitat, bonhomia, generositat i saviesa m'acompanyaran sempre i conservo en lloc preferent el seu somriure de la darrera trobada a la portada de l'església de sant Domènec, entusiasmat pels *graffitis* de vaixells que acabava de descobrir, poques setmanes abans de marxar per sempre.

Oriol, ets i seràs un referent.

L'Oriol Mercadal i el GRC

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

L'Oriol Mercadal era un gran amic i una bellíssima persona, però aquí us parlaré d'ell en el seu vessant com a membre del Grup de Recerca de Cerdanya (GRC).

L'Oriol va voler formar part del GRC des dels inicis i va ser soci fundador de la nostra entitat. Ha estat a totes les Juntes que hi ha hagut des de llavors (3) com a vicepresident segon i sempre ha col·laborat molt activament de les nostres activitats.

D'una banda, exercia com a nexa fonamental entre el GRC i el Museu Cerdà, que és de facto la nostra seu com a entitat i en la qual disposem de dos locals als baixos de l'edifici, que s'accedeixen pel pati del Museu.

D'altra banda, sempre estava disposat a donar un cop de mà en allò que se li demanés: escrivint articles per les revistes Ker i Querol; ajudant a organitzar activitats, tot contactant a ponents i estructurant jornades d'estudis; fent de corrector ortogràfic de les revistes Ker i Querol; aportant idees davant dels problemes que se'ns presentaven; impartint una conferència i un llarg etcètera.

L'Oriol era una de les ànimes del GRC. De fet, aquesta entitat es va fundar perquè va coincidir en el temps la mort del Sebastià Bosom i un problema seriós de salut que va patir l'Oriol mateix, cosa que ens va fer témer que ens quedàvem sense referents en el món organitzatiu cultural i científic a la Cerdanya i això va actuar com a catalitzador per la creació del GRC.

Per sort, l'Oriol va superar els problemes de salut i hem pogut disposar d'ell durant una dècada, tot i que lamentablement al final ens ha deixat d'hora, massa d'hora.

Amb l'Oriol vam compartir moltes trobades, xerrades, sopars, estones, en què vàrem parlar una mica de tot, no només de l'àmbit del GRC perquè, com he dit al començament, l'Oriol era un gran amic i també un gran conversador, un home savi que entenia pràcticament de tot.

Així, hàviem anat a collir bolets plegats, a cercar una determinada espècie de flor que naixia en un raconet de la comarca, a veure les estrelles amb telescopi una gelada i fosca nit d'hivern o a fer una visita guiada a unes excavacions arqueològiques al

Castellot o a Montlleó.

El buit que deixa és insubstituïble i crec que no es pot expressar amb paraules com el trobarem a faltar. Per descomptat, deixa el GRC una mica orfe, tot i que som molts, però l'Oriol sempre va ser una peça destacada del nostre projecte.

Per acabar, explicaré només una de les nombroses anècdotes que va protagonitzar. Fa pocs anys, hàviem de fer una presentació a Bolvir, d'un llibre del qual era coautor. Arribà l'hora i no es va presentar, cosa que ens va estranyar. Al cap d'una estona d'esperar, ens va trucar i ens va dir que havia patit un accident del qual afortunadament va resultar il·lès, però la seva gran preocupació no era el cotxe que va quedar força tocat o la seva salut, sinó que no podria venir a la presentació.

L'Oriol era així. Només hi havia un i és irrepetible. Mirem-ho pel costat positiu: gràcies pel temps que vas compartir amb nosaltres i en què vas aportar-nos tant i tant.

Deixeu-me, però, afegir un petit incís: em temo que l'Oriol no va ser prou valorat, ni com a persona ni com a científic o treballador. Potser sí que ho va ser pel seu entorn immediat, però molta gent crec que no s'han adonat d'allò que han perdut fins que ha estat massa tard. Mai no t'oblidarem.

Amb el meu germà, l'Uri

Mai hauria pensat que, tot just passada la cinquantena, agafaria paper i bolígraf per a escriure en el context de l'absència del meu germà Oriol, l' Uri; imaginava que si alguna vegada hagués arribat el moment, donats els dos anys i escaig que ens separaven a favor d'ell, fóssim els dos tan grans que potser el meu pols ja no m'ho permetria. Però desgraciadament, i considerant-me jo encara prou jove, vull i necessito retre-li un homenatge d'aquella manera que a ell tant i tant li agradava, escrivint, perquè la seva mort prematura ja no li ho permetrà.

L'Oriol Mercadal i Fernàndez va néixer el 17 de novembre de 1963, un diumenge. Fou el primer de tres germans; el nostre pare, l'Oriol era metge dermatòleg i la nostra mare, l'Anna, va estudiar filosofia i lletres.

L'Uri amb un any

Aleshores vivíem a l'Eixample barceloní, al carrer Mallorca; òbviament desconec de primera mà detalls dels seus dos primers anys de vida. A inicis del 1966

vaig irrompre jo a la seva, allò de: “mira Oriol, ja tens un germanet”; podem dir que aquí s'inicia el que ha estat per a mi una de les relacions més importants de la meva vida. L'Uri, ja de ben petit, va ser un referent només pel fet de ser el meu germà gran; però alhora el recordo com un germà respectuós, d'aquells que fan i deixen fer, i aquest tret ha marcat molt la nostra relació al llarg de les nostres vides. Compartíem l'espai a casa però se'm fa pràcticament impossible recordar alguna baralla fraternal, ja que era molt fàcil conviure amb ell. Li agradaven els “índios i vaqueros”, i disposava d'un gran recipient de “Dixan”, d'aquells de l'època, ple d'aquests ninotets de plàstic que els nostres pares li havien anat comprant. Passava hores distraient-se mentre jo ho feia amb cotxets de miniatura.

Jo al cotxet i l'Uri sempre cuidant-me.

Les seves primeres passes fora de l'entorn familiar varen ser al "Tom i Jerry", una llar d'infants que hi havia al Passeig de Gràcia, a dues travessies de casa, i que recordava ara d'adult amb gran tendresa. L'Uri tenia una gran memòria i això li permetia enriquir les seves converses guarnint-les amb detalls memorables i entenedridors. Va arribar l'edat d'escolarització i els pares van decidir que la nostra educació continués en mans dels escolapis. A finals dels anys 60 l'Uri va iniciar-se al parvulari vinculat a l'escola Pia de Sarrià, al carrer de la Immaculada; posteriorment va estudiar a un passatge proper a l'edifici definitiu, el que dèiem "l'escola gran"; la major part de la seva etapa educativa infantil-juvenil va transcórrer entre aules i patis de l'edifici gran dels escolapis de Sarrià, el punt més alt del carrer Escoles Pies. Les anades i vingudes plegats, al llarg de molts anys, des de l'Eixample fins a l'escola, varen segellar per sempre una relació que només nosaltres podíem entendre i que, sovint recordàvem amb alegria i humor. Inicialment un autocar ens recollia davant de casa, obligant-nos a llevar-nos molt abans del que hauríem desitjat, i ens traslladava fins a l'escola, però després els ferrocarrils de la Generalitat varen ser els nostres aliats. Els dos pujàvem carregats com "burros" amb llibres i llibretes carrer Escoles Pies amunt, separant-nos a peu d'escola per a iniciar les nostres tasques escolars. Ja des dels inicis l'Uri fou un alumne aplicat i, especialment en el ram de les lletres, va destacar i, engrescava a més d'un professor; vaig ser jo després qui es va trobar amb allò de: "a veure si ets com el teu germà...". Era un estudiant brillant i tenia gran facilitat en les relacions humanes, de tal forma que gaudia de molts amics i companys amb els quals va poder compartir aquesta etapa de la vida. Va

L'Uri, jo, el meu pare Oriol, la meva mare Anna Maria amb el petit Ignasi el dia del seu bateig.

anar desenvolupant el seu fi humor al llarg dels anys, ja de ben jove va ser una bona arma per a, junt amb altres companys, fer "mofa" de pares escolapis i altre personal de l'escola o fins i tot de botiguers propers a aquesta. De malifetes em va fer, com tothom, però el seu posat tranquil i de bonhomia l'havien deslliurat de més d'una.

L'esport va ser una gran afició a la seva vida, que no només va practicar en el camp sinó també seguint-lo intensament a la televisió i a la premsa; de fet gaudia comentant resultats de la lliga de futbol, les olimpíades, els mundials, esports d'hivern; perquè li interessava qualsevol activitat esportiva, i és que l'Uri era una persona extremadament curiosa, mai en tenia prou, sempre volia saber-ne més, un tret ben característic de la seva personalitat. A l'escola va rebre unes quantes pilotades fent de porter de balonmà; també va formar part de l'equip d'hoquei patins, parant pilotes sota la porteria; practicava futbol a l'escola i a qualsevol lloc. Estava especialment ufanós de la seva etapa de futbolista del "Supertramp", equip compost per un grup d'amics que competien a la lliga d'estiu a Sant Pol de Mar. També en aquesta població costanera del Maresme va aprendre a jugar a tennis, a l'escola d'en Jordi Carrasco, del tennis Sant Pol, que en aquells temps estava situat als afores del poble. Per arribar-hi havies de caminar per un estret camí empolsinat amb marges alts i ple de canyes que el convertien en una mena de corredor que més amunt s'obria per a finalment deixar veure les pistes de tennis. Amb l'Uri vàrem pujar centenars de cops plegats, escrupolosament vestits de blanc i amb la raqueta recolzada a l'espatlla; ocasionalment ens creuàvem amb algun cotxe que pujava cap al club i gosàvem estendre el braç i alçar el polze per a veure si ens estalviàvem alguns metres de soleia i suor: no sempre teníem sort. Per aquestes contrades plenes de camps de maduixots, també vàrem practicar "l'esport" de la recollida d'aquests fruits; els propietaris dels camps necessitaven jornalers a bon preu i nosaltres fèiem quatre xavos per als nostres capricis. Durant un temps va practicar el side trial, una versió minoritària del trial, on conduïa una Montesa que portava adossada un side, ocupat sempre per un amic; ja des de petit s'inicià en la pràctica de l'esquí alpí aconseguint un bon nivell i un estil ben depurat; posteriorment abandonà aquesta especialitat per a gaudir de l'esquí nòrdic; en

menys regularitat i intensitat va tastar l'espeleologia. Ah! Em deixava el Giravolt! Un joc que l'avi havia instal·lat al seu terreny de Sant Pol, "la Vinya", on els contrincants havien d'aconseguir enrotllar una pilota de cautxú lligada a un cordill que alhora penjava d'un

pal metàl·lic ben alt; ho feien colpejant la mateixa amb pales de fusta però en sentit contrari. Bé, en tot cas, l'Uri sempre va ser un gran competidor en tots els esports que va practicar, assolint en moltes ocasions trofeus individuals o en equip.

Els tres germans.

La seva infantesa i joventut més tendra van transcórrer entre el barri de l'Eixample barceloní, l'Escola Pia de Sarrià i la població de Sant Pol de Mar. Amb menys freqüència fèiem estades més curtes a Bellver de Cerdanya. Allà conviviem avis, pares i tiets en un pis que els avis materns llogaven a sobre del forn Pous. Vàrem fer amistat amb alguns nens del poble, però el que veritablement visquérem fou el batec rural d'un poble de muntanya durant els anys 70 i 80. I, com que de petits som argila, aquest poble ja sempre més restà gravat en el nostre moll de l'os. L'Oriol estimava Bellver i sovint ho deia: no em faria res de viure-hi. S'hi sentia bé, i aquell acolliment que va viure de nano el va sentir sempre més fins que ens va deixar. Encara recordo el dia que es van casar amb la Sara, com no podia ser d'altra manera, triaren aquest poble, que sempre va valorar tot el que l'Uri va fer per la comarca. En unes jornades fetes en homenatge a ell aquesta darrera Pasqua, encara recordo les paraules emocionades del seu alcalde. Com més anys fèiem tots dos, més ens agradava tot sovint recordar la infantesa a Bellver.

Sant Pol de Mar va ser el seu poble d'estiueig de

referència d'infant i de jove. Ja els besavis, avis, pares i tiets hi havia fet presència en aquesta població. Aquí va gestar-se la seva colla de joventut. Seria interminable descriure la gran quantitat d'activitats que van compartir al llarg dels anys: festes i festetes, activitats esportives, colles de música i xerrades i xerrades d'adolescent; aquí van néixer algunes de les seves amistats més sòlides. En tot cas, l'Uri va ser un nen i un jove amb una empatia extraordinària, tant amb els companys d'escola com amb els amics; el seu caràcter afable, comunicatiu i tranquil, el feia especialment atractiu i el va portar a tenir molts companys de viatge.

Va arribar l'etapa del Servei Militar i, tot i que va patir un temps el tarannà propi de la "mili", posteriorment va reorientar aquest període com a "voluntari de la Creu Roja", col·laborant amb aquesta entitat durant una llarga temporada. La seva vocació de servei vers els altres el va acompanyar tota la seva vida.

L'Uri va finalitzar els seus estudis preuniversitaris al centre Jaume Bofill, aleshores ubicat dins del recinte dels escolapis de Sarrià; va cursar el COU, de la branca

L'Uri a seva casa de Ger

de lletres. Aquesta sòlida formació juntament amb la facilitat que tenia per les lletres, no li va suposar cap problema per accedir al món universitari.

No vaig percebre mai en el meu germà un bri de dubte d'allò en què es volia formar i dedicar-s'hi al llarg de la seva vida: la Història de la Humanitat, concretament especialitzant-se en Arqueologia.

Podríem dir que es va passar tota la vida entossudit en viure d'aquella feina que n'estava enamorat i, tot i que les circumstàncies a vegades no l'havien ajudat, ell mai no va renunciar a la seva inquietud natural per saber més d'antigues civilitzacions.

Va cursar la seva formació universitària a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ben aviat va col·laborar al Museu d'Arqueologia de la ciutat, al departament de Paleopatologia, buscant una feina que li permetés viure d'allò que més li agradava, però malauradament mai no va arribar. Hores de treball, publicacions i excavacions arqueològiques no li van servir per aconseguir una feina digna a la seva ciutat natal.

En aquest entorn laboral va conèixer la que fou la seva companya de vida, la Sara. Es va iniciar l'etapa d'independització familiar; va deixar la seva llar i es traslladà a viure en parella, al barri del Poble Nou. Passat no gaire temps l'Uri i la Sara varen decidir fer un tomb prou important a les seves vides; allunyant-se de tot allò que els lligava a Barcelona decidiren

instal·lar-se a la Cerdanya. El distanciament físic, l'inici de la vida en parella i el fet que jo em trobava en plena carrera universitària, va fer que no ens veiéssim amb la mateixa freqüència. Sortosament, però, els pares disposaven d'una casa al poble de Bolvir, que va afavorir que, passat poc temps, ens continuéssim veient amb regularitat.

En aquest moment l'Uri iniciava l'etapa a la seva terra d'acollida, la Cerdanya. Aquesta comarca suposava per a ell un lloc atractiu per a viure, envoltat d'història i natura, però alhora deixava enrere esforços i esperances. Com a novell en aquesta terra i, com qui diu, amb una mà al davant i una al darrere, va començar a buscar-se un espai entre els cerdans. Ben aviat aconseguí feina dirigint el Museu de Cerdanya, a Puigcerdà; al llarg de la seva vida i fins a la seva mort, es dedicà amb cos i ànima al que per a ell va ser un dels pilars vitals: la cultura, la història, l'arqueologia. I és que l'Oriol era d'aquelles persones que li donaven als diners la importància justa que el món i la societat l'obligaven. Vivia per a gaudir de la vida, m'atreveria a dir que li interessava tot; els temes culturals en general, els esports, el menjar. I fou en aquesta terra on va poder desenvolupar i gaudir tot això. Visqué inicialment a Bolvir però la major part dels seus dies els va viure amb la Sara a Ger, la seva llar definitiva. Amb el seu tracte humà i afable, les seves ganes de conèixer, estimar i aportar a la seva nova terra, es va

Sortida boletaire, jo, l'Ignasi i l'Anna, (ajupits) l'Uri, la Paula, la Marta i la Clàudia (la Sara fa la foto)

anar convertint en un personatge adoptiu estimat i reconegut. Personalment he tingut la gran sort de gaudir d'aquesta faceta d'inductor-animador cultural del meu germà, gaudint de caps de setmana i períodes de vacances. I, és que ha estat a la Cerdanya on hem pogut compartir la majoria de vivències d'adults; i aquí és on he après més d'ell, del seu tarannà, de la seva saviesa, de la seva manera de viure i deixar viure, del seu fi humor.

No voldria deixar d'esmentar una altra terra que l'Uri portava al seu cor: Menorca. Sense l'aferrament cerdà, també explorà, estudià i estimà aquesta illa profundament. De ben jove, amb la família, la va conèixer per primer cop. Després d'adult, la va visitar en moltes ocasions, tot cercant petjades i història dels seus avantpassats.

Menorca el 2016. El darrer viatge junts

Durant els darrers anys, el meu germà va patir algunes malalties que, sense cap dubte van canviar la seva vida: consultes mèdiques freqüents i variades, diagnòstics incerts, proves i més proves, terapèutiques múltiples i efectes secundaris no desitjats varen en algun moment ennuvol·lar la seva ànima alegre, limitant la seva activitat. Tot i això, l'Uri, mai no deixà de lluitar per a mantenir una bona qualitat de vida. Fins als darrers moments gaudí amb la seva companya Sara, l'Aran, la seva gossa i els seus gatets, dels seus llibres i articles, dels seus esports (encara que amb més limitacions), dels seus arbres, dels seus bolets, de les seves aus, dels seus llacs, de les seves "pedres", dels seus àpats, dels viatges, dels grups de cant coral.

Al cim del Perafita amb la Marta i la Sara

L'Uri i els pares

Era un divendres, 15 de desembre, al voltant de les quatre de la tarda. No feia massa que jo havia arribat de la feina i era a la cuina acabant de dinar. Em sentia cansat, com acostuma a passar els divendres després de tota la setmana de feina, però amb ànim positiu, pensant en organitzar el cap de setmana, per a gaudir amb la Marta, la meva dona. Vaig sentir remoure's la clau al pany de la porta i ella l'obrí. El meu primer pensament fugaç va ser: "que bé, avui la Marta arriba abans de l'hora habitual". Segons després amb una cara desencaixada, que no li havia vist mai, em digué:

l'Uri és mort. L'anunci de la seva inesperada mort em produí una reacció mental i física que mai no havia experimentat, no podia ser, l'Uri no!!!

No entenc ni entendre mai com la vida ha pogut estafar-li tants anys a una persona tan intensament enamorada d'ella. El meu germà deixà de viure un migdia, a la meitat del mes de desembre, a casa seva i envoltat dels seus, havent fet tot just els 54.

Sí, ja no el podré tornar a veure, ni escoltar, ni tocar, ni oloar. La vida ens ha separat però la seva presència en la meva mai no morirà.

“A mi viure m’ocupa molt de temps”

SARA ALIAGA

La Cerdanya et va fer brollar la música

En escriure sobre aquesta part molt important en la vida de l'Oriol puc dir, sense errar, que la Cerdanya va ser la responsable de despertar en ell l'esperit de la creativitat, un instint que adormit es va il·luminar al seu interior en viure a la comarca. Ell sempre comentava que a Barcelona els llargs desplaçaments impedi­en el que en un lloc petit hom podia fer amb tranquil·litat. Així, el 1994 l'Oriol es va apuntar a l'Escola Municipal de Música de Puigcerdà per aprendre solfeig i guitarra clàssica. Recordo aquells nervis dels exàmens finals quan pujaven els examinadors del Liceu. Es va enamorar de la tècnica i el repertori barroc per aquest instrument, el qual abandonaria el 2001, per canvis de professorat però, sobretot, per manca de temps i de dedicació que la mateixa guitarra li exigia. No obstant això, no va renunciar a escoltar la música que autors del barroc van escriure per aquest instrument, la tiorba o el llaüt, fins al punt que aquesta discografia era un regal recurrent d'aniversari o Reis.

L'Oriol practicant. Mas Sallent de Bolvir. 1997

La tardor del 1996, l'amic i professor de solfeig, Salvador de Montellà, arran de la recuperació de l'orgue a Sant Domènec i del llibre sobre els orgues de Puigcerdà que ell mateix va escriure amb en Sebastià Bosom, director de l'Arxiu Comarcal, va decidir

recuperar la Capella de música que havia existit fins a la Guerra Civil. Per aquest motiu li va proposar formar-hi part del cor. Naixia la Capella de Santa Maria de Puigcerdà i un bon tenor.

L'Oriol va descobrir el seu instrument, millor dit, el va redescobrir, doncs a l'Escola Pia de Sarrià de Barcelona on va estudiar va participar en un concurs de cantants que van retransmetre (ell sempre ho explicava així) per una televisió interna que tenia el col·legi, la cançó segurament devia ser del Julio Iglesias perquè li agradava a la seva mare i a la noia gallega que ajudava a casa, i sempre que podia, sobretot si hi havia algú d'aquell país, cantava amb veu dolça aquelles primeres estrofes: *“Eu quero che tanto, e ainda non o sabes. Eu quero che tanto, terra do meu pai... Un canto a Galicia, hey...”*. Un fenomen curiós, perquè l'Oriol no era de recordar de manera fidedigna les lletres de les cançons, ni tan sols les del seu admirat Lluís Llach.

L'Oriol cantant a l'Escola Pia de Sarrià

L'Oriol s'hi va dedicar a la Capella amb gran il·lusió, una formació en aquells moments d'amics i coneguts, de sopars conjunts abans de l'assaig a l'Ivan (un local de menjar ràpid que hi havia al final del carrer Major de Puigcerdà, a tocar la plaça Cabrinetty), amb l'únic

objectiu en aquell moment de vestir amb cants les cerimònies litúrgiques més importants de la Parròquia de Santa Maria. Sempre va ser qui va recollir totes les notícies de la coral i les va arxivar. En arribar la Carme Baulenas a l'Escola de Música com a professora de cant el curs 1999-2000, ell va ser un dels primers a apuntar-se. La Carme li va ensenyar tècnica vocal, el va fer treballar veu i el cos, i va treure el cantant que l'Oriol amagava.

La primera fotografia oficial de la Capella de Santa Maria a les escales de la Torre del Remei de Bolvir. L'Oriol és el cinquè de la fila de la paret. 1998

Va ser un molt bon cantant, afinat, compromès, complidor i un bon company. A la Capella va ser-hi deu anys, sota diferents directors i directores: en Salvador de Montellà, Bernard Canredon, Carme Baulenas i Diana González. El juliol de 2007 va deixar aquesta formació per entrar-hi a formar part de la Polifònica de Puig-reig sota les ordres del mestre Ramon Noguera. La Polifònica li va obrir la porta a grans escenaris com l'Auditori de Barcelona, el Palau de la Música, el Gran Teatre del Liceu, L'Auditori de Girona, i multitud d'escenaris per arreu, així com ser dirigit per grans mestres, com Antoni Ros Marbà, Salvador Brotons, Nello Santi, Eiji Oue, Josep Pons, entre d'altres. La Polifònica de Puig-reig exigia un important compromís que va incloure els desplaçaments des de Cerdanya fins a Puig-reig, aprendre tot el seu repertori i els nous projectes, entre els quals hi havia grans obres corals: El Messies de Haendel, Els Gurrelieder de Schönberg, L'Elies de Mendelssohn, el Rèquiem de Mozart, el Carmina

Burana d'Orff, El Nabucco de Verdi, la Cavalleria Rusticana de Mascagni, entre les més destacables.

Junts a l'assaig general de l'Elies de Mendelssohn el 2010.

El setembre de 2011, després de diferents episodis greus de la seva malaltia cardiovascular manifestada a finals del 2007, els metges li van recomanar un ritme més tranquil i evitar els continus canvis de pressió provocats per la diferent alçada entre la Cerdanya i el Bages. Aquesta peculiaritat geogràfica, que per a molts és una anècdota simpàtica, li implicava un important risc. En aquest fet i un nou equip a l'ajuntament de Puigcerdà que semblava arribar amb forces i bons propòsits cap a un Museu Cerdà (la seva dedicació professional i vital) que no acabava d'arrancar, van fer que s'acomiadés de formar part de la plantilla estable de la Polifònica i participar únicament com a reforç en projectes puntuals.

Portada del CD gravat a l'Auditori de Roses el 2011, l'Orquestra de Cambra de l'Empordà i la Polifònica de Puig-reig, sota la direcció del mestre Carles Coll. L'Oriol és el quart de la fila de dalt.

Polifònica de Puig-reig 2011. L'Oriol és el segon de la fila de dalt.

L'Oriol no per això va deixar de cantar, va entrar a formar part, aquell mateix 2011, de l'important projecte coral, el Cor Transfronterer de Cerdanya, essent una de les peces claus en tots els projectes que aquest cor va tirar endavant (Glòria de Vivaldi, Rèquiem de Mozart, Rèquiem de Fauré), pocs dies abans de la seva partida, havia rebut la partitura del nou projecte del CTC, la MisaTango de Palmieri. Sobre la taula de l'escriptori va quedar al costat dels seus retoladors fosforescents de tres colors per pintar-la d'aquella manera tan seva.

Tanmateix, el 2014 la coral Les Camilleres de Sallagosa s'apropaven a la celebració dels 45 anys i li van demanar reforçar la coral en els diferents projectes de celebració d'aquesta important efemèride, com la gravació del disc "Memòria", una participació que es va allargar fins a finals del 2016, mentre la salut ho va permetre.

Però l'Oriol, amb aquella il·lusió i certa tossuderia que el caracteritzava, va perseguir al Lluís Obiols de l'Alt Urgell per aconseguir un petit somni que ambdós havien mig parlat durant els assaigs del CTC. Aquest es va veure realitzat la tardor del 2014: un petit conjunt vocal amb amics on poder prendre decisions conjuntes i fer música en un ambient distès tot experimentant noves fórmules, un petit grup ple on ell va ser el somriure i l'alegria fins al seu darrer assaig. Així va néixer el Conjunt Vocal i Consonant, nom amb el qual es va batejar en el darrer moment davant la imminència d'una primera actuació en públic.

Trobada de Corals de Cerdanya a Talló 2016 cantant amb les Camilleres de Sallagosa.

Conjunt Vocal i Consonant. Sant Pere d'Alp 2017.

La Cerdanya et va fer brollar milers de colors

L'Oriol, i mercès al Miquel Rosell, director del Taller d'Arts Municipal de Puigcerdà, va obrir una altra porta, la de la creació plàstica. Guiat magistralment per l'amic es va convertir en ceramista i pintor, donant volada a una habilitat innata, potser heretada d'un besavi matern, que en els seus treballs professionals en els camps de l'antropologia física i de l'arqueologia ja es demostrava.

Bon Any 1987.
Dibuix sobre paper
amb llapis de color.

Cartell guanyador el 1999.

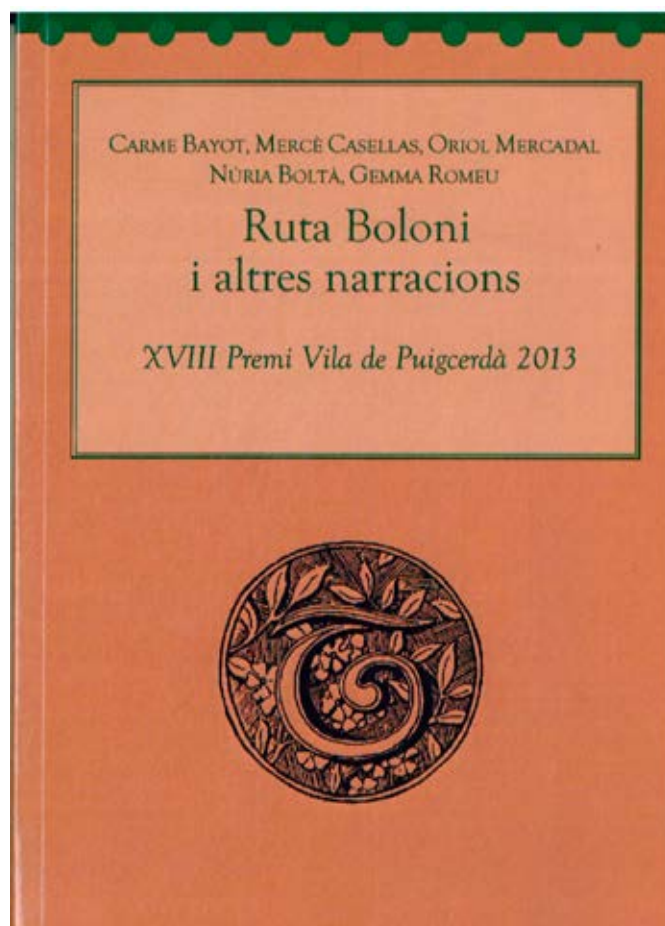
Va ser un període curt però intens on va aprendre diferents tècniques, que va deixar petjada a les parets d'amics i familiars, i a la història gràfica de la Festa de l'Estany de Puigcerdà! Sí, amb l'amiga Montse Gòmez, van inventar el "cartell a quatre mans" una nova modalitat que els va fer guanyar el concurs de cartells de la Festa de l'Estany del 1999, el 2001 i el 2003.

Nevada a Pal. Oli sobre tela. Col. A. Mercadal/M.Raduà.

La Cerdanya et va fer brollar boniques paraules

No obstant això, puc assegurar que aquests "amors" eren i van ser prescindibles davant del que sentia per la Cerdanya, que es traduí en voler trepitjar-la sencera (a peu, en bicicleta, en raquetes de neu, en esquís...), en conèixer-la sencera, en recercar-la, en escriure-la. No parlaré aquí del centenar d'articles i dels llibres escrits per l'Oriol des del seu vessant professional, sobre diferents temes de la comarca amb gran rigor científic; parlaré de l'Oriol a qui li agradava escriure contes, inventar realitats o potser reproduir-ne de passades, de l'Oriol que estimava, coneixia i defenia la llengua. L'Oriol narrador va veure reconeguda aquesta faceta força desconeguda per a molts. Amb la narració curta *"Torb, l'hivern de Cerdanya"* va guanyar el primer premi de prosa en els Jocs Florals de Cerdanya del 1994, concurs en el qual va tornar a quedar finalista uns anys després; Amb el conte *"Pedra de llamp"* va aconseguir el tercer lloc del XVIII Premi Literari Vila de Puigcerdà del 2013 i publicat l'any següent.

L'Oriol rebent el premi de mans del regidor de l'Ajuntament de Puigcerdà, Sr. Domingo Mora i l'edició del XVIII Premi.

L'Oriol no entenia a la gent que s'avorria ni als jubilats que no tenien res a fer, ell creia en aquella frase que li va regalar una empresa de disseny: "A mi viure m'ocupa molt de temps". La jubilació una etapa que ell esperava per, sense presses, continuar fent, aprenent i escrivint, i així li va fer dir a en Martí, el vailet protagonista del seu conte *"La pedra de llamp"*: "Que a mi no em falti mai la imaginació i la il·lusió de viure, ni a la meua testa la llum necessària per poder desfermar-les a cada instant!"

L'Oriol Mercadal i la recerca arqueològica

ORIOLESTI VILA

Intentar resumir la recerca en el camp de l'Arqueologia de l'enyorat amic Oriol Mercadal és una feina difícil, en bona part degut a la gran quantitat de treballs i temàtiques diferents que dins d'aquest camp va abastar al llarg de trenta anys d'activitat ininterrompuda. Per a ell, l'arqueologia implicava uns principis – podríem dir-ne ètics- que ell sempre va respectar: curiositat intel·lectual, honestat científica, i estima pel territori i la seva gent. Per això, fins i tot quan va treballar científicament en altres camps, va seguir sent bàsicament un arqueòleg.

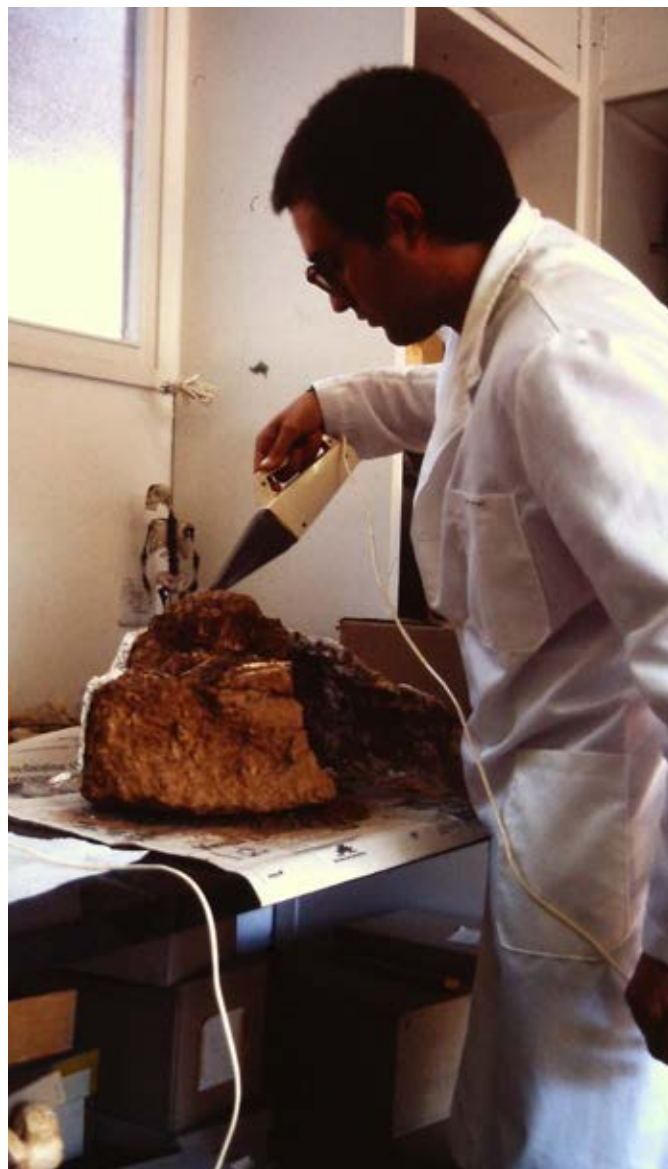
Com sabem, la seva formació va estar centrada especialment en el camp de la Prehistòria, amb una gran predilecció per la Paleoantropologia, però els seus treballs van superar molt àmpliament aquests límits, treballant tots els períodes i aprofitant totes les fonts d'informació, des de la toponímia i les fonts medievals, passant per les prospeccions superficials i l'arqueologia en extensió.

Jo, que vaig tenir la sort de treballar amb ell tot just sortir tots dos de la facultat de Filosofia i Lletres de l'Autònoma l'any 1987, aviat vaig descobrir que no es podia dissociar l'Oriol arqueòleg de l'Oriol persona. No vivia per l'arqueologia - evidentment ell tenia molts altres interessos- però tot el que vivia ho feia com un arqueòleg. Aquella era la seva manera de viure.

El mateix podríem dir del seu gran territori de recerca, la Cerdanya i el Pirineu. Ell era de Barcelona, però des de petit el seu contacte amb la Cerdanya havia estat generador de complicitats i d'interessos amb aquest territori, i per això no és estrany que juntament amb la seva companya Sara Aliaga –co-autora i còmplice de molts dels seus treballs, encara que no sempre va signar-los- ja l'any 1992 decidís anar-hi a viure. No podia ser d'una altra manera. L'Oriol arqueòleg havia de viure al territori que més volia estudiar.

Podríem iniciar aquest breu resum de les seves fites científiques en els primers treballs de camp, dedicats especialment al període de la Prehistòria. Els contactes

i estades amb l'equip de Jean Guilaine –un dels seus mestres- el va dur cap al Neolític, i la seva relació amb el Dr. Domènec Campillo, cap a la paleoantropologia i la paleopatologia.

L'Oriol a finals dels anys vuitanta treballant al Laboratori de Paleoantropologia del Museu Arqueològic de Barcelona

En el camp de la Paleoantropologia (en aquell moment en mans de molt pocs especialistes, i encara menys paleoantropòlegs professionals) ell va treballar especialment al voltant de l'equip del Museu d'Arqueologia de Barcelona, formant-se sobretot amb

el Dr. Campillo, però ja col·laborant amb especialistes que s'han convertit en referències d'aquesta disciplina com els Prof. D. Turbón, E. Chimenos, A. Malgosa i més recentment Eulàlia Subirana. El nombre d'estudis i publicacions a partir de finals dels anys 80 i sobretot els 90 fou molt notable (alguns d'aquests treballs romanen encara malauradament inèdits), amb assistència a Congressos importants, com el 7è "European Meeting of Paleopathology", celebrat a Lyó, on va presentar un interessant conjunt de cranis trepanats de Menorca (publicat el 1989), el VI Congreso Español de Antropología Bilógica (Bilbao, 1989) i el Novè Congrès de Paleopatologia Europea (Barcelona, 1995). Els seus estudis cobreixen especialment jaciments catalans (Balma de la Sargantana, Rocabrúna, Cova Guineu, La Moleta del Remei, Ca n'Olivé, etc.) però també de fora (Cortes de Navarra, Campa Torres, El Collado, etc.). En aquest camp destaquen els seus treballs, força pioners, referents a l'estudi de les ferides i de la violència a la Prehistòria, a partir dels treballs en jaciments tan destacats com la costa de Can Martorell (Dosrius), datat en el calcolític, estudiat juntament amb la Bibiana Agustí i publicat en importants revistes i monografies entre el 2003 i 2005. Sempre he pensat que, d'haver estat viable, a l'Oriol Mercadal li hagués agradat dedicar-se professionalment a aquest camp, però les circumstàncies d'aquell moment el van fer dirigir cap a altres fites. Tanmateix, no va abandonar mai aquesta disciplina, on seguia sent un molt bon especialista, i els seus treballs amb restes antropològiques cerdanes –com les de Talló, o més recentment les de la rectoria d'All- així ho demostren.

Excavació arqueològica de Ca n'Isach (Palau-Saverdera) principi dels anys noranta, l'Oriol dret al mig.

Ja fora de la Paleoantropologia, però encara dins l'àmbit de la Prehistòria, fou el neolític l'objecte principal d'interès de la seva recerca en aquests primers anys, en bona part degut a la influència d'investigadors de primer nivell que va conèixer aleshores, com Jean Guilaine o Josep Tarrús. D'aquest grup cal destacar en primer lloc els treballs a Ca n'Isach (Palau-Saverdera), que per moltes raons seria sempre un jaciment de referència personal. Treballar amb l'equip de Josep Tarrús, referència indiscutible a Catalunya en l'estudi del megalitisme, el va apropar a una problemàtica que després aplicaria a l'àrea pirinenca, on l'estudi dels megàlits és –o hauria de ser- una de les recerques més potents. Aquest poblat a l'aire lliure, excavat en extensió, va ser l'objecte de la seva tesina, aprovada amb excel·lent per unanimitat l'any 2000 a la UB, i de molt nombroses i destacades publicacions, on l'Oriol Mercadal va participar com a coautor, com la Tribuna d'Arqueologia de l'any 1990-91, el gran congrés peninsular sobre el Neolític de Gavà del 1996, i especialment la recent monografia del Museu d'Arqueologia de Catalunya de l'any 2017, culminació de quasi 30 anys de recerca.

L'Oriol a finals dels vuitanta excavant restes humanes aparegudes a Can Feu-Bòbila Madurell (Sabadell/Sant Quirze del Vallès).

Cal destacar també els seus treballs a finals dels 80 i principis dels 90 als jaciments de Can Roqueta i Bòbila Madurell, on va exercir com a codirector, en un moment on s'iniciaven les grans excavacions arran de l'auge constructiu, i on l'arqueologia catalana entrava en una nova dimensió, la de l'arqueologia professional lligada a les grans infraestructures. Ja a un nivell més modest, destacaria també el jaciment neolític de Sanavastre, que si bé presentava una entitat molt menor als abans esmentats, va permetre unir dues

grans aficions de l'Oriol: el Neolític i la Cerdanya, obrint així noves vies d'interpretació referents a la presència d'aquestes comunitats a l'àrea pirinenca i en cotes elevades, cada cop més ben conegudes.

L'Oriol durant l'excavació del jaciment de Montlleó (Prats i Sansor).

De tota manera, si hem de destacar un jaciment emblemàtic de la prehistòria que va engrescar especialment a l'Oriol, hem de parlar de l'establiment Magdalenian de Montlleó (Prats i Sansor). Aquest jaciment va permetre documentar per primera vegada una presència humana del paleolític superior a la Cerdanya, trencant no només la visió d'un territori aïllat i remot, sinó també la d'una plana cerdana inhabitable en aquestes cronologies. A Montlleó, i juntament amb el seu bon amic Xavi Mangado, el que semblava inicialment un jaciment de poca entitat (i en risc de desaparèixer pels moviments de terres) s'ha acabat convertit en una referència per al magdalenian a l'àrea catalana, com s'ha posat de manifest en molt diverses publicacions, tant nacionals com internacionals (per exemple, *Archeologie de la Montagne européenne*, Ed. Errance 2010, o a *Quaternary International*, 2012). La integració d'aquest jaciment en diversos projectes de recerca, dirigits pels Profs. J.M Fullola i Xavi Mangado, on participava com a membre investigador l'Oriol Mercadal, mostren la solidesa i continuïtat d'aquesta recerca.

Pel que fa a l'edat del bronze, i també molt vinculats al seu contacte amb els investigadors francesos, l'Oriol va tenir molt interès a seguir els treballs dels equips que es dedicaven a aquest camp al vessant nord pirinenc, i en especial a l'àrea de la Cerdanya-Capcir, on els treballs de Pere Campmajó i Denis Crabol a St. Feliu de Llo eren una referència. La col·laboració primer

L'Oriol segon per l'esquerra i l'equip de Montlleó a la inauguració de l'exposició sobre aquest jaciment al Museu Cerdà el 2017.

amb en Pere i després també amb la seva companya Christine Rendu van suposar una gran ajuda per a una arqueologia cerdana fins aquell moment poc dedicada a aquell període.

El mateix podríem dir de la primera edat del Ferro, un període molt interessant pel que fa a la cultura material, i de jaciments al costat francès, però força esquerp a l'àrea de la Baixa Cerdanya. Cal destacar aquí l'interès en els darrers anys de l'Oriol perquè es reestudiessin alguns conjunts arqueològics importants, com els materials de la Fou de Bor i d'altres coves cerdanes, que en el seu moment no havien estat prou valorats. És paradoxal, i a la vegada dolorós, pensar en la recent troballa fortuïta de Bor, un conjunt de materials de bronze d'una altíssima qualitat de la primera edat del Ferro, que estaven estudiant conjuntament en Josep Gallart i l'Oriol. Sens dubte es tracta d'una troballa que obrirà noves perspectives a la recerca, i que demostra la potència d'aquest període històric a la comarca (uns primers resultats han estat ja donats a conèixer a la Tribuna d'Arqueologia 2017-18) així com l'enorme quantitat de feina que encara ens falta desenvolupar en aquest camp. Només podem agrair-li a l'Oriol que gràcies a ell aquests materials es van recuperar, i que s'hagi posat de nou aquest període en el panorama científic pirinenc.

Avançaríem així cap al període ibèric, un dels camps on la transcendència de la seva recerca és més evident: davant d'un món ceretà que consideràvem no iberitzat, i que fins a la romanització no havia entrat en contacte amb les influències d'origen mediterrani que donaven lloc al món proto-urbà, ara podem confirmar la filiació ibèrica dels ceretans. De fet, ja

l'any 1992 va publicar un article, en col·laboració amb qui signa aquest article, oferint els primers resultats de les nostres troballes al jaciment del Castellot de Bolvir, qualificant d'*oppidum* el jaciment, i plantejant-se la filiació ibèrica dels ceretans. La cronologia dels s. II-I a.n.e. que coneixíem en aquell moment ens va dur a ser prudents, però ja qüestionàvem la no iberització d'aquelles comunitats. Cal també destacar aquí de nou la seva honestedat científica: davant d'uns resultats limitats ja que es tractava d'un petit sondeig, no creguérem convenient contradir totalment la teoria dominant d'aquell moment, i proposarem una iberització tardana dels ceretans, deixant oberta la qüestió (així per exemple ho vàrem fer encara a l'important col·loqui sobre llengües paleohispàniques de Barcelona 2005). Quan anys més tard es va posar de manifest aquesta filiació ibèrica (gràcies a la continuació dels treballs al Castellot com per les aportacions en els estudis dels gravats ibèrics), amb cronologies clares dels s. IV-III a.n.e., no va dubtar a modificar la nostra anterior proposta, reconeixent que les nostres antigues publicacions havien errat en aquest punt.

L'equip: Joan Oller, Oriol Olesti, Oriol Mercadal, Jordi Morera, al jaciment del Castellot de Bolvir.

Pel que fa a les excavacions al Castellot de Bolvir, la seva empenta va ser molt important perquè a partir de l'any 2006 es reprenguessin les excavacions en extensió, i perquè el jaciment fos finalment museïtzat l'any 2015. El mateix podríem dir respecte al segon jaciment ibèric ara com ara més important de la comarca, el tossal de Baltarga, que ell va proposar de prospectar de manera sistemàtica, i que va començar a ser excavat en extensió l'any 2011. També cal destacar l'estudi dels gravats rupestres ibèrics, on sempre va estar al costat d'especialistes com Pere Campmajó i

Joan Ferrer, amunt i avall per la comarca. També aquí va compartir desinteressadament les seves troballes (per exemple el conjunt de Niula), de manera que tothom se'n pogués beneficiar.

L'Oriol documentant gravats sobre roca a la solana cerdana. 2017.

Totes aquestes novetats respecte del món ibèric han donat lloc a nombroses publicacions i congressos on l'Oriol va participar, però en destacaria especialment dues. En primer lloc, l'article sobre els Ceretans que s'acaba de publicar a la prestigiosa revista *Archivo Español de Arqueología* aquest mateix any 2018, i que malauradament l'Oriol no ha pogut veure editat. En segon lloc, el col·loqui *ArqueoPyrenae* 2015, del que va ser un dels organitzadors i editors, i que va tenir en el període ibèric un dels seus temes més destacats. L'edició del col·loqui com a número 21 de la revista de la UAB Treballs d'Arqueologia, on va participar fins al darrer dia, és un bon exemple de com ha canviat l'arqueologia pirinenca en aquests darrers 20 anys, i tot el que li devem en gran part a ell. No voldria oblidar tampoc la gran transcendència que per a l'estudi del món ibèric va tenir el *XIII Congrés Internacional d'Arqueologia de*

Puigcerdà, dedicat al món ibèric dels Països catalans, on ell va ser un dels directors i posterior editor, amb una publicació exemplar que segueix sent encara avui una important obra de referència.

L'Oriol a la inauguració de l'Espai Ceretània de Bolvir.

Finalment, respecte del període ibèric, una darrera reflexió: el febrer de l'any 2017 el bon amic Jordi Morera, director i codirector de les excavacions al Castellot de Bolvir des dels seus inicis, va presentar la seva tesi doctoral a la UAB dedicada a la iberització i romanització dels ceretans, una tesi que no hagués estat possible tampoc sense l'ajuda de l'Oriol. Per qüestions acadèmiques -l'Oriol no va ser mai doctor- no va poder ser al tribunal, però això no vol dir que no participés en l'acte. Va venir, va parlar, i tots vàrem celebrar aquella tesi com un èxit conjunt. Tots sabíem que ell era una peça clau d'aquell treball.

Pel que fa al període romà, la seva activitat fou també abundant i generosa, i val a dir que no sempre fàcil. Gràcies a la seva empenta, l'any 1990 vàrem poder elaborar la primera Carta Arqueològica de la Cerdanya per al Servei d'Inventari de la Generalitat de Catalunya (O. Mercadal, A. Oliver i O. Olesti). Aquella feina, que no es va limitar a un inventari i valoració de jaciments sinó que va implicar una feina de prospecció i localització de nous jaciments, va permetre posar les bases de la recerca arqueològica a la comarca. Malauradament, però, no va servir prou per a protegir-ne efectivament el seu patrimoni. La Cerdanya estava sent objecte d'un procés de transformació territorial sense precedents, i l'Oriol,

juntament amb la Sara, lluitaven per identificar i salvar els seus jaciments arqueològics. Es convertirien així en els arqueòlegs territorials de la comarca *de facto*, però sense eines, ni càrrec, ni sou. La col·laboració amb els serveis territorials de Girona i Lleida era constant, però no sempre s'arribava a temps. Un exemple desgraciat va ser el cas del Roc d'Esperança (Alp), un jaciment romà d'entitat, que per primera vegada permetia conèixer un establiment rural amb continuïtat des del període ibèric final (com a mínim) fins a la tardo-antiguitat. L'Oriol va dur a terme uns primers treballs de delimitació i valoració el 1989-90, però l'excavació en extensió va quedar pendent, i no va ser a temps d'evitar la destrucció del jaciment poc després. Els articles publicats entre el 1990-94 donen fe del seu gran interès (necròpolis inclosa), però també de la gran quantitat d'informació que hem perdut, essent potser l'únic exemple de vil·la o *vicus* romà conegut a la comarca.

En l'altra cara de la moneda, hi hauria el cas de Llúvia, la *Iulia Livica* citada per les fonts romanes. Des de finals dels anys 60, i especialment al llarg dels anys 80, primer Miquel Oliva, Aurora Martín i sobretot el Dr. Josep Padró havien dut a terme interessants treballs al nucli urbà. A principis dels 90, però, també aquí l'auge constructiu amenaçava el patrimoni arqueològic. Cal destacar el paper de l'Oriol i la Sara en l'inici de les excavacions a l'àrea de les Colomines, dutes a terme per Jordi Guàrdia i l'empresa Arqueociència S.L. Els treballs van posar de manifest l'existència d'un nucli urbà de primer ordre, amb un fòrum monumental que segueix encara aportant interessants novetats cada any. L'Oriol ha participat en la major part de les publicacions científiques referents a aquest jaciment, però en destacaríem especialment tres: el treball dedicat al macac del s. VI d.C. enterrat al pòrtic del fòrum publicat en anglès per la prestigiosa editorial Brill (*War and Warfare in Late Antiquity*, 2013), el congrés celebrat a Cartagena sobre el final de les ciutats romanes (2014), i un més recent sobre el tresoret monetari del s. VI, publicat a Mainz (2016). De fet, el macaco de Llúvia, un cas excepcional que ha estat objecte de molt diverses publicacions en importants revistes, fins i tot de Primatologia (com *Folia Primatologica*, 2015), torna a ser un bon exemple de la seva actitud vital: excavat per ell i en Jordi Guàrdia, pràcticament de nit, sota una nevada, per

evitar perdre informació. Malauradament l'Oriol no ha arribat a temps de veure la lectura de la tesi sobre la ciutat romana de Llívia d'en Jordi Guàrdia, llegida recentment, però no cal dir que és fàcil trobar-hi la seva petjada en diversos capítols de l'obra.

L'Oriol excavant el macaco aparegut a la Colomina de Llívia. Avui el macaco és al Museu de Llívia muntat per l'Oriol.

El període romà no era el que més interessava a l'Oriol, però s'hi dedicà plenament quan era necessari. Així, l'estudi per exemple de les monedes de la comarca, aconseguit després d'una difícil tasca d'inventari de les col·leccions particulars, va permetre-li publicar, juntament amb la Marta Campo, diversos articles sobre la circulació monetària a la Cerdanya de gran interès (per exemple al *XIII Congreso Nacional de Numismática* de Cadis, del 2007). També els nivells d'època romana republicana del Castellot i Baltarga han estat publicats a bastament en publicacions abans referides, com el congrés *ArqueoPyrenae* o la *Tribuna d'Arqueologia 2009-2010* o la del 2015-2016, encara en premsa. Destacaríem també finalment els treballs desenvolupats a les Guilleteres d'All, les possibles mines d'or al·luvial d'època romana en les quals va treballar des de l'inici de la recerca, ja el 2005. Des de les prospeccions inicials, passant per l'excavació en extensió d'un dipòsit hidràulic els anys 2010-2014,

fins a la publicació dels primers resultats, l'Oriol va formar part de l'equip, sempre amb la seva empena i optimisme que el caracteritzaven.

La major part d'aquestes recerques les va fer en el marc dels diversos projectes de recerca del Ministeri d'Educació i Ciències espanyol (dirigits primer pel Prof. Alberto Prieto, i després per mi mateix), i de la Generalitat de Catalunya (Excava 2005, Biennals i Quadriennals 2010-2011, 2012-2013, 2014-2017) de les quals va ser membre investigador. La seva tasca va permetre fins i tot que el Museu Cerdà de Puigcerdà fos considerat un dels organismes de recerca del Pla de Recerca estatal, una fita que només es pot explicar per la seva vàlua personal.

Passaríem finalment així al període medieval, possiblement un dels més fructífers pel que fa a resultats. Sembla contradictori, però hem de començar aquest recull pel final: pocs dies abans de morir, l'Oriol va presentar el seu llibre, que va coordinar i redactar en la major part: *Patrimoni medieval de la Cerdanya i el Capcir*, Dalmau Ed. 2017. En aquell moment, per les absurdes presses del dia a dia, no li vaig poder dir el què en pensava, i ho faig ara, ni que sigui tard. Es tracta d'un llibre excepcional, un resum de tota la seva trajectòria vital en la recerca, on el període medieval és només una part del que realment ens planteja l'obra: una veritable carta d'amor a la Cerdanya, al seu patrimoni, al seu paisatge i a la seva gent. Cap de les entrades d'aquesta guia patrimonial es limita al període medieval, sinó que l'Oriol no pot evitar entrar en tots els precedents, els contextos històrics, i els valors paisatgístics i culturals de tots aquests indrets. Un llibre de divulgació, però que només s'ha pogut fer gràcies a tota la recerca que hi ha al darrere.

De fet, aquest interès seu pels paisatges medievals es troba ja en la seva ponència conjunta (amb la Sara Aliaga i el bon amic, també desaparegut massa jove, Sebastià Bosom) del congrés *Muntanyes i població*, publicat a Andorra el 1995.

L'Oriol vestint la Mare de Déu de Font-romeu per a la sessió fotogràfica de la publicació de Dalmau Ed.

A un nivell més concret, alguns jaciments del període medieval i modern són claus per entendre la seva trajectòria científica i professional.

Per ordre cronològic, començaríem per Sta. Maria de Talló, un jaciment amb nivells del s. VII i posteriors, en el qual encara queda molt per fer. La seva inclusió al volum VII de la *Catalunya Romànica* (Enciclopèdia Catalana, 1995), on l'Oriol va participar activament, ja ens dona una referència del seu interès científic. El 2006 van realitzar-hi noves excavacions, que han permès posar de manifest no només la presència d'època visigoda a l'indret, sinó el seu paper del nucli com a articulador d'un territori molt més ampli.

També cal destacar els diversos treballs desenvolupats a Puigcerdà, d'on no només va ser-ne director i ànima del Museu Cerdà, sinó el veritable arqueòleg municipal, encara que el càrrec mai no hagués existit. Els seus treballs als convents de St. Francesc i de St. Agustí, publicats a bastament, demostren la seva capacitat d'adaptar-se a qualsevol

problemàtica, fins al punt de treballar en monestirs fora de la comarca, com el de St. Llorenç de Bagà i de St. Quirze de Pedret. La seva recerca en les fortificacions i els túnels de la vila de Puigcerdà en són també una bona mostra.

L'Oriol i la seva mà dreta al Museu Cerdà, la Nati Balada, en la inauguració de la Casa Cerdana, una part de l'exposició permanent del Museu.

Menció a part mereixen els seus treballs al Call jueu de Puigcerdà, del 1992 i 2006, veritablement pioners en un moment on el llegat hebreu no estava de moda. Les excavacions dirigides per l'Oriol van identificar aquesta presència i la seva notable entitat -amb pocs paral·lels a la Catalunya medieval-, amb troballes significatives com una làmpada de Hannukà i un segell per marcar el pa. Malauradament, l'interès científic dels seus treballs (posat de manifest per exemple en la recent publicació en el marc del *V Congrés per a l'estudi dels jueus en territoris de llengua catalana*, Barcelona, 2015; o en *Quaternary International* 2014), no va estar acompanyat d'un interès patrimonial suficient, com hagués estat desitjable.

Pel que fa al món més rural, els treballs del període medieval han estat molt nombrosos, quasi sempre de la mà també de la Sara Aliaga, però en mencionarem uns quants pel seu interès: Sant Martí i Sant Serni de Vilavedra, Sant Miquel de Soriguerola, l'Ermita de Quadres, etc... Això explica que fos un dels encarregats de la ponència dedicada a la Cerdanya del Congrés *Esglésies rurals a Catalunya. Segles V-X*, 2007.

No podem acabar aquest article sobre la recerca de l'Oriol sense mencionar la *Història Comarcal de la Cerdanya* (Diputació de Girona) de la qual n'ha estat un dels coordinadors generals, i que està a

punt de ser publicada. El seu llegat científic també es trobarà aquí, en una obra on ell es va encarregar de coordinar el període de la Prehistòria però on també, inevitablement, ha acabat apareixent en quasi tots els altres apartats.

Per anar acabant, només voldria fer algunes reflexions finals. L'Oriol Mercadal va ser a tots els efectes l'arqueòleg territorial de la Cerdanya que l'administració nacional i municipal mai va voler –o poder– tenir. La seva tasca en l'àmbit de recerca va ser immensa, i només els que hem treballat en aquest territori sabem quants jaciments que hem estudiat i publicat els hi devem a ell. La seva generositat en tots els sentits va ser excepcional. Així cal entendre que sempre tingués temps, diners i voluntat per assistir a pràcticament totes les *Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona* que s'han celebrat, on ell tenia l'obligació moral, que no professional, d'aportar les novetats de la Cerdanya. El mateix podríem dir de la seva participació amb articles dedicats a l'arqueologia a totes les publicacions d'àmbit local que hi ha i hi ha hagut: *Ceretània*, *Querol*, *Sources*, *Ker*, *Cadipetraforca*, etc... Es tracta d'un treball ingent que li hem d'agrair, i que en molts casos seran les úniques referències per a

molts jaciments que ell va treballar. També en aquesta línia cal entendre la seva tasca com a veritable pal de paller en tots els *Congressos Internacionals d'Arqueologia de Puigcerdà* que s'han anat realitzant en els darrers anys, i on tant la gestió com la publicació portaven la seva empremta.

Finalment, un darrer comentari. Com he dit abans, l'Oriol no va arribar a ser doctor en Arqueologia, com li corresponia pels seus coneixements i treballs. Va formar part de la seva generositat i responsabilitat ajudar als altres a ser-ho. Però dir que l'Oriol Mercadal no va ser doctor és només una part de la veritat. Tots aquells que hem compartit amb ell l'interès per la Història del Pirineu, i que hem assolit el doctorat, li devem una part molt important de la nostra recerca.

Gràcies Oriol per això i per tantes altres coses.

Un gran record al costat de l'amic.
Durant la Carta Arqueològica de la Cerdanya
no només trobarem jaciments arqueològics.

L'Oriol Mercadal i les trobades micològiques de Cerdanya

JOSEP BALLARÀ

Sembla abans-d'ahir però fou l'any 1995 quan el Museu Cerdà de Puigcerdà, de la mà del seu director ORIOL MERCADAL, va promoure una iniciativa més de les moltes que va endegar al llarg dels seus anys de vida, aquesta relacionada amb els bolets, la Micologia, el coneixement dels fongs.

Comptava amb el suport incondicional d'en Pere Valiente, i disposava d'uns espais de classificació i exposició suficients i adequats. Fou aquest el punt de partida d'un primer contacte, d'antuvi una telefonada per presentar-se i explicar-nos la seva idea i projecte, i en trobar una receptivitat immediata per part nostra, un contacte personal posterior. Fou l'inici d'una col·laboració anual amb algunes persones que ja feia alguns ens movíem pel Berguedà fent micologia, i al cap d'uns anys, el 2001, legalitzàriem l'Agrupació Micològica Berguedana, entitat que va anar gestionant totes aquestes trobades esdevingudes posteriorment a Puigcerdà.

La Cerdanya és terra de bolets, i curiosament fins a aquell 1995, si hi havia hagut alguna mostra micològica, havien estat puntuals, tant a un costat com a l'altre de la frontera. L'Oriol va saber copsar aquell moment en què el tarannà de la gent, l'evolució de la societat urbanita, amb la necessitat de lleure i esbarjo els caps de setmana, d'acostament i retrobament amb la natura i per tant una necessitat de coneixement d'aquesta, demanaven oferir unes jornades micològiques, amb unes sortides de recol·lecció i comentari d'espècies, i sobretot la classificació i exposició dels materials trobats. El Museu Cerdà en fou pioner, i per la mateixa necessitat d'informació la seguiren la mostra de Guils de Cerdanya, i algunes mostres micològiques a la part francesa.

Els dos primers anys les jornades tractaren d'una sortida col·lectiva al bosc, cercant espècies que anàvem classificant i comentant quan els participants ens les ensenyaven, i cap al migdia, en un espai exterior de restaurant, agrupar les troballes col·lectives, posar-hi nom i explicar-les als recol·lectors, tant els

noms populars, com científics i, sobretot la possible comestibilitat; fet això, un dinar de germanor per tots.

Colze a colze classificant.

En edicions posteriors ja es va programar una sortida al bosc al matí, amb tots els col·laboradors possibles i els interessats que volguessin, per arribar al migdia, fer un mossec ràpid, classificar els bolets a la tarda i preparar-los per ser exposats en una sala del Museu Cerdà.

En tots aquests anys, es van anar succeint les dates, veient-se que els entorns del 12 d'octubre, per allò del possible pont o cap de setmana llarg, permetia allargar l'exposició un segon dia i que fos visitada per més públic. Algun any ja vàrem visitar alguns boscos glaçats, però la majoria d'anys resultava una bona data. La majoria d'exposicions foren de nivell, perquè amb l'ajut dels col·laboradors, era fàcil poder reunir, classificar i exposar més de 200 espècies, totes elles amb el seu nom científic i popular si en tenia i amb indicacions de la comestibilitat.

Amics i col·laboradors donant un cop de mà.

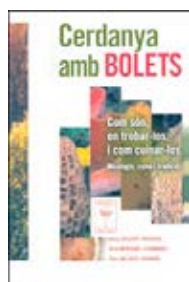
Muntant l'exposició de les espècies trobades.

Altres elements d'aquests anys de Trobades Micològiques de Cerdanya foren les etiquetes de classificació, que l'Oriol va anar confeccionant, modificant i ampliant, així com un registre de troballes de les espècies de cada any, separades per materials recol·lectats a Cerdanya, i materials provinents d'altres comarques; l'Oriol era una màquina de processament de dades, totes les informacions les desava i classificava, i el temps li donava la raó: davant de qualsevol iniciativa de treball o d'edició de llibre divulgatiu, les dades estaven disponibles.

Exemple d'etiqueta dissenyada per l'Oriol.

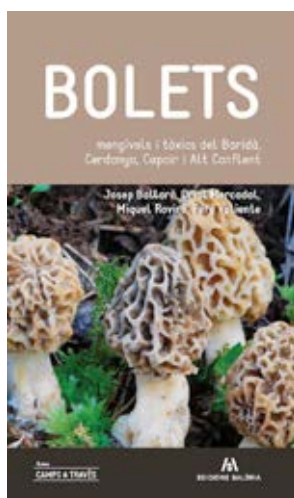
Alguns anys, les Jornades comptaven també amb una xerrada divulgativa improvisada al bell mig de la sala d'exposició, al costat dels bolets; en alguna edició es van programar conferències més temàtiques a la Sala d'actes –capella-, cursets de microscopia, i més darrerament un concurs fotogràfic amb tema bolets.

Una altra iniciativa va ser lligar

la micologia amb la gastronomia, recordant que els bolets eren matèria primera pels cuiners cerdans i el seu esforç de posar-ho a disposició de turistes i cerdans de cap de setmana. Va incorporar un tast d'embotits, plats preparats en un moment de les Jornades.

Sempre bon ambient a l'hora de l'entrepà de la Llesca en la llarga nit de classificació d'espècies de la Trobada.

El que sempre quedarà d'una feina ben feta: dues importants publicacions, un llibre i una guia de butxaca.

Les trobades micològiques de Cerdanya tingueren també alguns anys una edició primaveral, a finals de maig, per ensenyar també les espècies típicament primaverals, la majoria d'elles amb tradició de recol·lecció i consum a Cerdanya.

El pas dels anys va anar complicant les Trobades, ja que per llei de vida alguns col·laboradors els canviava el treball, la família, la residència, les obligacions de tota mena, també la salut, com va ser el cas del recordat

Oriol, que els darrers anys volia i quasi no podia. Resumiríem que aquests vint-i-un anys de Trobades van ser en el moment oportú que la societat demanava més informació de tota mena, sent possiblement el preludi d'aquesta societat de la informació i de la connexió a les dades que avui dia tots disposem.

Enmig de les Trobades, també algunes anècdotes que recordarem, com algun cotxe espatllat per la muntanya, algun cistell perdut, una mobilització de bombers i protecció civil pensant que una de les colles ens havíem perdut, troballes interessants, coneixement d'indrets micològicament interessants, i sobretot anys de complicitat, de neguit per la feina que calia fer, per l'obligació que les mostres micològiques fossin vistoses i abundants, complicitat derivada en treball, esforç i, sobretot amistat.

Oriol sempre estaràs al nostre costat!

Sempre va haver gran presència de públic curiós amant dels bolets en l'exposició guiada.

Encara et sento, Oriol

JORDI PASQUES I CANUT

Aviat farà l'any, el dia 21 d'octubre de 2017, va ser el darrer dia que ens vam dir adéu. Va ser en sortir de La Llesca i baixar junts amb tu i la Sara i el Climent Miró. Amb el Climent volíem venir a la presentació de la revista ERA, però havíem anat a Bolquera a missa i això ens va fer arribar a misses dites a la presentació. Us vam trobar a la Sara i tu amb l'Enric Quílez a La Llesca i vam sopar amb vosaltres. Ja al carrer, us vam posar i fotografiar amb les boines que portàvem el Climent i jo i baixant cap a l'aparcament, mai hauria dit que seria el darrer cop que ens veuríem.

La primera vegada que ens havíem vist, va ser ara fa prop de 25 anys, a les ruïnes del priorat de l'Orde de Jerusalem de Santa Maria de Costoja, a sota Vilamitjana. Volíem excavar la planta de l'església i el Josep Gallart, que ja passava al davant del patrimoni arqueològic del Departament de Cultura a Lleida, va pujar i ens vam trobar a Costoja. Encara recordo les paraules de l'Isidre Domenjó, tècnic de cultura del Consell Comarcal de l'Alt Urgell: "Baixarà una parella d'arqueòlegs de Cerdanya". I així va ser, la Sara i tu, tu i la Sara. Cada cop que he tornat a Costoja, he pensat en vosaltres i des que no hi ets, quan hi torno, encara sento les teves paraules de meitat de la dècada dels 90.

Encara et sento, Oriol. Encara et sento. Passo pels indrets on era habitual coincidir, al Castellot de Bolvir, a Montlleó, a Baltarga, tot passant per Ger, i al Museu Cerdà, que sempre per a tots serà el teu museu, perquè hi vas deixar la salut, hi vas deixar hores i hi vas trobar maldecaps i disgustos, durant anys. Però la teva tasca al Museu, que hauria estat encara més extensa i sòlida si t'haguessin deixat fer realitat els teus projectes, sempre serà tinguda en compte, com aquella sement primigènica que deixa senyal i caràcter.

Et sento baixant tot parlant amb el Pere Campmajó, els tres reressagats, del Tossal de Beders, acarats a Cadí, aquell dia tan bonic, com tants altres, ple d'aprenentatges, de coneixences, d'amistats. I et sento en la darrera expedició que vam fer, l'estiu de l'any passat, a la Cova de les Encantades, entre Toloriu i Arsèguel. Amb la tropa del Xavier Mangado, que excavaven a Montlleó, vam baixar a mitja tarda, després que et truqués per telèfon perquè ja m'havia avançat i havia trobat el pas de la pista tallat a mitja obaga per un parell de pins gruixuts que havien caigut. De seguit vas dir: "Aniré a buscar la motoserra que li vaig donar a un amic de Bolvir, a veure si funcionarà". I tant que fa funcionar! Obert el pas, vam tirar amunt, fins al pla de Torres. Abans de baixar cap a la cova, ens

vam fer la fotografia que he triat, perquè hi surt tota la colla, perquè també et senten, perquè també t'enyoren.

Encara et sentim Oriol, tota la gent amb qui vas treballar, col·laborar, a qui vas encoratjar, a qui vas aconsellar, a qui vas fer costat. Tenies un alt sentit de la responsabilitat professional, et trobessis al davant de les primeres figures de l'arqueologia del país (entre les quals

hi ets comptat), al capdavant de l'organització dels Col·loquis Internacionals d'Arqueologia de Puigcerdà, de jornades, de seminaris, de trobades o al costat del més humil passavolant. Hi vas ser sempre, indefallent, fins i tot quan la salut no t'acompanyava, amb il·lusió, amb ganes, amb ofici, amb bon cor, amb bon cor. I si tenies cura en fer les coses ben fetes a escala professional, en l'àmbit cultural i arqueològic; el devessall d'energia que vas dedicar a les teves aficions, com els bolets, les plantes, la natura en general diria jo, l'embolcall natural de Cerdanya sobretot i més enllà també. I cantar, els cants, que coralment i al costat de

Expedició a la cova de les Encantades, juliol de 2017.

la Sara vas enlairar per tants indrets. Em dol no haver pogut fer –no pensàvem en el teu partir tan sobtat– perquè l'alè cantaire de la Maria del Mar t'hagués arribat proper un capvespre d'estiu a Menorca, amb la sentor dels timons, voltats de blancor de marès i aquell verd (ben diferent del de Cerdanya), aquell verd secret, aquell verd antic, que tant estimaves de l'illa.

Recordo ara allò que em vas dir, amb anhel en la mirada, fa dos estius: "Jo somio jubilar-me i que amb la Sara anem a viure a Menorca i excavar". I just aquest estiu passat, a Menorca t'hi he sentit Oriol. Us he sentit amb la Sara, fent silenci davant la vellúria omnipresent de les navetes, dels talaïots, dels poblats talaïòtics, dels cercles habitats que encara van ocupar els romans i també us he sentit rallar, que és com diuen del fet de xerrar a Menorca, darrere els ullastres, darrere les mates de llentiscle, darrere els pins, darrere les alzines. Rodals de Trepucó, de sa Cudia Cremada –i te'ls dic en fregadís de noms, perquè et facin goig en escoltar-los-, rodals de Cornia Nou, de Talatí de Dalt, de Biniat Nou i Biniat Vell, de Sant Vicenç d'Alcaidús, de Torelló, de sa Torreta de Tramuntana, de Trebalúger, de Binissafullet, des Caparrot de Forma, de Calescoves, de So na Caçana, de Torrellisar Vell, de Montpler, de Rafal Rubí, de Biniac-l'Argentina, de Torralba d'en Salort, de Torre d'en Galmés, de ses Roques Llises, de na Comerma sa Garita, de Sant Agustí Vell, de Binicodrell de Dalt, de la cova des Coloms, des Galliner de Madona, de Son Mercer de Baix, de Binicalsitx, de Binimassó, de Torrellafuda i de Torretrencada!!!, des Tudons, de ses Arenes de Baix, de Montefí, de Son Olivaret, de Cala Morell, de Torre del Ram. Rodals volguts, amic, rodals teus Oriol, rodals conviscuts, estimats, amb la Sara. I encara podràs treure el cap a la cova des Càrritx, i a la des Mussol i a la des Pas. I al Museu de Maó veuràs la nova disposició i podràs parlar amb qui va ser l'arqueòloga de Menorca, l'ànima de l'arqueologia actual a Menorca, tal com tu ho has estat de Cerdanya. Parlareu i rallareu amb la Maria Lluïsa Serra, que també va marxar jove (el 1967, a la teva mateixa edat) i que també com tu tantes coses havia fet i engegat i tantes encara hauríeu projectat i fet.

Aquest estiu, un capvespre d'agost, i encara som a Menorca, vaig seure a Sanitja, la Sanisera antiga, mirant el ponent. Va ser el teu ponent, Oriol, perquè et sentia i et notava, et volia sentir i notar. Anaves

"El teu ponent, Oriol", Sanitja, 6 d'agost de 2018.

per l'aire de la mar, des del Pilar a Cavalleria, de Nati a Cala en Turqueta i fins a Talis, de Binimel·là al Caló des Rafalet. Fins que el sol no va ser a jóc, vaig restar assegut i amb una mà agafant aquella terra rogenca, batuda per les calorades i la salabror. I tu vas anar i venir, anar i venir, anar i venir.

Encara et sento, Oriol, paraules en present, en tertúlia compartida amb la colla, en les teves exposicions i conferències, en les teves acollides al Museu, en les excursions i a casa vostra, i a altres llars estimades de Cerdanya. "Hem d'anar a apamar el menhir de Targasona!", ens dèiem, ardits, amb delit d'anar-hi. Hi anirem, i silencis, tornarem també al Puig d'Oca, i t'escoltaré altre cop i un altre i un altre i sempre.

"I vas anar i venir, anar i venir". Nati, Ciutadella, agost de 2018.

Home participatiu i socialment compromès. Gràcies!

GRUP DE RECERCA DE Cerdanya

L'Oriol Mercadal va ser una persona participativa i socialment compromesa, per la qual cosa va ser present en les principals associacions i entitats de Catalunya vinculades amb les seves titulacions professionals, la d'arqueòleg i la de museòleg, però també d'opinió.

Quan va decidir establir-se a la Cerdanya i dedicar-se

professionalment a ella, la seva personalitat afable, respectuosa, oberta i generosa, així com la seva qualitat professional i la seva inquietud per aprendre, el van porta a què ràpidament esdevingués un important activista en l'entramat associatiu de la comarca, tant en l'àmbit personal com des de la seva posició de responsable del Museu Cerdà de Puigcerdà, el qual va concebre amb esperit comarcal. Gràcies a ell, el Museu va ser present, des del primer moment i quan encara no existia físicament, en moltes activitats comarcals de diferent caire, encara que principalment culturals, bé com a institució organitzadora, bé com a entitat de suport.

Al llarg dels anys el seu extens coneixement de tota la comarca (concebuda sense fronteres i en les més diverses disciplines) així com de la llengua catalana, el va portar a ser present i imprescindible tant a una banda com a l'altra de la "ratlla". La seva partida ha estat plorada en català i en francès, la qual cosa només significa una cosa: els seus braços oberts per a tothom.

Seguidament només enumerarem la seva pertinença o participació en clubs, institucions i associacions sobretot de la Cerdanya, recordant que darrere de

molts d'aquests punts que segueixen hi ha moltes hores de dedicació, moltes il·lusions, algun contratemps però, com diria ell mateix: molta riquesa humana, molta Cerdanya.

A CATALUNYA

- Soci de la *Societat Catalana d'Arqueologia* (Barcelona). Des del 1987.
- **Col·legiat** núm. 23.713 a l' Il·lustre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya. Barcelona. Des del 1988 al 1995.
- Soci d'*Òmnium Cultural* (Barcelona). Des del 1992.
- Membre de l'Associació d'Arqueòlegs de les Comarques de Girona. Des del 1993 al 1998.
- Membre de l'Associació de Museòlegs de les Comarques de Girona. Des del 1994.
- Membre de l'Associació de Museòlegs de Catalunya. Des del 1995.
- Membre del col·lectiu *Pirineus Culturals*. Des del 1995.
- Soci de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. Des del 1998 fins al 2008.
- Coordinador comarcal científic del Cercle d'Amics de la Ciència (Generalitat de Catalunya) Des del 1998.
- Membre del Consell Assessor de la revista *Arqueologia Medieval* (Revista catalana d'arqueologia medieval i moderna). ACRAM.
- Soci de l'Associació Micològica Font i Quer (Barcelona), des del 2006.

A Cerdanya

- Soci de l'*Institut d'Estudis Ceretans* (Puigcerdà). Des del 1988. I des del 1992. Membre del Comitè científic i organitzador del IX, X, XI, XII, XIII, XIV i XV Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Des del 1991. **Coordinador científic de la publicació (edicions de 1994, 1996, 1998, 2000,**

2003, 2006 i 2011) del Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà.

- Membre del Consell de Redacció i co-coordinador de la revista *Ceretania. Quaderns d'Estudis Cerdans* (Puigcerdà). Ed. IEC i GRAHC. Des del 1990.
- Soci del Club Poliesportiu Puigcerdà. Des del 1991.
- Membre del Jurat als *X Jocs Florals de Cerdanya* (Alp). 1993.
- Membre del Comitè de Formació del *Musée de Cerdagne* (Saint Léocadie, Cerdanya francesa, Pyrénées-Orientales). Des del 1994.
- Soci del *Club Gel Puigcerdà*. Des del 1994 al 1997.
- Adscrit a l'Escola Municipal de Música "Issi Fabra". Des del 1994 fins al 2007
- Membre del Patronat de Turisme Comarcal de la Cerdanya. Des del 1995-1998
- Soci de les *Juventuts Musicals de la Cerdanya*. Des del 1996 al 2002.
- Membre de la coral *Capella de Santa Maria de Puigcerdà*. De novembre de 1996 a setembre de 2007.
- Soci del *Grup Excursionista de Cerdanya* (GREC) –institucional/Museu-. Des del 1997.
- Membre del Comitè Científic del *Musée de Cerdagne* (Sainte Léocadie/Santa Llocaia, Cerdanya francesa, Pyrénées-Orientales). Des del 1997.
- Col·laborador en l'organització de la *II Reunió del Grup d'Estudis dels Serveis d'Urgències dels Hospitals dels Pirineus (GESUHP)* sobre les "Arítmies a Urgències", "Tractament de l'IAM, presentació de la Guia de Pràctica Clínica" i "Tabulació de medicació endovenosa en perfusió contínua", celebrada el 29 de maig de 1998.
- Membre del Comitè de Programació del *Musée de Cerdagne* (Ste. Léocadie, Cerdanya francesa, Pyrénées-Orientales). Des del 1998.
- Membre del Comitè de Turisme Cultural del *Musée de Cerdagne* (Ste. Léocadie, Cerdanya francesa, Pyrénées-Orientales). Des del 1998.
- Membre del Comitè de Formació del Parc Régional des Pyrénées Orientales. Cerdagne-Capcir- Haut Conflent (França). Des del 1999.
- Membre del Comitè Científic sobre el pastoralisme per al Parc Régional Cerdagne-Capcir- Haut Conflent - Ara, PRN des Pyrénées Orientales- (França). Des del 1999.
- Coordinador científic comarcal del *Cercle d'Amics de la Ciència* de la Fundació Catalana per a la Recer-

ca, des del 1999.

- Membre de la Junta Directiva de *Juventuts Musicals de la Cerdanya*. Des del 2000 fins al febrer de 2002.
- Cotraductor i col·laborador de la revista cerdana *L'Âne rouge – L'Ase vermell* des del 2000.
- Soci i afiliat a la secció d'esquí de fons del *Club Esquí Puigcerdà* (PEC) i organitzador de la Marxa Fontanera des del 2000 fins al 2006.
- Membre del Comitè científic i organitzador de les *Jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya*. Grup de Recerca de Cerdanya 2014 i 2016.
- Soci de l' *Association Mycologique Cerdagne-Capcir* (Bourg-Madame), de 2006 a 2010.
- Coordinador comarcal (inicialment) i autor permanent d'articles d'etnologia, història i patrimoni comarcal de la revista *CadiPedraforca*. Des de gener de 2006.
- Membre de la coral *Polifònica de Puig-reig*. 2007-2011.
- Membre de la Junta directiva (vicepresident) del **Grup de Recerca de Cerdanya** des de 2009.
- Membre del comitè de lectura de la revista digital *KER* (GRC).
- Membre del comitè de lectura de la revista *Sources* (Revue d'Archéologie, Histoire, Ethnologie et Sciences Naturelles de Cerdagne-Capcir-Pyrénées catalanes). Des del 2013.
- Corrector lingüístic de la revista *MOIXERÓ. Fongs i flora del Pirineu* (Agrupació Micològica Berguedana) des del número 5 i de les revistes digitals *KER* i *QUEROL* (Grup de Recerca de Cerdanya) des del 2014. Així com de la guia *Pels estanys de Cerdanya* i altres.
- Membre de la coral *Les Camilleres* (Sallagosa, França). Des del 2014 fins al 2017
- Membre del Comitè científic i organitzador del *1r Congrés Internacional d'Arqueologia Pirinenca/Arqueopyrenae*. UAB-Ajuntament de Bolvir. 2015
- Membre de diferents jurats al llarg dels anys: Concurs de cartells de la Festa de l'Estany de Puigcerdà, concurs de fotografia *Imatges de Puigcerdà*, diversos premis literaris, etc.

Fa mal fer aquest escrit

NATI BALADA

Fa mal fer aquest escrit, fa mal pensar en quines paraules dedicar a l'Oriol perquè quedi plasmat en un text la gran persona que era i les grans qualitats que tenia, però aquí estic intentant demostrar el meu respecte, la meva estima i el meu infinit agraïment per ell.

Jo l'he conegut dins de l'àmbit laboral, però potser per ser de la mateixa edat, potser per tenir les mateixes creences polítiques, potser per intentar portar una vida el més digne i honrada possible, potser per tot això des del primer dia vàrem connectar perfectament. Mai hem tingut problemes i la nostra relació ha estat basada en el respecte i admiració mutus.

Per mi l'Oriol ha sigut un gran company, un gran cap, un gran Director d'aquesta nostra casa el Museu Cerdà. A més de tot això, també ha sigut un bon amic, un guia, un referent tant en l'àmbit professional com en l'àmbit personal. Ha estat molt enriquidor treballar i aprendre al seu costat. Ell era una persona molt i molt intel·ligent, un gran estudiós, li fascinava la història i l'arqueologia, els llibres formaven part de la seva vida, eren l'esquelet que ratificaven la seva cultura. Tenia tant per ensenyar, tant per donar, tanta saviesa per transmetre... I així ho feia, era un difusor dels seus amplis coneixements, oferia la seva saviesa amb humilitat, a diferència d'altres estudiosos i erudits que normalment tenen un punt de supèrbia quan il·lustren amb el seu saber a la resta de mortals.

Sentia la necessitat de ser útil al seu entorn, de donar el millor de si mateix per així poder facilitar una mica la vida dels altres. Quan li demanaven alguna cosa mai donava un no per resposta, sempre intentava fer

Fotografia de l'any 2013 amb l'artista Carol Gharghur.

el possible per ajudar. Han sigut moltes les persones i entitats que s'han acostat a ell per demanar-li consell en una qüestió o l'altra i sempre els ha tractat a tots amb la mateixa educació, sinceritat, comprensió i humilitat, no feia diferenciacions per raça o condició social, mai s'ha deixat enlluernar pels diners o pel poder. Això demostra que era una persona amb una gran riquesa espiritual, i per això estic segura que allà on estigui el seu lloc estarà entre els grans, entre els distingits, que no poderosos.

Podria continuar escrivint pàgines i pàgines sobre aquest gran home, sobre les seves grans qualitats, sobre la seva naturalesa afable, bondadosa, respectuosa, educada i humil i en totes elles no hi hauria cap queixa, cap retret, només puc tenir paraules d'agraïment, de reconeixement i de tendresa i donar gràcies al cel per haver tingut el plaer de conèixer-lo i compartir amb ell unes bones estones de la meua vida.

Querol

_REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 23
TARDOR 2018

Grup de Recerca
de Cerdanya